

БҒҲТИҲАР
ВАНАБЗАДӨ

ПАҲЫЗ
ДУШҮНЧӨЛӨРИ

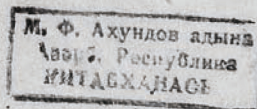
БӘХТИҶАР
ВАҲАБЗАДӨ

ПАҶЫЗ ДУШҮНЧӨЛӨРИ

Ше'рләр

ҶАЗЫЧИ
БАҚЫ
1981

ӨМРҮН ПАЈЫЗЫНДА

Бәхтијар Ваһабзаде җарадымылыгына дәличәсинә бир вурғунлугла бағлананлар да вар, нисбатән сојуғ јанашанлар да. Биринчиларин сајы икинчиләрдән мугајисәјәкәлмәз дәрәчәдә чоҳдур. Ону севән охучулар бу севкинин көкү, мајасы барәдә мүхтәлиф чүр, мүхтәлиф сәвијәдән даныша, шаирин поетик гүдрәти, еллик нүфузу, җарадымылығ јолунун дүзкүнлүҗу һаггында јүзләрлә чидди, инандырымы мисал, дәлил-сүбут кәтирә биләрләр. Она лагәјд галанларын илишик нөгтәси-исә чоҳ вахт бир олур: дидактика, муһакимәчилик...

Охучуларын фикир чәкишмәләринә һакимлик етмәк олмаз, бу чүр мүхтәлифлик тәбиидир вә күлл һалында әдәбијјатымызын хејринәдир. Лакин охучу фикрини бир кәнара сојуб, Бәхтијар Ваһабзаде-нин җарадымылыгына бир әдәби һадисә кими јанашсағ, истәр-истәмәз, онун сон ијирми-отуз илдә халгымызын ичтимаи-әдәби фикриндә ојнадығы ролдан данышмалы олуруг. Бу, бүтүн ајры мунасибәтләри көлкәдә гојан вә җарадымылыгын, бәдии фикир мәһсулларынын ән чәтин сынағ мејданыдыр. Бәхтијар Ваһабзаде, бир шаир кими, ел-оба гаршысына үзүағ чыхмышдыр вә чамаата нәрдәсиз-филянсыз, поза-сыз, сәими бир севкә илә мурачиәт етмишир; җарадымылыгы халға илаһи бир инамла долудур вә бу инам онун сәнәткар тәлејиндә башлыма рол ојнамышдыр. Јухуда ғышгыран адамлар кими һеч ким тәрәфиндән ешидилмәјән, сәси һеч бир әкс-сәда доғурмајан јазарлар да вар. Лакин Бәхтијар Ваһабзаде-нин сәсинә һәмшишә сәс верибләр. О, бир јох, бир нечә нәсил охучунун вәтәндаш кими јоғрулуб-доғул-масында һеч бир тәрәзи илә өлчүлә билмәјән иш көрүб, әдәбијјатымыздакы бөјүк халғ муәллимләринин ишини давам етдирмәјә чалышыб. Сон онилликләрдә милли шүурун сафлашмасы вә формалашмасында, халгын өз ичиндә тәзәдән доғулмасында Бәхтијар Ваһабзаде

Ваһабзаде Б.

В27 Пајыз дүшүнчәләри. Ше'рләр. Б., Јазычы, 1981.

366 с. портр.

Бәхтијар Ваһабзаде-нин нөвбәти китабына тәзә әсәрләри илә јанашы, әввәлләр јазылмыш бир сыра сечмә ше'рләри дә дахилдир. «Пајыз дүшүнчәләри» мә'налы аддыр; өмрүн јеткин јашында шаирин дүнја һаггында, инсан вә онун чәмијјәтдәки јери, вәтән вә доғма халғ гаршысында борчу барәдә поетик сөнбәтдир. Бу сөнбәти мүдриклик, фәлсәфи үмумиләшдирмә бачарығы, вәтәндашлығ јангысы сәчијјәләндирир.

В 70403—86
М—656—81 64—81

С(Аз)2

© Јазычы, 1981.

жарадычылыгы гэдэр ардымал тәсир көстәрмиш гүвәләрин саҗы чох аздыр. Мәнчә, сәнәткар үчүн бундан бөјүк хошбәхтлик ола билмәз!

Мүасир ше'р һаггында сөһбәтләрдә публицистика ифадәси, адәтән, ики мә'нада гәбул едилир. Ше'рдә поетик башлангычы, бәдишлик мајасыны гурбан вериб, һеч бир емоционал вә интеллект жүкү олма-јан фикрин бирбаша, чылағ шәкилдә ифадәси, пис мә'нада публи-систика кими рәдд олунур. Лакин көкү күтлә илә, елликлә бағлы олан бу анлајышын бирбаша, һәрфи мә'насы да көстәрир ки, публи-систика маһијәтчә поезијаја јад дејил; халә мурачизәтдир, һәјат һаггында, ичтимаи вә мә'нәви проблемләр барәдә вахтында, чәсарәтлә даныша билмәкдир. Һансы заманда, һансы шәраитдә јаранмагындан асылы олмајарағ әсл ше'рин дә ән мүһүм вәзифәләриндән бири елә күтләјә, халгын фикир вә дүјгуларына тәсир көстәрмәкдир. Белә вә-зифә чох вахт ше'рдән, публицистикада олдуғу кими, фәаллығ, мүба-ризлиқ, күчлү вәтәндашлығ пафосу, ајдын вә барышмаз мөвгә, дүңја вә инсан һаггында һамы илә үз-үзә даныша билмәк бачарығы тәләб едир. Поезијамызын бүтүн тарихи боју мушаһидә олунан, каһ дидак-тика, каһ да трибуна ше'рләри шәклиндә өзүнү көстәрән бу хәтт ин-дики дөврдә дә, ше'римизин ән јахшы јарадычыларынын әсәрләриндә давам вә инкишаф етдирилир; лакин һәр шаирин гәләминдә һәллини бир чүр тапыр, дејәк ки, Рәсул Рзанын јарадычылығында сон дәрәжә конкрет, милли рәнкләрлә үмумиләшән фәлсәфи дүјумларын сых го-вушуғу, көзәл әвәзләнмәләри вә бир-бирини тамамламасы шәклиндә өзүнү көстәрирсә, Мәммәд Аразын јарадычылығында бу күнүн оху-чусунун емоционал вә ағыл сәвијјәсинә чох доғма олан бир сәмими һәрарәтлә, чылғын еһтирасла, дилимизин ән јени поетик гәтларына ујарлы бир образлылығла ашкара чыхырса, Бәхтијар Ваһабзәдәнин ше'р вә поемаларында чәмијјәт һадисәләринин, инсан һиссләринин маһијјәтин ачан поетик тәзадлар силсиләси, һиссләрин вә дүшүнмә-ләрин даими чарпазлашмасы, инкары вә тәзәдән доғулмасы шәклин-дә мушаһидә олунур.

Охучуларә чатдырылан бу китаб шаирин поетик тәрчүмәји-һалы-нын јени сәһифәсидир. Бир охучу кими, мәнә ән чох хош кәлән будур ки, бу сәһифәдә, өмрүн бу марһәләсиндә дә Бәхтијар Ваһабзәдә өзү-нә сәдигдир, һәггәтин, азадлығын, нәчиблијин, јер үзәриндә әмин-аманлығын мушаһиди вә тәрәннүмчүсүдүр. Инсанын мә'нәви учалы-ғы бу китабда да халгын бүтөвлүјү, мүстәғиллији, чистими вә мә'нәви әсарәтдән хилас олмағ һаггы илә паралел, сых говушуг шәкилдә вә-рилмиш, шаирин поетик мәрәмынын чанына вә руһуна чеврилмишидир. Инсан вә онун чәмијјәтдәки јери, халғ вә онун јер үзәриндәки мөв-гәји... Бу ики мәсәлә мүәллифин поетик фикир дүңјасынын ики гүт-будүр. Бу гүтбләр арасында исә бүтүн чарпышмалары илә, севки вә

сәәдәт ахтарышлары илә, тәрәддүд вә әзаблары илә бизә доғма олан бир фәрд, шәхсијјәт дајаныр.

Китабын лирик гәһрәманы, өз һәјат мөвгәји илә, елә илк таныш-лығдан бөјүк инам, руһи вә мә'нәви јахындығи һисси доғурур.

Әкәр Бәхтијар Ваһабзәдәнин јени китабынын әсас поетик мәрә-мыны ғысача ифадә етмәк ләзым кәлсәјди, дејәрдик: мә'налы јаша-маға чағырыш!

Өлүмдән горхмајан де кимдир, де ким?

Мә'насыз јашамағ ондан горхулу...

Әлбәттә, мә'налы јашамағ мүхтәлиф чүр вә бә'зән дә бир-биринә зидд изаһларә јатан сөздүр. Јашамағын мә'насынын һәрә өз дүңја-көрүшүнә вә ичтимаи идеалларына ујғун баша дүшүр. Бәхтијар Ва-һабзәдәјә көрә сонрадан пешманчылығ доғурмајан, ләјагәтли јаша-јыш јалмыз о вахт мүмкүндүр ки, инсан өз өмрүнү бөјүк идеалларә бағлајыр, өвлады олдуғу халгын, үстүндә кәздији торпағын мәнәфе-јини өз шәхси мәнәфејиндән јүксәк тутур, учалыға, камиллијә чан атыр, һаггын, әдәләтин јолунда һәр шеји гурбан вермәјә һазырдыр. Мәһз буна көрә дә о, өзүнү «үмид шаири» адландырыр вә «Пајыз дүшүнмәләри»нин бүтүн поетик руһунда бир баһар тәрәвәти, кәнч-лик үмиди вар.

Мә'налы јашамағ! Бу сөzlәр инсана аид оlanda — көзәллик, халға аид оlanda — шәрәф вә гәһрәмәнлығ кими сәсләнир. Мүхтәлиф заман вә јаш бөлүмләриндә дә, севки сынағларында да, борч дүјгу-сунун чағладығы анларда да бу тәләб күчлүдүр вә һәр дәфә јени рәнкләр, јени чаларлар газаныр, охучу фикрини дә јени гәтларә, јени үфүгләрә доғру кенишләндирир.

Шаир көстәрир ки, мә'на, көзәллик, ләјагәт пај кими верилмир, ону газанмағ ләзымдыр: севкидә — сәдәгәтлә, ел-оба гаршысында — фәдакарлығла... Буна көрә дә шаирин дөзүмсүз, әсәби сәсиндәки сәртлик бизә тәбиш көрүнүр. Чүнки о, һәмишә әсарәтә, һаггызылыға, «нөкәрчилијә» дөзүмүн, «гузу сакитлијинин», «гул итаәткарлығы-нын» — јә'ни мә'нәви өлүмүн барышмаз дүшмәни кими чыхыш едир. Бу бахымдан да Шәһријара мурачизәтлә дедији: «Өз һаггына бикәнә олан Бәхтијар олмаз!» сөzlәри, әслиндә, онун бүтүн јарадычылығ јолуна шығ сәлыр.

Вахт өлчүләри, көрүш вә ајрылығ өлчүләри, сәрһәд өлчүләри... Бәхтијар Ваһабзәдәнин јарадычылығи инсанын мә'нәви вә ичтимаи бүтөвлүјүнә мане-олан һәр чүр чәпәрләрә гаршы үсјән поезијасыдыр. Бу, китабдакы бир чох ше'рә күчлү вәтәндашлығ пафосу ашыламыш-дыр вә шаирин бу күнүн һадисәләринә нечә һәссаслығла чаваб вер-дијини, өз халгынын кечмиши вә кәлчәји илә нечә сых бағлы олду-ғуну бир даһа көстәрир.

Өмрүмзү күнө, ая бөлмүшүк,
Мин арзуја, мин диләјә бөл көрүм.

Белә дүшүнчә тәрзи Б. Ваһабзадә үчүн чох сәчијјәвидир вә бу күнүн үмуми һавасына ујарлыдыр...

Өмрүн мәнасыны, һәјат јолларында газандығымыз вә итирдијимиз шејләр арасындакы нисбәтләри ахтаран шаирин ғаршысына јени-јени суаллар чыхыр. Бәхтијар Ваһабзадәнин поезијасында он илләр боју давам едән фикир чарпышмаларынын, мәна ахтарышларынын, кәнчлик еһтирасынын көкү дә бурададыр.

«Өмүр јолум — ичимдәки вурушларым!» Бу да өмрүн мәнасыны кәзән мүәллифин кәлдији нәтичәләрдән биридир. Марағлыдыр ки, шаир үрәјиндәки вурушлар кәскинләшдикчә поезијанын ғәләбәләри чохалыр, удудулан раһатлыг, чансағлыгыса, газанылан ше'рин јени поетик зирвәләридир, мә'нәви өлүмсүзлүкдүр...

Китабдакы «Атылмышлар» поемасы тәкчә Бәхтијар Ваһабзадәнин јох, үмумијјәтлә, мүасир Азәрбајҗан ше'ринин уғурлу аддымларындан сајылмалыдыр.

Бир мәғамда бирләшән сүжет хәтләри, һәјатын бир мөвгедән сафчүрүк едилән ајры-ајры гәтләри — Бәхтијар Ваһабзадә јарадычылығына хас олан драматизми, поетик вүс'әти, күчлү вәтәндашлыг пафосуну, чанлылығы бир даһа парлаг шәкилдә нүмајиш етдирир...

Китаб «Пајыз дүшүнчәләри» адландырылмышдыр. Сон ше'рләрини вә мүхтәлиф вахтларда јаздығы ән јахшы әсәрләрини әһатә едән бу мәчмүә өмрүн јеткин јашында, барлы-бәһрәли илләриндә мүәллифин өзүнә вә охучусуна үзүяғлыгла вердији һесабат кими сәсләнир.

Көркәмли шаиримизин јени ше'рләр топлусу бир даһа нүмајиш етдирир ки, мүасир дөврдә халгын тәлејинә јанмајан, ел-обаја һәгигәтин јолуну нишан вермәјән, битәрәф, либерал јол тутан, фикир јохсуллуғуну јаланчы заһири парылтылар архасында кизләдән поезија — күчсүз, кәрәксий поезијадыр. Әдәбијјатын идеја вә проблемләри һәмишә халгын тәлејиндән доғур. Бәхтијар Ваһабзадә исә өз јарадычылығында халгын үрәјиндәки «сары симә» тохунмағы бачарыр.

САБИР РУСТӘМХАНЛЫ

ВӘТӘНДАШ

ВЭТЭНДАШ

Вэтэндаш!
Нэ көзэл сәсләнир бу сөз.
Јә'ни — бир Вэтәнин өвладыјыг биз.
Анамыз ејнидир,
Гардашыг демәк.
Мәң сәнә архајам,
Сән мәнә көмәк.

Вэтэндаш!
Нэ көзэл сәсләнир бу сөз.
Јә'ни — ики чанда бир үрәјик биз.
Күчсүзүк,
бир һечик сән дә, мән дә тәк.
Вэтәнә күвәниб олдуг Вэтэндаш.
Мәним үрәјими ганатсын кәрәк
Сәнин дырнағына дәјән чыртма даш.

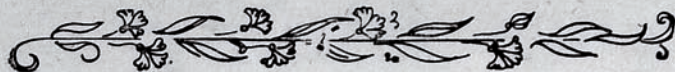
Вэтэндаш!
Нэ көзэл сәсләнир бу сөз.
Јә'ни — бир иглимдә бөјүмүшүк биз.
Сәни дә,
Мәни дә бөјүдән Вэтән,
Сәнә дә анадыр,
Мәнә дә ана.
Сән дә чавабдеһсэн,
Мән дә һәр заман
Ваһид анамызын хошбахтлығына.

Вэтэндаш!
Нэ көзэл сәсләнир бу сөз.
Јә'ни — бир гајнагдан су ичмишик биз.
О су гәлбимиздә чошду, гајнады,
Ејни бир ад илә танытды бизи.
Вәтәнин үнваны,
Вәтәнин ады,
Бизә хатырлатды вәзифәмизи!

Вэтэндаш!
Нэ көзэл сәсләнир бу сөз.
Вәтән әбәдидир,
Кедәријик биз.
Инсан гүдрәтлидир өз вәтәниндә.
Билирик, дүнјаја биз нијә кәлдик.
О бизи јарадан,
Биз она бәндә.
Јарадан уғрунда өлмәјә кәлдик.

Август, 1980.

МУВАРӘК!

Биз зәһмәтин өвладыјыг,
бизи зәһмәт јаратды,
Гүдрәтимиз,
Чүр'әтимиз
бизи бизә танытды.

Ганад алдыг нечә-нечә
арзудан,
Инди заман сығышмајыр
замана.
Инсан вахта «Дајан!» —
деди бир заман,
Заман дејир инди «Дајан!» —
инсана.

Зәһмәтдәдир һәр инсанын
шөһрәти,
Өзүмүздән өндә кедир
ешгимиз.
Сүр'әтимиз олду фикир
сүр'әти,
Һүнәр илә габагладыг
вахты биз.

Гаршымызда даһа кениш
үфүгләр,
Биз дајандыг заман илә
дөш-дөшә.

Бу күн бизим чалдыгымыз
 һәр зәфәр,
Сабаһ үчүн бир пилләдир
 һәмишә.

Бу күнүндән кәләчәјә
 сиз еј көрпү саланлар,
Сәфәриниз мұбарәк!
Еј бу ана торпагдан
 үз ағлыгы аланлар,
Зәфәриниз мұбарәк!

Октјабр, 1980.

ВУРУШ

Бу дүнјаны дәрк едәли,
 үрәклә биз.

Вурушуруг дәнизлә биз,
 күләклә биз,
 фәләклә биз!

Јол чәкирик
Ев тикирик,
Илан мәләр сәһралардан күл
 дәририк.

Учуруруг
 сал, гранит гајалары

Узаглары
Јахынлыға дөндәририк.

Вурушуруг
 тәбиәтлә,
 заманла биз.

Вурушуруг
 јаланла биз,
 бөһтанла биз.

Вурушуруг көјлә, јерлә.
Вурушуруг һаггымызы јејәнләрлә...

Вурушуруг
 өзүмүзлә,
 нәфсимизлә

Бу дүнјаја кәләли биз.
Вурушуруг!

Биздән өндә дајанмышдыр
 мәрамымыз,
 мәгсәдимиз!

Сентјабр, 1973.

ӘСКӘР—ШАИР

Азадлыг — аллаһымдыр.

Ш. Петефи.

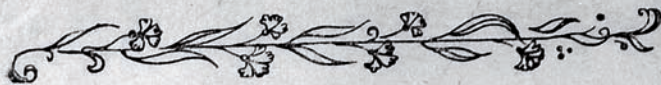
Әл чатмаза аллаһ деди — инсан,
Аллаһ дедин азадлыға
әл чатмадығындан.
Фикрән учалыб көйләрә учдуг.
Меһраба әл ачдыг вә сорушдуг:
— Аллаһ нәдир?
Аллаһ нечә мө'чүз, нечә сирмиш?
Тапдыг,
һәрә өз ешгини аллаһы билдирмиш!
Исалар үчүн — өз дини аллаһ,
Фәрһадлар үчүн—Ширини аллаһ.
Лејлалар үчүн—Мәчнуну аллаһ.
Һакимләр үчүн — гануну аллаһ!..
Ганун, сәни гул етди вәтәндә,
Ат ојнады, дағ битди синәндә.
Гул олмаг олар
ејләсә мәчбур сәни кәрдиш.
Гуллугла барышмаг, даһа мүдһиш!
Гуллугла барышмаз әсил инсан,
әсил әскәр.
Јурдунда гул олмаз
она өвладлыг едәнләр!
Көрдүн ки, сәнин јурдуна
јадлар әл узатды

Көксүн чәпәр олду,
Азадлыға әл чатмады,
Өмрүн баша чатды,
Анчаг сәнин арзун сәһәр олду...

Јад көксүнү дағ-дағ еләјән,
мәрмијә дөндүн.
Шаирлијә фәхр етмәдин,
әскәр тәк өјүндүн.
Олдун вәтәнин дәрдинә мәлһәм,
она сирдаш.
Олдун бүтүн инсанлыг үчүн
фәхри вәтәндаш!
Азадлыг үчүн ше'рини јаздын,
Ше'рин үчүн азадлығы сән
арзуламаздын!
Ше'рин сәнин һакимләрә көстәрмәди гуллуг.
Амалыны сән
ше'рин үчүн
сөвмәмисән, јох!
Ше'рин сәнин амалын үчүндүр.
Ше'рин сәнин амалына јол,
фикринә јөндүр!
Алгыш сәнә еј фикринә гул,
гәлбинә рәһбәр,
Ешгиндә дә, әзминдә дә,
ше'риндә дә әскәр!

1970.

М. Ф. Ахундов адына
Азәрбајҹан Республикасы
КИТАБХАНАСЫ

ГАРА САЧЛАР, АҢ САЧЛАР

Сачларыма дән дүшүр, дән дүшүр, јаман дүшүр,
Һәр баханда анамын үрәјинә ган дүшүр.
Бу ағ сачлар, ај ана, сәни дәрдә салмасын,
Сачымын ағлығындан ганын һеч гаралмасын.

Алышырам кечәләр стол архасында мән,
Сачларым да ағарыр гәлбимин атәшиндән.
Сән демә ки, баламын бәлкә, кизли гәми вар,
Вахтсыз ағаран сачын өзкә бир аләми вар.

Өлүм белә гәм дејил, бу һәјаты дүјана,
Мән бу ағ сачларымла өјүнүрәм, ај ана!
Гара, шәвә сачлары тәбиәт вермиш мәнә,
Мән күвәнә билмәрәм онун бу төһфәсинә,
Зәһмәти, һәјатымын илк бәзәји санмышам,
Ағ сачлары һәјатда мән өзүм газанмышам.

Сентјабр, 1957.

ӨЗҮМДӘН НАРАЗЫЈАМ

Тәбиәтин көнүл ачап,
Мин рәнки, мин сәси вар.
Һәр үрәјин мин арзусу,
Мин сәсли нәғмәси вар.

Бу арзулар, бу нәғмәләр,
Бу сәсләр бир саз кими
Мәним солгун сөзләримдә
Һеч дил ача билдими?

Һиссим дәрин, сөзүм солгун,
Гәлбим кениш, синәм дар.
Мәндән әввәл доғулубдур
Синәмдәки дүјгулар.

Сәһв атылан аддымлары
Сонрадан анлајырам;
Бахыб вичдан күзкүсүнә,
Өзүмү данлајырам.

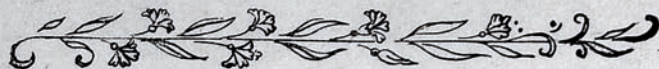
Сиз еј јанлыш аддымларым,
Мәни дәрдә салдыңыз.
Мән сизинлә дојушдүкчә,
Күн-күндән чоһалдыңыз.

Мән һагг-һесаб истәжирәм,
Кечәләр күндүзүмдән;
Нараһатам, наразыям,
Өмрүм боју өзүмдән.

Бизим сәнәт дүнјасынын
Гырыг телли сазыям;
Бирчә бундан разыям ки,
Өзүмдән наразыям.

Рига, ијул, 1960.

ГАРАҒАЧ

Бу ил нечә-нечә кәндән, шәһәрдән
Атымы сүрдүм.
Һарда гарағача раст кәлдимсә мән
Гурујан көрдүм...

Јашыл ағачларын ичиндә тәк-тәк,
Гурулар, мешәнин синә дағлары...
Адамын көзүнә батыр ијнәтәк
Чылпаг гарағачын дик будағлары.

Алимләр дүшүндү: «Нәдир бу бәла?»
Дүнјада һәр шејә сәбәб кәрәкдир.
Дедиләр, бу илдән бәлкә, дүнјада,
Гарағачын нәсли кәсилләчәкдир?

Нәслин кәсилмәји!
Дәрдә бах, көнүл!
Бу дәрдин одуна кәл јанаг, көнүл!
Јахшы бах гурујан бу ағачлара,
Онун мин-мин иллик тарихи вардыр.
Тарихдән данышма!
Сән ахтар, ара
Ону мәһв еләјән һансы азардыр!

Бу күнүн ешгинә јан да,
јах да сән!
Тарихә күвәнмә, бу күнә бах сән!
Дүнәнин ешгинә чох да јанма кәл,
Сән өз кечмишиндә далдаланма кәл!

Ијул, 1965.

ПАЛЫЗ ДҮШҮНЧӨЛӨРИ

Көнлүмдө мэләди күлөкләр бу ил.
Гыш дөйдү гапымы...
— Еј... кәлән кимдир?
Әслиндә гапымы дөјән гыш дејил,
Ичимдән бојланан истәкләримдир.

Гачыр,
Јаман гачыр ағзын ләззәти,
Әлимиз, ағзымыз аша чатанда
Төкүлүр өнүнә дүнја не'мәти,
Өмрүмүз, күнүмүз баша чатанда.

Һәләлик пајыздыр...
Үшүјүрәм мән.
Бу дәли күлөкләр бәс һардан әсир?
Өмрүмдән ајрылыб мәни гәһр едән,
Мәндән үз дөндәрән баһардан әсир.

Арзу јанымдадыр.
Анчаг мән она
Инди јазыг-јазыг бахан олмушам.
Ендикчә көнлүмүн дәринлијинә
Ағлын зирвәсинә галхан олмушам.

Бојалы дүнјаны бојасыз, рәнксиз
Өмрүн зирвәсиндә дәрк едирик биз.
Онда да гочалыб дүшүрүк әлдән,
Дујуб јашамаға күчүмүз галмыр.

Көрүнүр, гајдадыр бу да әзәлдән,
Нәсә итирмәдән, нәсә тапылмыр.

Әввәлләр дәрк едә билмәдијим,
Дәриндән дәрк едир, билирәм инди.
Олуб кечмишләрә јад адам кими
Бахдыгча бу јашда күлүрәм инди.

Ағыл һиссләри боғандан бәри
Көнүл дә чох шејә ујмур, дәрд будур.
Ағлын билдикләри, дәрк етдикләри
Мәни јашамаға гојмур, дәрд будур!

Инди дәрк етдијим, инди билдијим
Хошбәхт еләдими бирчә ан мәни?
Күлсәм дә, һеч демә, инди күлдүјүм
Көһнә әмәлләрмиш јашадан мәни.

О шаграг, гајғысыз күнләрим һаны?
Күнләр дә чанлыдыр
Өлсә дирилмир.
Јаш өтүр, јаманча...
Сарсыдыр чаны
Амма руһумуза тохуна билмир.

Һәр күн тәзә учуш... тәзә бир арзу.
Долур,
Тәзәләнир үрәк күнбәкүн.
Инсан гочалдыгча нә сиррдир бу —
Үрәк чаванлашыр арзулар үчүн.
Имканла арзумуз вурушам заман,
Руһ — әзаб чәкәндир,
Јаш — барышдыран.

Нојабр, 1980.

ДАҒДА ШƏЛАЛƏ КИМИ...

Бир рэнки јох, көјлэрин мин рэнкини сеvirэм,
Бир күлү јох, күллэрин чэлэнкини сеvirэм.
Мэн чыхмаға тәпә јох, уча дағ истәјирәм,
Һәјаты һәјат кими јашамағ истәјирәм.

Көјдә гүруб чағы да, дан јери дә көзәлдир,
Һәјатын сеvinчи дә, кәдәри дә көзәлдир.
Һәјат — бир чыдыр дүзү, бир дејүш мејданыдыр,
Һәр кәси өз гүдрәти, өз чүр'әти таныдыр.
Инчи үзә чыхармы чалхаланмаса үмман?
Бу мејданда һејиф ки, даим ениш ахтаран,
«Азча ашым, ағрымаз башым» — дејәнләр дә вар,
Кәдәрдәки нәш'әни, зөвгү анламајанлар
Һәјатын нәш'әсиндән, фәрәһиндән нә анлар?

Һәр кәдәри сәадәт, һәр сеvinчи гәм изләр,
Әсил көнүл һәм гәми, һәм сеvinчи әзизләр.
Тәлатүмсүз үрәкләр говуг кими бош олур,
Даим сеvinч ахтаран даим гәмә туш олур.

Дүшмәнәм јалтагланыб тәпәјә дағ дејәнә,
«Бу дүнјада биртәһәр гој јашајағ», — дејәнә.
Аһ, биртәһәр!.. Лүғәтә бу сөз һардан кәлмәдир?
Јашамағ — јашамағдыр! Бәс бу биртәһәр нәдир?
Мән дүшмәнәм, дүшмәнәм белә «өлү чанлара»,
Күндән гачыб һәмишә көлкә ахтаранлара...

Онлар ортада јејиб, ғырагдаса кәздиләр,
Намусу хәрчләмәкдән онлар чәкинмәздиләр.
Онлар орта јол тутуб нә «һә», нә дә «јох», — деди.
Һаваја нә «истидир», нә дә ки «сојуг» — деди.
Онлар өлчүб-бичдиләр, һәр бир шеји дәриндән,
Өзкәсини горхудуб һүркдүләр өзләриндән.
Онлар газдан ајыгды...

Онлар һаваја бахды...
Кәһ јағыша, кәһ гара,
Кәһ ғыша, кәһ баһара,
Кәһ ахшама, кәһ да ки, сәһәрә дәм тутдулар,
Өзләрини дүшүнүб, өзкәни унутдулар.
Сәсләрдән сәс алдылар, өз сәсләри олмады.
Јашадылар өлү тәк, нәфәсләри олмады...
Кетдиләр иш далынча, үрәкләри кетмәди...
Кәздиләр... һеј кәздиләр,
Ајағ сәсләринисә тәк өзләри ешитди,
бир кимсә ешитмәди...

Атларыны дашлыға салыб сәјиртмәдиләр,
Адлары киши олду, өмүрдә бирчә кәрә
кишилилик етмәдиләр.

Онлар өләндә белә кимсә хәбәр тутмады.
Бу сәссиз, күјсүз өлүм кимсәни ағлатмады.
Чохдан өлмүш зәнн едир ахы һамы онлары.
Дири икән, сағ икән,
Өз сәси олмајанын өлүмү сәссиз кечәр,
Мин-мин дөфә өләнин матәми јассыз кечәр.

Гардаш, мин дујғу өтсүн үрәјиндән бир анда,
Сән ғымышма күләндә, инләмә ағлајанда.
Ағласан, һөнкүр агла, күлсән, гәһгәһә чәк күл.
Күлсән дә, ағласан да тамам дојсун гој көнүл.

Јашамағ истәмирәм сүрүнүб дизин-дизин,
Истәјирәм ән уча зирвәләрә мән гонам.
Хәфиф сакитлијини нејләјирәм дөнизин,
Онун ғасырғасына, далғасына вурғунам.

Гој дөйсүн јагыш мәни, боран мәни, гар мәни,
Һәјатын боранлары даим јашадар мәни.
Истәмирәм һәјатым сакитчә бир отагда
кәлиб кечсин лал кими.
Истәјирәм дөјүшәм гајаларын башында
душмәнлә гартал кими.
Бағчадакы арх кими өтүб һезин нәғмәләр
ахмағы истәмирәм.
Сәјјаһ олуб һәјата сејирчи бир нәзәрлә
бахмағы истәмирәм.
Чағламаг истәјирәм дағда шәләлә кими,
Сәпилмәк истәјирәм чөлләрә лалә кими.
Дәрја олуб, нәһр олуб, чалханмаг истәјирәм,
Көјләрдә улдуз кими мән јанмаг истәјирәм.
Шығымаг истәјирәм башсыз күләкләр кими,
Бәсләнмәк истәјирәм бүтүн үрәкләрдә мән
арзу, диләкләр кими.
Бир рәнки јох, көјләрин мин рәнкини сеvirәм,
Бир күлү јох, күлләрин чөләнкини сеvirәм.
Мән чыхмаға тәпә јох, уча дағ истәјирәм,
Һәјаты һәјат кими јашамаг истәјирәм,
Јашамаг истәјирәм!

Май, 1960.

ЈАШАЈА-ЈАШАЈА ЈАШАМАЈАН ВАР

Сән бүтүн сулардан гуңгуру чыхдын
Дүзәлир ән чәтин ишин бир анда.
Ким дејә биләр ки, бир јол карыхдын,
Мәкәр данышдын ки, карыхасан да...
Сусмагдыр ән бөјүк силаһын сәнин
Олмады һеч заман «күнаһын» сәнин.

Бу бојда дунјада дејирәм, јәгин,
Нә өлән достун вар,
Нә сағ душмәнин.
Һеч кәсин шәринә ортаг олмадын,
Һамянын хејриндә пајын вар сәнин.

Һәр шеј сәнин үчүн адидән ади,
Һәлә һејрәтини көрмәдик сәнин.
Гәлбин бирчә дөфә гымылданмады,
Синәндән асылан даш имиш јәгин.

Хејирә динмәдин,
Шәрә динмәдин.
Фәрги јох,
бир олсун,
ја да мин олсун.
Сән бир алчаглыға гәзәбләнмәдин,
Бары учалыға һејрәтин олсун.

Сәфәрдә архана сән дөнә-дөнә,
 Каһ галдын архада,
 Каһ кечдин өнә.
 Ики үзүн олду сач әппәји тәк.
 Намам фәрши кими сүртүк үзүнә
 Әкәр түпүрсәләр донар түпүрчәк.

Ешг олсун нифрәти ачыг дүшмәнә!
 Гәсди билимәјән достдан әлһәзар!
 Дүшмәнин нифрәти тәкандыр мәнә,
 Достун сојуглуғу үрәк јандыар.

«Дүнјаја кәлмишик, доланаг» — дедин.
 Анчаг бир мәтләби гана билмәдин!
 Јашамаг мәгсәдә чеврилән заман
 Јашаја-јашаја јашамыр инсан.

Истидән, сојугдан горхуб һәсдијән,
 Ичмәјә сују да илыг истәјән,
 Јалана, бөһтана гәзәбләнмәјән,
 Нагсызлыг өнүндә сусуб динмәјән
 Ахы јашамамыш бир инсан кими.
 Доланмыш, сүрүнмүш өз мә'дәсијчүн.
 Беләси вәтәндаш ола биләрми
 Истили, сојуглу дүнјаја бир күн?

Нојабр, 1980.

ГАЛИЛЕЈ

Деди: — Јер фырланыр...
 Инанмадылар,
 Онлар она күлдү, о да онлара.
 Деди: — Нәгигәтә шүбһәнизми вар?
 Дедиләр: — Нагг дејән чәкилир дара.

О деди: — Фырланыр, фырланацаг јер,
 Буна күлсәниз дә, күлмәсәниз дә.
 Јердән дәрс көтүрүб өләнә гәдәр,
 Мәкәр фырланмырыг һәјатда биз дә?..

«Фырланыр» сөзүлә о бөјүк инсан,
 Гырды мөвһуматын сәрт бузларыны.
 Әглин балтасыјла вурду башындан.
 Сындырды өкүзүн бујнузларыны.

Милјон ил дедиләр: — Гашга өкүзлә,
 Чатыбдыр шөһрәтә, шәрәфә дүнја.
 Деди: — Јер фырланыр...
 Јалныз бу сөзлә
 Таныды өзүнү илк дәфә дүнја.

Галилеј «фырланыр» дејәндән бәри
 Учалды, көјләрдән јерләрә бахды.
 Нәр чүрә ујдурма, әфсанәләри
 Әглин аловунда јандырды, јахды.

Јер фырланыр, — дејэ, о чэкди фэрјад,
Сөзүнүн күчүнү өзү дә билди.
Елә бил, бир аныг сусуб каннат,
Бу ики кэлмәјэ гулаг кәсилди.

Деди: — Јер фырланыр — гарышды аләм,
Јер дурду, фырланды мәсчид, кәлиса.
Деди: — Јер фырланыр, елә бил бу дәм,
Тәзәдән чәкилди чармыха Иса...

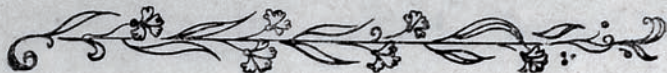
Деди: — Бу һөкмүмә инанырам мән,
Кәрәк дәјишилә дүнјанын ады.
Деди: — Јер фырланыр!.. Бу ики сөздән
Папанын башында көј курулдады.

Деди: — Јер фырланыр... Бу икичә сөз,
Мин бир суал дүздү «Инчил»ин үстә.
Папа гәзәбләниб — Даг басарыг биз, —
Деди: — Буну дејән о дилин үстә.

Дивана чәкдиләр алими дәрһал,
Дүнјаны дүшүндү, ешгини анды.
Бөјүк Чорданону јандыран тонгал,
Көзүнүн өнүндә кәлиб дајанды.

Мүгәддәс китаба әл басыб һәмән
Деди: — Шәкким јохдур, бу китаб һагдыр.
Анчаг дүзү будур: демәсәм дә мән,
Јер елә фырланыр, фырланачагдыр!

Гәлбә бах, ешгә бах!..
Горхуб өлүмдән,
О, өз мәсләкиндән кери дөнмәди.
— Һәјатым наминә сүрүнмәрәм мән,
Мәсләким наминә өләрәм, — деди.

Бәшәр тарихиндә бәлалы инсан,
Ики гүтб өнүндә чох дајаныбдыр.
Һагдан јапышанлар кечиб һәјатдан,
Һәјатдан гопмајан һаггы даныбдыр.

Галилеј! Һәләлик кәшфин бир јана,
Онун гијмәтини алимләр биләр.
Сән һагдан дөнмәдин һәјат наминә,
Бундадыр бөјүклүк, бундадыр һүшәр!

Бу һүнәр өнүндә баш әјирәм мән,
Өтән заманларла фикрим өпүшдү.
Өлүм ајағында, «Өнәл-һәг!» — дејән
Мәним Нәсимим дә јадыма дүшдү.

Мај, 1963.

ГӘРИБӘДИР

Араз ахыр, фәрјад едир
Күрә бахмыш балачадыр.
Амма јаман һарајлыдыр,
һәширлидир.
Араз ахыр чоша-чоша,
даша-даша,
Гаггылдаша-гаггылдаша;
Синә кәрир каһ бу даша,
каһ о даша.

Араз ахыр...
Нәрилдәјә-нәрилдәјә,
«Мән дә варам, варам!» — дејә,
Араз ахыр,
Күрә чатыр.
Бирләширләр
Бурда итир онун ады.
Бундан сонра ахан чаја,
Күр дедиләр,
Араз дејән һеч олмады.
Гәрибәдир,
Гәрибәдир!

Мaj, 1970.

ЕҢТИЈАТ

Чәсурларын дәлиганлылығына шәрәф
нәғмәси охујуруг.

М. Горки

Еһтијат сөзүндән еһтијатлыјам,
Еһтијат — һәр јердә еһтијач олмур.
Һәр сөздән өзүнү горујан илһам,
Ајагда сүрүнүр, башда тач олмур.

Еһтијат күдәндә јаздым көнүлсүз,
Еләси гәлбләрә чәтин јол тапыр.
Үрәклә, чүр'әтлә дедијим һәр сөз,
Һәлә горхагла да асан дил тапыр.

Сәнәтин, илһамын, ешгин кур сәси,
Горхаг үрәкләрдән нијә кен дүшүр?
Еһтијат күдәндә, сөзүн күлләси,
Һәмишә һәдәфдән дидәркин дүшүр.

Еһтијат күдәнләр, аста кедәнләр,
Һеч сизи көрмәдим мәнзил башында.
Еј фикрин өнүнә даш килләдәнләр,
Әлибош галдыныз сиз ил башында.

Јолу кедә-кедә аддым сајанлар,
Јолунуз јарыда нијә сәһв олур?
Анчаг чәсарәтлә аддымлајанлар
Ја һәр шеји алыр, ја да мәһв олур.
Еһтијат — биртәһәр баш доландырмаг,
Чәсарәт — ја һәјат, ја өлүм анчаг!

Еһтијат веркүлдүр, нөгтә дејил, јох,
Еһтијат чалардыр, рәнк ола билмәз!
Дејирәм, дүнјада бир гәһрәманлыг
Көлә еһтијатдан доғула билмәз.

Горхур чәсарәтдән горху да шәксиз,
Онун өвладыдыр икидлик, һүнәр.
Ахы чәсарәтсиз, ахы үрәксиз,
Гапыны дөјмәмиш һәлә бир зәфәр.

Чәсарәт чәтиндир, еһтијат асан,
Горхудар алчалдан, ахы һәр кәси.
Чүр'әтдән горхмајаг, горхаг горхудан,
Горху — итаәтин дајаг нөгтәси!

Доландым — жүз өлчүб бир бичәндә мән,
Јашаја билмәдим бирчә ан, анчаг,
Мән зијан чәкмәдим чәсарәтимдән,
Горхудан горхурам, горхудан анчаг!

Мај, 1970.

АНА ДИЛИ

Дил ачанда илк дөфә «ана» сөјләјирик биз,
«Ана дили» адланыр бизим илк дәрслијимиз.
Илк маһнымыз лајланы анамыз өз сүдүлә
Ичирир руһумуза бу дилдә килә-килә.

Бу дил — бизим руһумуз, ешгимиз, чанымыздыр,
Бу дил — бир-биримизлә әһди-пејманымыздыр.
✓ Бу дил — танытмыш бизә бу дүнјада һәр шеји,
Бу дил — әчдадымызын бизә мирас вердији
Гијмәтли хәзинәдир... ону көзләримизтәк
Горујуб, нәсилләрә биз дә һәдијјә верәк.

Бизим уча дағларын сонсуз әзәмәтиндән,
Јатағына сығмајан чајларын һиддәтиндән,
Бу торпагдан, бу јердән,
Елин бағрындан гопан јаныглы нәғмәләрдән,
Күлләрин рәнкләриндән, чичәкләрин ијиндән,
Мил дүзүнүн, Муғанын сонсуз кенишлијиндән,
Ағсачлы бабаларын әглиндән, камалындан
Дүшмән үстүнә чуман о Гыратын налындан
Гопан сәсдән јарандын.
Сән халгымын алдығы илк нәфәсдән јарандын.

Ана дилим, сәндәдир халгын әгли, һикмәти,
Әрәб оғлу Мәчнунун дәрди сәндә дил ачмыш.
Үрәкләрә јол ачан Фүзулинин сәнәти,
Еј дилим, гүдрәтинлә дүнјалара јол ачмыш.

Сәндә мәним халгымын гәһрәманлыгга долу
Тарихи варагланыр,
Сәндә нечә мин иллик мәним мәдәнијјәтим,
Шан-шөһрәтим сахланыр.
Мәним адым-санымсан,
Намусум, вичданымсан!

Милләтләре, халглара, халгымызын адындан,
Мәһәббәт дастанлары ярадылды бу дилдә.
Москвада Пушкинә һејкәл гојулан заман,
Она абидә гојду бу дилдә Ширвани дә.
Бу дил — танытмыш бизә бу дүнјада һәр шеји,
Бу дил — әчдадымызын бизә гојуб кетдији
Ән гијмәтли мирасдыр, ону көзләримизтәк
Горујуб, нәсилләре биз дә һәдијјә верәк!

Еј өз доғма дилиндә данышмағы ар билән,
фасонлу әдабазлар,
Гәлбиннизи охшамыр гошмалар, телли сазлар.
Бунлар гој мәним олсун,
Анчаг вәтән чәрәји сизләре гәним олсун.

Нојабр, 1954.

ӨЗҮМҮЗДӘН ӨЈРӘНӘК

Еј көңүл, мөһкәм ол кәшмәкәшләрдә
Чох да өјүнмә ки, мән ағыллыјам.
Ағылсыз ишими билдијим јердә,
Мән ән ағыллыјам, ән ағыллыјам.

Јыхылдын?

Галх,

Инләмә!

Нә чыхар инләмәкдән,
аһ чәкиб, уф демәкдән?..

Јыхылмаг ајыб дејил,
Һамы јыхылыб дурур...

Јыхылмағын чәбрини

Јеримәк унутдурур.

Јыхылыб өјрәнирик

Ајаг үстә дурмағы

Көзүмүзү ачандан...

Бир тәзә фәнд өјрәнир

јыхыланда пәһләван...

Данышмаг өјрәнирик

Дил топуг чала-чала.

Јеримәк өјрәнирик

Биз јыхыла-јыхыла...

Арзулары чыраг тәк,

Јандыр! Дүз јолун үстә,

Анчаг јыхыланда да

Јыхыл өз јолун үстә!

Башгасынын чәкдији

Изтираб чатмаз сәнә.

Өзкәнин јыхылмағы
Јериш өјрәтмәз сәнә.
Әзаб чәкичи алтда
Өз гәлбини әзсәнә!
Өзүн јыхыл,
өзүн дур!
Һәјаты дәрк етмәјин,
Әсил јолу бах, будур!
Еј көнүл, сән өзүн дә,
Отағында әјләшиб
Дағдан, бағдан јазма кәл,
Сән өзүн јыхылмамыш,
јыхылмагдан јазма кәл.
Бу дүнјанын сиррини
Китаблардан өјрәнәк
Анчаг кәлин һәјаты,
Ағрылардан өјрәнәк,
Әзаблардан өјрәнәк.

Гәдим улу бабамыз
Күчүнә күвәниркән,
Мәғлуб олуб мин кәрә...
Әглинә күвәниркән,
Һәмишә галиб кәлиб
Өзүндән күчлүләрә.
Өзүлә бир бу көһнә,
Бу дәрдли дүнјаны да
О, камала јетирмиш.
Инсанын ачизлији
Ағлына күч кәтирмиш...
Заманын јолларында
Чох ендирмиш,
енмиш о.

Бу дүнјада чох шеји,
Өзүндән өјрәнмиш о.
Севинчин мә'насыны,
Өјрәтсин гәмләр бизә.
Өјрәтсин бу һәјаты,
Јанлыш гәдәмләр бизә.

Феврал, 1965.

САРАЈ—ДАХМА

Достум Л. В. Корнилова.

Балача бир дахма... эјри дирөклөр
Доғулмуш, јашамыш Фәтәли бурда.
Бөјүјүр чох заман бөјүк үрөклөр
Кичик дахмаларда, дар дахмаларда.

Гаранлыг дахманын дар бачасындан
Дүшдү ел-обаја бир зөррөчик нур.
Гәрибә кәлмәсин бу да, чох заман
Ишыглы фикирләр зүлмәтдән доғур.

Балача дахмадан бир аз о јанда
Дурур хан сарајы... тәзада бир бах
Ишыглы сарајдан зүлмәт аханда
Гаранлыг дахмадан нур ахды анчаг.

Хан өз дөвраныны сүрдү хан кими,
Фәтәли дәрд чәкди кечәбәкүндүз
Кәләчәк илләрә әрмәған кими,
Хандан сарај галды, Фәтәлидән сөз.

Хандан сарај галды... ханданмы галды?
Һүнәр кимин иди, ад кимин олду?
Дөвран күл үфүрүр чох заман көзә
Дедик «Хан сарајы»!.. Мәним бу сөзә
е'тиразым вар.
Тикдирән хан иди, тикән сәнәткар.

Сарајын дивары, дашы ханынды
Өлмәз сәнәтисә јараданынды.

Хан ки дура билмәз сәнәткарла тән.
Бири тикдирәндир, о бири тикән.
Ишыглы сарајлар јарадан инсан
Јашамыш, јаратмыш зүлмәт дахмада.
Бөјүк Фәтәлиләр ахы чох заман
Доғулмуш, бој атмыш зүлмәт дахмада.

Нојабр, 1980.

ТЭЗЭЛИК

Сабир Рүстәмханлыҗа

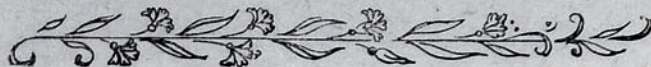
Бир рәнкли саатлар, бир рәнкли күнләр
Чох гоча көстәрир бизә дүнҗаны.
Еҗ доған ал күнәш, ачылан сәһәр,
Тәзә бир хәбәрлә бәзә дүнҗаны.

Тәзә сөз, тәзә руһ бир еһтиҗачдыр,
Хәјала, дуҗуҗа, үрәјә, көзә.
Ачдыр,
Гулагларым җаманча ачдыр,
Тәзә бир хәбәрә, тәзә бир сөзә.

Ше'римә, сөзүмә бахырам һәрден,
Көрүрәм, мәтләб дә, сөз дә көһнәлиб.
Чыхмаг истәҗирәм бу гәлибләрден
Көрүрәм, ше'р дә башга чүр гәлиб!

Көзләрим јолдадыр...
Өмүр чох көдәк.
Иманым, күманым, нә кәлмәз олдун?
Десәм дил алышар, демәсәм үрәк,
Дилимин учунда дејилмәз олдун.

Һәр күн истәҗирәм, гапым дејүлсүн,
Ғәјәмдир, ешгимдир бу күман мәним.
Күнәш пәнчәрәмдән ичәри долсун,
Истәјим бојлансын гапымдан мәним.

Ачылсын бағларда тәзә күл-чичәк,
Тәзәлик кәтирсин, тәзәлик јенә.
Ачан күл тәзәдир,

анчаг нејләјәк,
Рәнки дә көһнәдир, әтри дә көһнә.

Һәр севән өзүтәк сеvir, јахшы бах.
Һәр ашан, зирвәни өзү тәк ашыр.
Севки дә гочадыр,

көрүрсән анчаг
Һәр севән үрәклә о, чаванлашыр...

Јенилик һәвәси! Бу елә гәм ки,
Көнүл дујдуғундан әл көтүрмәјә.
Елә бир тәлатүм истәҗирәм ки,
Дүнҗа силкәләнә, тәзә дон кејә!

Әл ачды, үз тутду мин ил јер, көјә.
О сағыр көјләрдән кәлмәди чаваб.
Чаванлыг кәтирди гоча өлкәјә,
Бир күнүн ичиндә гызыл ингилаб!

Ингилаб — һәрәкәт, ингилаб — һәјат.
Ингилаб зүлмәтдә чыраг јандырыр.
Донмуш фикирләри, дүшүнчәләри
Ингилаб јенидән далғаландырыр.

Нифрәтим, гәзәбим сығмыр һәддинә
Әсәб телләrimi чәкиб тарыма.
Ингилаб истәрәм, ингилаб јенә
Ше'римә, һиссимә, дуҗуларыма.

Шәләлә! Шәләлә истәҗирәм мән,
Јалчын гајаларла дөш-дөшә кәлсин.

Көнлүмдө көллөнөн, донан, лиллөнөн
Көһнө дүңгуларла дөјүшө кэлсин.

Ингилаб истэрэм! Дамарларымдан
Ахан гызыл ганым тәрсинә дөңсүн.
Бу көһнө дүнјамыз гој заман-заман
Мәним көзләримә тәзә көрүнсүн.

Мәрдәкан, феврал, 1979.

СУАЛЫМЫЗ ЈОХСА...

Шүбһә гыфылына суаллар ачар,
Кимини ачаммаз,
Кимини ачар.
Суаллар өнүндә дајаныб инсан,
Сирләр дүнјасына јол ачыр камал.
Һәр дашын, һәр дағын јаранышындан
Илки дә суалдыр, сону да суал.

Шиш дағлар суалдыр, кен дүзләр чаваб
Кечәләр суалдыр, күндүзләр чаваб.
Чыхыб ахтарыша учур хәјаллар,
Һәр бөјүк учушун дајағы — јердир.
Ағылдан фышгыран мин-мин суаллар
Керчәјә ачылан пәнчәрәләрдир.

Суаллар өнүндә чох донмушуг биз,
Суал бағрымызы чох јарды бизим.
Һәлә шакирд икән чавабларымыз
Дөнүб гијмәтимиз оларды бизим.

Мүәллим имлаја суал гојарды,
Дара чәкәрдиләр суалла бизи.
Бизим дә нә гәдәр сорғумуз варды,
Чавабсыз гојдулар суалымызы.

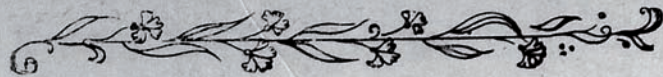
Суалы суалла дилләндирмирәм,
Мән дә чавабсызам, о да чавабсыз.
Инди мән һеч кәсә суал вермирәм
Өзүмә верирәм, өзүмә анчаг.

Инди бу дүнјаја гејлү-галларым
Нә бир суал верир, нә чаваб алыр.
Өзүмә вердијим өз суалларым
Нәјатын өзүтәк чавабсыз галыр.

Суалдан тор атдыг улдуза, аја.
Зүлмәти ишыға чевирир онлар.
Суалымыз јохса әкәр дүнјаја,
Нә өзүмүз варыг,
Нә дә дүнја вар.

Октјабр, 1980.

АХТАРМА

Дујдунму, күлүм, гарда, сазагларда баһары?
Өз дөврәнә бах, кәзмә узагларда баһары.
Бах көјдә аја, фәһм елә, гәлбиндә күнәш көр,
Арзунла јарат бузтәк отагларда баһары.
Көнлүндә баһар чилвәси јохдурса наһагдыр,
Ахтарма нә бағларда, нә дағларда баһары.

1979.

САЛАМ, ӨЗБӘКИСТАН!

Улугбәјин улдузлары алышды,
Сәнә мәнән, мәнә сәнән данышды.
Тарихләрин долајындан адлајан
Јолларымыз бир-биринә гарышды.

Шөһрәтләнди гәдим Сибир дүзләри.
Ат чапдылар дүз Алтајдан Оғуза
Нәваинин ширин-ширин сөзләри
Көрпү салды Чығатајдан Оғуза.

Өзбәкистан, Азәрбајҗан јан-јана,
Тән чыхмышыг нечә-нечә јарышдан.
Дилимизин гоһумлуғу бир јана,
Көнлүмүзү аңламышыг бахышдан.

Һәр сөзүмүз, һәр гәсдимиз бир олмуш
Ејни арзу көнлүмүздә чағлады.
Бир әгидә, бир чырпынты, бир учуш,
Сәни мәнә, мәни сәнә бағлады.

Биз бир чаныг, бир ваһидик бинадан
Бу Вәтәнә о Вәтәндән саламлар.
Биз бир јолун јолчусујуг һәр заман
Сәнә мәнән, мәнә сәнән саламлар.

1980.

ВӘТӘН ВАР

Һардаса бу дәмдә
Дәрјада батан вар.
Вардырса көмәксиз
Фәрјада чатан вар.
Дүнјада аландан
Әввәлчә сатан вар.

Атәш өз-өзүндән
Бирдән-бирә јанмыр.
Бир шеј бу чаһанда
Изсиз вә сәбәбсиз
Биһудә јаранмыр.
Вардырса, јаранмыш
Мүтләг јарадан вар.
Варсанса...

өзүндән
Әввәлчә атан вар.

Дүнја гуру бир сәс,
Гәм чәкмәјә дәјмәз
Јүз-јүз итән олсун,
Мин-мин дә битән вар.
Шүкр ејлијәлим ки,
Бизләрден һәм әввәл,
Һәм сонра Вәтән вар.

Август, 1980.

ЧӘКМӘЧИ ӘЛИ

*Филармония рәггаслары үчүн хусуси
чәкмәләр тикән Әли Әһмәдова*

Нәчабәт сачылыр сөз-сөһбәтиндән.
Ешги — хејрхәһлыг,
Гәсди — мәһәббәт.
Чәкмәчи Әлинин танрысы Вәтән,
Досту — сәнәткарлар,
Мәһрабы — сәнәт.

Гејрәт сели ахыр дамарларындан,
Сојугганлылары о, дүшмән саныр.
Чәкмәчи көшкүнүн диварларындан
Низами бојланыр,
Сабир бојланыр.

Ше'р хәзинәси — онун синәси.
О, гәзәл өјрәдир гәзәлханлара.
Гәлбиндән од алан нифрәт күлләси,
Тушланыр гејрәтсиз «өлү чанлара».

Онун сөзү — сәнәт,
Сөһбәти — ше'р.
Арзуја көкләниб көнлүнүн сазы.
Бизлә чәкмә тикир,
сөзлә бизләјир

Наданы,
Ганмазы,

Сөз анламазы.

Бөјүк арзуларла о, ашыб-дашыр,
Мәрамы, мәгсәди өзүндән өндә.
Әли чәкмә тикир,

фикри долашыр,
Лондонун, Парисин сәһнәләриндә.

Кәзир өлкәләри беләдән-белә.
Вәтәни гүрбәтә чәкән чәкмәләр.
Јазыр руһумузү чәнки дилилә
Узаг сәһнәләрдә сәкән чәкмәләр.

Арзусу, мәрамы бој атыр тел-тел,
Чалдыгы ијнәдә гәлби әкс едир.
Гүрбәт сәһнәләрдә чәкмәси дејил,
О елә билир ки, халгы рәгс едир.

Бу заман чатылыр онун гашлары.
Рәггасын рәгсини нуш едир Әли.
Һардаса сәсләнән күр алгышлары
Балача көшкүндә ешидир Әли.

Ким ки, бу дүнјада борчуну анлар,
Әмр дә, фәрман да нә кәрәк она.
Чәкмә тикмәклә дә

гәлби јананлар
Оғуллуғ борчуну верәр јурдуна.

Ијул, 1980.

* * *

Дүнјадан әкәр һөрмәт умуб, нәш'ә диләрсән,
Өз гәлбинә бах,

зүлмәти боғ,

нифрәти өлдүр.

Күлдүрсән әкәр башгасыны, сән дә күләрсән.
Күлмәк диләјиндирсә әкәр өзкәни күлдүр.
Билдинми нечин, өјлә күлүр бағчада күлләр?
Күл күлдү ки, күлсүн ону көрдүкдә көнүлләр.

Ијул, 1980.

ДЕЈИРӘМ, БӘЛКӘ ДӘ...

Чөлләрә, дүзләрә гыров дүшәли,
Сусур кур чешмәләр,
Сусур дағ-дәрә.
Сусурам...

Елә бил сары шүшәли
Көзлүкдән бахырам бичәнәкләрә.

Һарајлы-һәширли јаллар, јамачлар
Думана бүрүнүб јухуја далды.
Дејирәм, бәлкә дә јашыл ағачлар
Гышын дәһшәтиндән горхуб саралды.

Дүзүлдү гатара дурна дәстәси,
Аранын әлләри үзүлдү дағдан.
Јашыл ағачларын галын көлкәси,
Һардаса кизләнди горхуб сојугдан.

Сәси һәзинләшди булагларын да,
Пајыз башдан-баша дүшүнчә, фикир.
Чылпаг ағачларын будагларында
Гәриб јуваларын көзү јол чәкир.
Атылан, нечә тез унудулурмуш.
Вәтәндә јува да гәриб олурмуш.

Дағда чығырлара дүшән хал нәдир?
Чалыб гамчысыны көјдә јелләдир
Чырпыр хәзәлләри
Хәзан јелләри...

Чөлләр сачларына хынамы гатмыш?
Яшымыз заманла нечә ујушду.
Мәним севкилимин пајыза чатмыш
Хыналы сачлары јадыма дүшдү.

Дөвраны башланыр гәмин, мөһнәтин
Язын нөврағыны дағыдыр пајыз.
Һәм инсан өмрүнүн, һәм тәбиәтин
Камала јетишән чағыдыр пајыз.

Јаман гәнимидир заман инсанын.
Арзуну хәјалдан уман инсанын.
Дүнјанын дәрдијлә долан инсанын,
Көксүнү бошалдан аһыдыр пајыз.

Мәрдәкан, нојабр, 1980.

УЧМАГ ИСТӘЈИРӘМ

Учмаг истәјирәм,
Мән, елә учмаг
Ганад вермәсә дә тәбиәт мәнә.
Гучмаг истәјирәм, дүнјаны гучмаг,
Верди бу арзуну мәһәббәт мәнә.

Мәһәббәт ганаддыр, кәзир һәр јери.
Олмајан гүдрәти о, верир бизә.
Көзлә көрүнмәјән дәринликләри
Мәһәббәт көстәрир көзләримизә.
Мәһәббәт — өзүмү дәрк едим дејә,
Мәни јердән алыб галдырыр көјә.

Учмаг истәјирәм,
јалныз зирвәдән
Сејр едим бу күнү, өтән чағлары.
О гәдәр учалым, јүксәлим ки, мән,
Көрмәјим јердәки хырдалығлары.

Учмаг истәјирәм, арзу далынча
Өзүмү сәсләјим, һај верин мәнә.
Хәјалдан о таја мән учалынча
Јер мәнә дар кәлир, көј верин мәнә.

Учмаг истәјирәм,
 әсәбләrimi,
Әсрин өз көкүндә чәкиб тарыма.
Учмаг истәјирәм,
 дәрди-сәrimi
Дәрмана јетирән нағылларыма.

Август, 1980.

САТТЫНЛЫГ

Сәһл-Сумбат*,
 Сата билдин
 нәји нәјә, кими кимә?
Тәк олсајдын,
 һеч адыны тутмаз идим,
Микроб кими
 әләнмисән тарихимә.
Бабәкләрин синәсилә јол ачдыгы
Зирвәләрә чатмаг үчүн,
Дәрә кечдик,
Тәпә ашдыг.
Бу јолларда
Нечә-нечә һәмзәләрлә,
Сумбатларла гаршылашдыг.
Саттынларын һижләсиндән
 Нечә кәрә
Тарих енди зирвәләрдән дәрәләрә.
Бу һижләкәр хәјанәтләр
Тарихимин нечә-нечә варағыны
 ләкәләди,
 гаралады.
Бир өлкәни јаралады,
Нечә јерә паралады.

Мәнә ачыг дүшмән дејән бир дүшмәнин
Ичи дә бир, чөлү дә бир.

* Халг гәһрәманы Бабәки дүшмән әлине верән.

Ичиндәки нифрәтини
 Үзүндә дә о, кизләтмир.
 Нијә горхум бу дүшмәндән?
 Бу мејданда ја о, ја мән!
 О дүшмәндән горхурам ки,
 Ичиндәки зүлмәтини,
 Гәзәбини, нифрәтини
 Үзүндәки күлүш илә
 өртә билә!

Сәһл-Сумбат!
 Јолларыма дијирләдин
 Хәјанәтин илк дашыны.
 Үзүндәки күлүш илә
 Сән ахытдын
 Бир өлкәннн көз јашыны.
 Бу күлүшлө
 хәјанәтин зәһәринә
 бал гатмысан
 Бу күлүшлө
 анамызы ағлатмысан.

Сән һәмишә јанымызча һәрләнирсән,
 Сағымызда Сәһл-Сумбат,
 Солумузда Сәһл-Сумбат.
 Чан атырыг зирвәләрә —
 Јолумузда Сәһл-Сумбат.
 О Сумбатдан төрәјәнин
 Соју—Сумбат.
 Гују—Сумбат.
 Дили—мәним,
 Әли—гәним.
 Газыр мәнә гују Сумбат!
 Каһ гүзејдән, каһ күнејдән
 Баш галдыран јел кимисән.
 Намәрдлијин јол јолдашы,
 Кишилијин гәнимисән.

Јүз гызыла, бир «сағ ол»а
 Сата билдин кишиләри,
 Өзүн сөјлә,
 Алдыгларын сатдығына
 дәјәрдим?
 Алдығына
 арзуларын көјәрдим?
 Гызыл кетди, «сағ ол» итди,
 Өзүн өлдүн.

Хәјанәтин
 Тарихимин күрәјиндә
 Дамға кими дуруп анчаг.
 Күчүнә бах,
 Әсримизә чатды сәси.
 Сатыланын бөјүклүју,
 Сатгынлығын дәрәчәси!
 Дүшдү кәлән әсрләрә
 Хәјанәтин боз кәлкәси.
 Нечә-нечә Сәһл-Сумбат

 баш галдырды о кәлкәдән,
 Сәси кәлди о өлкәдән, бу өлкәдән.
 Сәһл-Сумбат,
 Дүнән маскан күлүш иди,
 Бу күн нәдир?
 Кәлири дә, чыхары да,
 Мајасы да,
 Маскасы да

 билмәчәдир,
 билмәчәдир!
 Сәни чох да гынамырам
 Сатгынлығы вахтын өзү
 һүнәр сәјды.
 Мәкәр сатгын олардымы
 Әкәр алан олмасајды?!

Август, 1979.

БӘЛИ, ӘСӘБИЈӘМ

Мәнә әсәбисән дејән — дүз дејир.
Мәним нөгсанымы демәк истәјир.
Сөз атдын...

Көнлүмдә гопду зәлзәлә,
Билмәдим, нә заман чыхдым өзүмдән.
Тохундун көнлүмә

үстәлик һәлә
Дејирсән, лал олум, ғышғырмајым мән?
Дәмир дәмирди ки, тохунсан әкәр
О да чинкилдәјәр, о да сәсләнәр.

Мән ки, истәмәрәм бир үрәк сына,
Әсәбијәм,
чүнки һәјәчаным вар.
Һардаса бир һаггын тапданмасына
Мән дөзә билмирәм, исти ганым вар.

Мәнә биканәдир сојугганлылыг,
Һәр шејә өз өлчүм, өз тәрәзим вар.
Сәнин гәрәзинин мәнә дәхли јох,
Мәним өз көрүшүм, өз гәрәзим вар.

Де нечә од тутуб алышмајым мән — ,
Фикирсиз, мәсләксиз өлү чанлара?
Бәли, әсәбијәм,
һеч чәкинмәдән
Мәним әгидәмә тохунанлара.

Дүнјаја кәлмишәм анлајам, ганам.
Анладың,

үрәјин од тутуб јанар.
Бәли, әсәбијәм, чүнки инсанам,
Мәним нифрәтим вар, мәһәббәтим вар.

Гузуја да бәли,
Гурда да бәли?
Дејирсән, олмасын бахышым мәним?
Нөгсаным будурса әкәр...

демәли,
Анчаг нахышымдыр јанлышым мәним.

Ијул, 1979.

НИДА—СУАЛ

Белини дик тутуб нида чавандыр.
Һәмишә гочадыр әҗрибел суал.
Чаван елә билир, һәр шеј әјандыр,
Гоча җахшы билир, дүнја—бир хәјал.

Нида ишарәси!

Сән дик дајандын,
Өзүнү һамыдан гүдрәтли сандын.
Суал ишарәси! Бахмадын көјә,
Әјилдин, торпағы дәрк едим — дејә.

Март, 1979.

ЈАХШЫ БАХ ДҮНЈАЈА

*Достум Азәр үчүн**

— Дүнја мәнимкидир — дедим, кәнч икән,
Галмаз көзләримдә бирчә арзу, кам
Дедим: — Бу дүнјада јашамарам мән
Дүнјаны өзүмә һејран гојмасам.

Кәздим өлкәләри мән аддым-аддым.
Һәсрәтлә бојландым һәр өтән чаға.
Елә һејран олдум,
мачал тапмадым
Дүнјаны өзүмә һејран гојмаға.

Һәр күлдә, чичәклә мин рәнк, мин боја.
Һәр дүјғү көнлүмә мин шәфәг чиләр.
Дүнјадан кедәнләр,
гоча дүнјаја
Һејран јашадылар, һејран кетдиләр.

Бир вахт ајылдым ки, күн олуб кечә,
Әлимдән чыханы әлимдә билдим.
Дүнјаны өзүмә һејран единчә
Мән өзүм дүнјаја һејран кәсилдим.

Декабр, 1980.

Елэ ки, ајрылды гајғыларындан
Ма'дэдэн јухары дүшүнүр инсан.
Ағырлыг кетдими,
Чэки итдими,
Инсан ганад ачыб үчүр руһ кими.

Күчэлэр,
 дөнкэлэр,
 евлэр,
 диварлар.

Евдәки бучаглар,
 Дөшәмә, таван,
 Һәр шеј һәндәсәдир,
 өз һүдуду вар.

Чыхмаг истәјирәм бу һүдудлардан.
 Чығырмаг истәрәм мән бу арзуму
 Бүтүн гулаглара...
 Ешитсин һамы!

Чизкиләр ичиндә бу дүнја, бу јер...
 Һәр чизки нәјинсә һәддидир анчаг.
 Чизкиләр ичиндә руһ әзаб чәкир,
 Руһ исә чизкидән, гәлибдән узаг!

Одур ки, көјләрә баханда инсан,
 Руһу азад олур јер һүдудундан.
 Кәлин, чизкиләри көнүлдән силәк,
 Һүдудсуз көјләрә бахаг, динчәләк.

Көјдә нә өлчү вар,
 Нә сәрһәд, нә хәтт.
 Көј дә һүдудсуздур руһумуз гәдәр.
 Һүдудсуз, чәкисиз руһумуз әлбәт
 Һүдудсуз көјләрдә динчәлә биләр.

Көјләр чәзб еләјир үрәјимизи,
 Истәрик хәјалла гоша учмағы.
 Учалмаг истәрик,
 Анчаг јер бизи,
 Башга бир чәзб илә чәкир ашағы.

Өмрүмүз бојунча бу хош арзудан
 Гуртара билмирик...

Нә сән,
 нә дә мән.

Чыхмаг истәјирик јерин һәр заман
 Бизи јерә чәкән чазибәсиндән.

Бәс чыхан олдуму?
 Тәк-тәкдир һәлә
 Дүнја гајғысындан азад оланлар.
 Көјдә космонавтлар,
 Јердә ешг илә
 Јашајыб
 дүнјаја һејран галанлар.

Ешгдир ешидән,
 Ешгдир көрән.
 Ешгдән ајры сөз танымырам мән.
 Биз ешгин чәзбилә чыхарыг јалныз
 Јерин дә әбәди чазибәсиндән.

Мәрдәкан, 25—26 нојабр, 1980.

ПИЈАДА—СЭРНИШИН

Бахдыг биз һәмишә габаға, өнә,
Бојланды сабаһа бу күндән илләр.
Бир нәфәр вармы ки, сөјләсин мәнә,
Нечә кәлиб кечди өмрүндән илләр?

Јајын бүркүсүндә, ғышын ғарында,
Һамынын ғысмәти бир олмур јәгин.
Өмрүн әјри-үјрү долајларында
Кими пијададыр, кими сәрнишин.

Пијада кечмишәм мән бу јоллары,
Көмәји уммушам ајағларымдан.
Гәлбимин одујла шахтаны, ғары
Әритдим, өмрүмүн илк чағларындан.

Јанымдан машынлар, ғатарлар өтүб,
Мәнә әл едибләр пәнчәрәләрдән.
Онларын башындан јағыш, ғар өтүб
Көјләрин алтында исланмышам мән.

Сәрнишин јол кетди, јолдан хәбәрсиз,
Билмәди бу јолда кәлә-көтүр вар.
Анчағ пијаданын, хәбәр-әтәрсиз
Алнынла из ачды кетдији јоллар.

Јол өзү апарды сәрнишинләри,
Јолда нә из ғалды, нә дә тоз олду.
Анчағ пијадалар көрдү дүнјаны,
Сәрнишин дүнјадан хәбәрсиз олду.

Сүр'әти нә гәдәр јејин олса да
Сәрнишин мәнзилә долама чатды.
Дағларын башындан ашды пијада
Јолу кәсә кетди, јолу ғысалтды.
Јолу өзү ачан зирвәдән кечәр,
Јолу јолла кедән дағдан кен кечәр.

Говушур ај-аја, долур ил-илә
Мәтләби ејнидир бу јарышын да.
Ғәрибә дүнјадыр,
сәрнишин илә
Пијада көрүшүр мәнзил башында.

Өмүр јолларында «раһат» кедәнләр —
Зирвәләр башына учала билмәз.
Тәкәрләр үстүндә дијирләнәнләр,
Чатдығы мәнзилдә бәнд ала билмәз.

Бири тәкәр үстә кәтирилдисә,
Бирини кәтирән ајағлар олду.
Бири бу мәнзилдә кирәкеш исә,
Бири бу мәнзилдә саһибкар олду.

1974.

ВАХТЫНДА

«Өмрүн узун олсун!» — дедилэр мәнә
Кәлән ки, кедәчәк, ја тез, ја да кеч.
Бу өмүр кимсәјә кәрәк дејилсә
Мәним өзүмә дә кәрәк дејил неч.

Кәрәк билирләрсә дүнјада сәни,
Бир көз гырпымында өтүшәр илләр.
Елә ки, итирдин кәрәклијини,
Өмүр дә узанар сонсузлуг гәдәр.

Усаныб, јорулуб јашамагданса,
Мин дәфә көзәлдир, чох еркән өлмәк —
Дүнјаја јүк олуб јашамагданса
Дүнјанын јүкүнү чәкиркән өлмәк!

Һәјат мәним олсун!
О гул, мән һаким!
Зирвәјә учалсын һәјатын јолу.
Өлүмдән горхмајан де кимдир, де ким?
Мә'насыз јашамаг ондан горхулу!

Јашамаг һәвәси мәни учалдар,
Кәрәкли көрөндә әмәлләрими.
Барама гурдуна чох һәсәдим вар.
Өлүр, өз ишини гуртаран кими.

Мин ил јашасан да дојаммаз үрәк.
Әчәлдән гачмазсан,
Кәләчәк бир күн!
Вахтында! Вахтында өләсән кәрәк
Ешгиндә әбәди јашамаг үчүн.

1976.

МЭН ӨЛЭНДЭН СОНРА...

— Мэн өлөндөн сонра дунја дағылсын.
Сағ икэн өзүнэ сэн бир күн агла —
Дедин,
утанмадын.

Валлаһ оғулсан,
Бу дунја сениндир бу гана чагла!

Һеч демә, башланыр, битир сенинлә
Дунјанын әввәли,
Һәјатын сону.
Биз һардан биләјдик,

дунјанын белә
О «күнәш» башына доландығыны?
Сән бу дунја үчүн дејил,
ишә бах,
Дунја сенинчүнмүш, сенинчүн анчаг!

Һәјат — кими үчүн бир јуху, рә'ја.
Кими јухуда да јанар, јахылар.
Сенин анан өлсүн, а гоча дунја,
Көр нечә «гејрәтли» оғулларын вар.

Өзкәјә гыјмајыб өзүнә гыјыб
Кәләчәк ешгинә даим јананлар.
Дунјаны өзүнә борчлу санмајыб
Өзүнү дунјаја борчлу сананлар.

Јашајыр, јарадан дүнән, бу күн дә.
Сабаһын күнәши доғмаз дүнәнсиз.
Бир ев тикмисәнсә...

кәрпичләриндә
Јашар әлләринин истиси сәнсиз.
Бир арх чәкмисәнсә бу дунјада сән,
Сујун нәғмәсиндә сәсләнәчәксән.

Дүшүнә билмәдин сән узағлары.
Сенин кечән күндүз,
гышын јаз олду
һәрә өз гәлбиндә ашды дағлары,
Дәрин дәрәләрә енән аз олду.

Ијул, 1979.

КҮЗКҮСҮЈӘМ МӘН...

Зүлмәтдә јанан, бәрг вуран бир үзүјәм мән,
Көнлүмдә јатан бир китабын өн сөзүјәм мән.

Јох, ачмамышам мән һәлә өз көнлүмү ашкар,
Мән, мән дејиләм, бир улу фикрин өзүјәм мән.

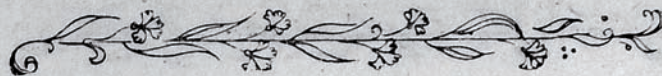
Ешгим, мурадым һәр көзә, һәр јердә көрүнмәз,
Гәлбимдә чатылмыш очағын түстүсүјәм мән.

Ичдин мәни бахчанда күлүм, билмәдин анчаг,
Јүз-јүз булагын дагдакы бұллур көзүјәм мән.

Һәсрәтләри, зүлмәтләри фикримдә әритдим,
Мин-мин кечәнин кеч ачылан күндүзүјәм мән.

Бәхтим мәним өз јарыма јар олса, нә дәрдим,
Сөјләрдим о вахт, көнлүмүн өз күзкүсүјәм мән.

Јанвар, 1980.

ЧЕҢИЗ

«Кәлин көчән гызларымыза Низаминин «Хәмсә»сини чеһиз верәк».

Бир мәктубдан.

Кәлин, баба Низаминин
өз руһутәк,
өз сәситәк,

Ата-баба очағынын
нәфәситәк,

Биз «Хәмсә»ни
Әр евинә көчәнләрә чеһиз верәк.
Бәлкә додаг бүзүрсүнүз
Бу чеһизә, еј аталар, еј аналар.
Бу чеһиздә бир һикмәт вар.
Халча да вер, палаз да вер,
Күрсү дә вер, долаб да вер,
Нә олар ки,
Көкүмүздән хәбәр верән,
Бизи бизә танытдыран

Китаб да вер.

Сән дедијин чеһизләри гој ишләтсин,
Кәрәјидир,
Мән дедијим чеһиз исә бәд ајагда
Көмәјидир.

О китабла гәдим-гәдим
Очагларда түстүләнән,
Әсримизә ахыб кәлән
Руһумузу бәхш едирик
баламыза.

Биз дејерик көчөн гыза:
— Шәрә дүшсән ач «Хәмсә»ни,
Хилас едәр «Хәмсә» сәни.
«Хејирлә шәр» дастанына пәнаһ апар.
Көрәчәксән шәр нә гәдәр һөкм еләсә,
Бу дүнјада хејир дә вар!
Көрәчәксән,
Әввәл сусур һәгигәт дә, әдаләт дә.
Биләчәксән,
Шәрин күчү һијләдәсә,
Хејиринки әдаләтдә...
Шәр хејирин көзләрини кор еләди.
Бу зүлмүлә
Өз өмрүнү шәр өзүнә
кор ејләди.

Әдаләтин сусдуғуну көрсән әкәр,
Батма гәмә, батма јаса,
Башын үстдә шәр ғылынчы
шагғылдаса,
Шәр галханы галдырма сән.
Әл көтүрмә
Өз хејирхаһ әмәлиндән.
«Хәмсә» дејир:
Зүлм һөкм едәр, һагг әјилмәз.
Шәр, хејир кәсә билмәз.

Һаггы бүкмә горхуја сән,
«Хәмсә» сәнә өјрәдир ки,
Вәрдишини һүнәр билән
Ловғалара
Фитнә кими дәрс верәсән.

Бу китабдан оху, өјрән,
Сән Лејлинин вәфасыны:
Бизим улу нәнәләрин
Дөзүмүнү,
Чәфасыны.
Бил ки, сән дә бир јуванын
дирәјисән.

Бачар, ғызым,
Лејли кими, Ширин кими
сөвмәји сән!
Сәрвәт үчүн,
Зинәт үчүн
Башлар кәсиб ган төкдүрән
Шаһлар шаһы Искәндәри
Һагг өнүндә диз чөкдүрән
улу шаир
Нүшабәнин дили илә
Сәнә дејир:

— Јаша, анчаг бил, нә үчүн!
Сәнин мүфтә газандығын бу өмүр-күн
Өзү сәрвәт, өзү дөвләт!
Бу сәрвәтин дејәрини анламадан
хәрчләјәнә

Бу сәрвәтин хејири нә?
Өмүр дә бир тичарәтдир —
Билмәлисән,
Нәји алдын, нәји сатдын.
Ғызыл вахты хәрчләдикчә
Сән идракын көјләриндә
һансы ғызыл гата чатдын?
Сатыб өмүр сәрвәтини даш-гаһ алан
јазыг инсан,
Бу алвери башлајанда удузмусан.
Бу руһ илә биз бөјүдүк,
биз учалдыг.

Низаминин, Фүзулинин
Никмәтиндән ибрәт алдыг.
Бу никмәтдән,

сәдагәтдән,
бу гејрәтдән,
сәхавәтдән,

Маја тутду чөвһәримиз.
Кәлинләрә чәһиз верәк
бу чөвһәри,
бу руһу биз!

Мәрдәкан, феврал, 1979.

ГАРА ЗУРНА

Әләфсәрә итһаф едирәм.

Гәһгәһәјлә шаггылдады гара зурна.
Учуб кәлди гатарына
Гатарындан ајры дүшән бала дурна.
Бу сәс дүшмән гулағында
Бир гәһгәһә,
Бир күлүшдү.
Гәнимимә диван тутан,
Һүдудлардан чөлә атан,
Оғуз бабам јада дүшдү.

Сәсләндими гара зурна —
Дамарымда ган ојнады,
нәғмәләнди.

Үрәјимә од чиләнди.
Дәдәләрин ат чапдығы кениш дүзләр,
ләпәләнди...

Ала дағдан Ағры даға јаллы кетди,
Тарихими јараданлар —
Улу бәјләр, улу ханлар.

Бамсы Бејрәк гылынчыны бүләјләди,
Улу Сојум сој сојлады, сөз сөјләди.
Мәш'әл јанды галаларда.
Алачыглар түстүләнди талаларда.
Дәдәм Горгуд саз көкләди.
Хан Бајандур көһләнини һөрүкләди.

Яд еллини
 һүдудлардан узаглара
 сүрүкләди.
 Гара зурна!
 Маја тутдун,
 Дүшмән үстдә, ғылынч чәкән Газан ханын
 Нә'рәсиндән,
 һарајындан.
 Өз сәсимсән,
 Нәфәсимсән.
 Нәсим кими сән әсирсән.
 Әсрләрин о тајындан.

Шәки, ијул, 1979.

БӘС БУ НЕЧӘ КҮЛҮШДҮ?

М. Ә. Сабир

Вәтән үчүн агламаг
 Сәнин пајына дүшдү.
 Көрдүјүн зүлмәт кечә,
 Ешитдијин сөјүшдү.
 Ағачда будаг гуру,
 Будананлар һөјүшдү.
 Күлдүн бу зиддијјәтә,
 Бәс бу нечә күлүшдү?

Зүлүмләр әдаләти
 Итирди илим-илим.
 Инсан һаггы, һүгугу
 Ајаг алтда бир килим.
 Күнаһкар иттиһамчы,
 Күнаһсызса мүттәһим,
 Ашағынын һаггыны,
 Јухарылар бөлүшдү.
 Күлдүн бу мүсибәтә,
 Бәс бу нечә күлүшдү?

Балаларын евдә ач,
 Ичин-чөлүн еһтијач.
 Сән чөрәк истәмәдин,
 Сән әдаләт истәдин.
 «Мән көјдәки күнәши

Дана билмирәм» — дедин.
 Гудуз итләр үстүнә
 Дөрд тәрәфдән һүрүшдү.
 Күлдүн бу фәлакәтә,
 Бәс бу нечә күлүшдү?

Әсарәтин агрысы,
 Гәлбини дағлајыркән,
 Һәр сәтирин, һәр сөзүн
 Чәһаләтлә дөјүшдү.
 Үрәкдә ағлајыркән,
 Сән күлдүн чәһаләтә
 Бәс бу нечә күлүшдү?

Июль, 1979.

ДӨЗҮМ

Ағыл — гузу кими јатан бир дәниз.
 Көнүл — бир фыртына,
 Көнүл — бир туфан.
 Нечә зәһләм кедир, нечә билсәниз,
 Дәнизин сакитчә ујумасындан...

Көнүл дилләндими — гуртарыр дөзүм.
 Хәбәрим олмајыр өзүмдән мәним.
 Дөзүм — көләликдир, нөкәрчиликдир,
 Нечә зәһләм кедир дөзүмдән мәним.

Үрәјин истәји рәнк-рәнк, гатбагат,
 Јашајыр гајдасыз, истәдијитәк.
 Ағыл дөзүмлүдүр, үрәк дөзүмсүз,
 Јашасын дөзүмсүз јашајан үрәк!

Дөзүм — башдан-баша әзаб, шикајәт,
 Өзүн де,

будурму јашамаг мөкәр?
 Дөзмәмәк — азадлыг,
 Дөзмәк — әсарәт,
 Бир күнлүк азадлыг бир өмрә дәјәр!

Март, 1979.

* * *

Бәрәжә чатмамыш јолу итирдин,
Ову таныјасан изиндән кәрәк.
— Көлкәнин алтында доланаг, — дедин
Икидин көлкәси өзүндән кәрәк.

Данышдын һәмишә өзкә адындан.
Өз адын, өз сөзүн чыхды јадындан.
Бәсди,
јаралама гол-ганадындан
Гушу да вурасан көзүндән кәрәк.

Дедин, кәләчәклә јашајырам мән.
Көрмәдик,
һәлә ки сән јол үстәсэн.
Әкәр кәләчәјә учмаг истәсэн,
Мөһкәм јапышасан бу күндән кәрәк.

Апрел, 1979.

НАРАҲАТ ОЛАНДА...

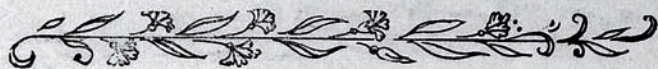
Заманын доланбач пилләләриндән
Кечмәк истәјирәм, кечә билмирәм
Нараһат, чырпынан дүнјамызда мән,
Нечә раһат олум, нечә, билмирәм?

Динчлик, раһатлыгдыр мәним дүшмәним.
Булудлар үстүнә еј көнлүм, шығы!
Алыр динчлијими әлимдән мәним.
Көнүл сакитлији, чан раһатлығы!

Раһатса нә јаныр, нә ганыр үрәк
Нечә баша вурум билмирәм, күнү...
Елә бил, синәмдә дајаныр үрәк,
Ахы ешитмирәм дөјүнтүсүнү.

Нараһат оlanda
чыыхыб өзүндән
Гәлбим гулағымда топ кими курлар.
Онда билирәм ки, јашајырам мән,
Онда билирәм ки, үрәјим дә вар.

Туфансыз үрәкләр дурғун көл кими,
Сују тәзәләнмәз,
Дибилләнәр.
Нараһат үрәкләр дашгын сел кими,
Һәр дашын үстүндә бир чүр дилләнәр.

Ичиндэн ојулуб гэлбим дөјүнсүн,
Ярыша чағырсын дашгын селләри.
Тәзә бир маһныҗла сел кими һәр күн
Ојатмаг истәрәм јатмыш чөлләри.

Дибі көрүнмәјән үмман көстәрин.
Баш вурум,
Кәшф едим дәринлијини.
Мәнә эзаб верин, изтираб верин,
Дадым сәадәтин ширинлијини!

Шәки, ијул, 1979.

ШӘҲРИЈАРА

Сән отуз ил ајры дүшдүн елиндән,
Өз ананла данышдыгын дилиндән,
Симург сәнә пәј да верди телиндән,
Гүрбәт елдә о тел дүшдү јадына,
Тели тутдун, Вәтән кәлди дадына.

Вәтән сәни јенә басды бағрына,
Мәлһәм гојду сәнин көнүл ағрына.
— Күнаһымы әфв ет, — дедин сән она, —
Һарај сәнә, баба јурду, од-очаг,
Сәндән дөнән буза дөнүб доначаг!

Сән алмышдын күчүнү бу очагдан,
Ондан дөнүб, она бахдын узагдан,
Гөнчә икән ајры дүшдүн будагдан
Һејдәрбаба далынча ган ағлады...
Анчаг ајаг изләрини сахлады.

Һарај сәнә, илк һычгырыг, илк нәфәс,
Һарај сәнә, ана сүдү, доғма сәс!
Ел-обасыз өмүр гуру бир гәфәс,
Хошдур јенә бу дүнјанын чәфәсы,
Гүдрәтимдән, ај анамын лајласы!

Нәғмә адлы чешмәләрин көзүсән,
Сән елимин, сән күнүмүн өзүсән,
Бу лајладан ганад алыб, дүзү, сән,
Еј Шәһријар, өз обана гајытдын.
Сөнмүш идин, јана-јана гајытдын.

Баба јурду, доғма очаг, ај ана!
Меһрибансан дизинә баш гојана.
Нахәләфләр гәфләтиндән ојана,
Јенә сәнин өнүндә диз чөкәләр,
Торпағына көз јашыны төкәләр.

Салам вердин бу күн һејдәрбабана,
«Гајтар» дедин сән гузуну чобана.
Гајыдаркән өз елинә, обана —
Һәм јурдуна, һәм өзүнә гајытдын,
Сән кечәјдин, күндүзүнә гајытдын.

Һејдәрбаба ганад верди ше'ринә,
Бүлбүлләри дил кәтирди ше'ринә.
Күл-чичәји бир әтирди ше'ринә,
Мәжәр буну сән унутдун, Шәһријар?
Өзкәними әзиз тутдун, Шәһријар?

Һејдәрбаба үрәјиндә дағ олду,
Сән ајрылдын, о, гәлбиндә доғулду.
Фикирләрин, хәјалларын дағылды,
Бәс отуз ил үрәјиндә ел дағы,
Ахы, нечә кизләтмишдин бу дағы?!
Күнәш доғду, јер шәфәгә бүрүндү,
Булуд гачыб үфүгләрдә сүрүндү.
Үрәјиндән һејдәрбаба көрүндү,
Салам вердин бу көрүнән даға сән,
Бир гул идин, өз елиндә ағасан.

Һејдәрбаба, мурады вар һәр кәсин,
Истәрәм ки, гәм көнлүнү дешмәсин,
Балаларын сәндән узаг дүшмәсин,

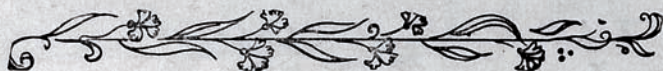

Јаллы кедәк синән үстә биз һәр күн,
Сән «Анамын китабы»¹ сан бизимчүн.

Ел дејиб ки, бостан әкмә бәј илән,
Јалан олмур ел адындан дејилән.
Һејдәрбаба гаршысында әјилән —
О башынын өнүндә баш әјирәм,
Јалныз инди сәнә гардаш дејирәм!

Март, 1965.

¹ Ч. Мәммәдгулузадәнин «Анамын китабы» әсәринә ишарәдир.

УСТАД ШӘҤРИЈАРЫН СҮЛЕЈМАН РУСТӘМӘ КӨНДӘРДИЈИ МӘКТУБУНА ЧАВАБ

Биз бир дәрја ган вермишик
Зинданларда чан вермишик.
...Мән дә тәкәм сизә гурбан
Тәк чаным һамуза гурбан.

Шәһријар

«Ган вердиниз», «чан вердиниз»,
Сиз ган сәпиб од дәрдиниз.
Күчүнүзү көстәрдиниз
Һаггынызы јејәнләрә —
Бир әсрдә нечә кәрә.

Дәрдинизә биз јанырыг,
Сизи аныр, һеј анырыг.
Кәләчәјә инанырыг.
Бирләшәчәк ја кеч, ја тез
О ајрылан әлләримиз.

Наһаг дејил ахан ганлар,
Вердијиниз о гурбанлар.
Фәдајиләр, гәһрәманлар
Өз ганыны «варам» — дејә
Бег дә верди кәләчәјә.

Азадлығын дәјәри — ган,
Јохдур ону сатан, алан.
Өз ганына гәлтан олан
Неч демәди чан баһадыр.
Вердији бег, сабаһадыр.

Каһ көзләдин сән фүрсәти,
Каһ сәсләдин әдаләти,
Каһ һүнәри, чәсарәти
Сәбр әлиндә гул ејләдин.
Нифрәтини бүлејләдин.

Гурбан олум, «гардаш» — дејән
«Һејдәрбаба» дилинә мән.
Ағсаггалсан елинә сән
Де Сәттарам, де Бабәкәм,
Демә «тәкәм», демә, «тәкәм»!

Бир оғлујуг бир обанын
Мәним ганым — сәнин ганын.
Сәһәндин, һејдәрбабанын.
Гардашыјам — Шаһ дағыјам
Архасыјам, дајағыјам.

Худафәрин көрпүсүндән
Кечәммирик нә сән, нә мән.
Һәлә ордан кечә билән
Ше'римиздир, кедәр, кәләр,
Арамызда көрпү салар.

Јашамадыг биз јад кими,
Учдуг гоша ганад кими.
Сәнин шәклин устад кими,
Асылыбдыр отағымда.
Ше'рләрин додағымда.

Һәр ситәмә синә кәрдин
Гәлбимдәдир синә дәрдин.
Мәнә салам да көндәрдин
Салам олсун саламына —
Ана дилли кәламына.

Сән өтүрсән ширин-ширин,
Дәрдләрини о елләрин.
Жараланан көнүлләрин
Мәлһәмисән, дәрманысан.
Үмидисән, күманысан.

Даим көрүм сәни өндә,
Елләримин дүжүнүндә.
Өвладымын тој күнүндә
Сән оласан масабәјим.
Мән о заман «охгај» дејим.

1980.

БИЗЛӘРИ ҺӘСРӘТ

Устад Шәһријара

Чәкдик, чәкирик биз ки, жүз илдән бәри һәсрәт
Дөндәрди гаранлыгларә күндүзләри һәсрәт.

Устад мәнә ше'рилә салам көндәрә билди,
Ким гојду јанан көзләрә од көзләри һәсрәт?

«Бир халга әдаләт!» — дејә диванә чағырсын,
Аһлардан ојанмыш јанан улдузлары һәсрәт.

Ше'риндәки шимшәкдән од алмыш дәли көнлүм,
Бир шимшәјә дөндәрди зәриф сөзләри һәсрәт.

Сабир деди, «Бигејрәт олур ағлајан инсан»
Тарихдә зәбун етди әмәлсизләри һәсрәт.

Өз һаггына биканә олан бәхтијар олмаз,
Чапмыш, таламыш даима дилсизләри һәсрәт.

Һәмгафијәдир адларымыз, Шәһријар устад,
Инсафмы ајырсын бу гәдәр бизләри һәсрәт?

Јанвар, 1980.

ЕЈНИ ЈАШДАЈЫГ

*Бу ил январын 23-дә устад Шәһри-
јарла телефон сөһбәтим мүнәсибәтилә*

Телефон телләри, сизә бу ахшам,
Һәсрәтин нә бојда еһтијачы вар.
Хәттин бу башында мән дајанмышам,
Хәттин о башында устад Шәһријар.

Һәмишә бир вуруб үрәкләримиз,
Чох да ки, јүз илдир көз көзә мөһтач.
Сәсими апарын Шәһријара сиз,
Телефон телләри, сөз сөзә мөһтач.

Үзүнү көрмәдим һәлә бирчә ан,
Нискилә дөндәрди бу нискил бизи.
Анчаг он илләрин дост, танышындан
Јахшы таныјырыг бир-биримизи.

Көзүмә әкс олуб һәсрәт көзләрин,
Һәсрәтин зүлмүндән каса долубдур.
Дәрдләрдән сөз ачан дәрдли сөзләрин
Ајрылыг дәрдимә дәрман олубдур.

Чох учдуг ардынча фикрин, хәјалын.
Инди дә әмәлин заманы кәлмиш.
Бүтөв бир торпаға һаггы оланын
Түк кими бир телә куманы кәлмиш.

Өзүм тел олајдым, ачајдым ганад
Сәнинлә дурајдым үзбәүз инди.
Өзүмүз көрүшә билмәдик, устад,
Сәсимиз көрүшдү, гәлбимиз динди.

Мәндән хәбәр алдын: — Нечә јашын вар?
Сөјләдим јашымы.
Дедин: — Мин алгыш.
Дедин: — Нәјә алгыш, устад Шәһријар?
Дедин ки: — Чавансан сән мәнә бахмыш
Арзум көјәрмәди, кечибдир јашым,
О көзәл күнләри сән көр, гардашым.

Доғрудур, бир дејил бизим јашымыз.
Анчаг јаша вурма өтән илләри.
Ејни ағрыларла јашамышыг биз
Ајрылыг дәрдини нә вахтдан бәри.

Дәрдимин јашыдыр мәним өз јашым
Ајрылыг һәдәфдир... Биз савашдајыг
Сәнин көз јашындыр мәним көз јашым
Дәрдимиз бирдирсә ејни јашдајыг.

Бизим бир кимсәјә гәрәзимиз јох.
Биз ики гардашыг, бир анамыз вар.
Бир бөјүк торпағын ики оғлујуг
Орда Шәһријарам, бурда Бәхтијар.

Биз өз һаггымызы әкәр ганмасаг
Кимдир сон мәнзили бизә көстәрән?
Дедијин күнләрә ганадланмасаг
Нәдән илһам алыб јазардыг көрән?

Заманын гәрибә ојунлары вар:
Дүнән дағ дедијин учулур бу күн.
Дүнән «мән», «мән» дејән империјалар
Дүнәнки гулуна гул олур бу күн.

Гүдрәти бөјүкдүр елин, обанын
Вахтын ахырындан кери галмады.
Чох күләкләр әсди...

Һејдәрбабанын
Башындан бир түк дә әскик олмады.

Ким дејә биләрди сөнмүш бир ағач
Тутушуб јаначаг күлүн ичиндә —
Мин ил гүрур илә башда кәзән таң
Ајаға дүшәчәк бир күн ичиндә?

Һәмишә гараја ағ дејән гара
Ағын әлләрилә дара чәкилмиш.
Вахт өзү дөндәрир мыхы мисмара,
Вахтын јаздығыны ким поза билмиш?

Дәрс вармы тарихин дәрсиндән артыг?
Бизи тапдадылар... јенә чүчәрдик.
Әкәр өзүмүзә инанмасадыг
Учрум дәрәләрдән нечә кечәрдик?

Инамдыр јашадан бизи, еј устад,
О бивә јашатды, биз дә арзуну.
Инам өлмәјибсә гуртармыр һәјат,
Һәјатын сонудур инамын сону.

Јанвар, 1981.

НӘ ОНДАНСАН, НӘ БУНДАН

«Сиздәнәм, јә'ни азәрбајчанлыјам.
Амма Ана дилими билмирәм. Дилими
өјрәнмәк үчүн мәнә дәрслик көндә-
рин».

*Чәнуби Азәрбајчандан кәлән бир мәк-
тубдан.*

Јад дилдә мәктуб јазыб гардаш, өз гардашына,
Бу мәктубу охујан нә күл төксүн башына.
Һөкмүнә бах һәсрәтин,
Һөкмүнә бах зилләтин.
Бәс анасы јох имиш бу заваллы милләтин —
Бир әмчәкдән сүд әмән әкиз өвләдларына
өз дилини өјрәдә?
Бир јувадан учуруб бу учушу сејр едә?

Мәктубуну охудум, јазырсан ки: «Сиздәнәм,
Анчаг мән өз дилими билмирәм,
билмирәмсә

Нечә дејим мән мәнәм?»

Чох көзәл е'тирафдыр!
Сәһвини анлајаны дүз олмазды данламаг.
Күнаһыны азалдыр, күнаһыны анламаг.
Бу јарадыр,
Бу јердә јарыланыр бу јара.
Нә дејәк, нә ад верәк
Дилини билмәмәклә өјүнән наданлара?
Һаглысан...

Биздән олуб

еј бизлијиндән дөнән,
Сәни мән бағышларам, бағышлармы бәс Вәтән?
Билмирсәнсә дилини сән вәтәнин үзүнә
истәмәдән ағ олдун.
Сән өзүнә бир өкәј, өзкәјә јамаг олдун.

Бу халынла
сүнбэжэ
нэ тохмаг,
нэ дэ гардаш,
түфэнкэ чахмаг олду.
Сэн чыхмаг истэсэн дэ өзкэнин эфсунундан
Нэ ондансан, нэ бундан!

Билсэн дэ јад дилини лап јадын өзү кими
Сэни догма билдими?
Билмэјиб, билмэјечэк!
Она «чан гурбан» десэн
о, хаггыны јејечэк.
Үрэк гыздырмајачаг сэнэ «өзкэсэн» — дејэ
Сэнин өзүнүнкү дэ сатылмыш билэчэкдир
гардашыны өзкэјэ.

Јазырсан: «Дэјишмишэм,
Башга көзлэ бахырам инди бүтүн һэр шејэ,
Мэнэ дәрслик көндәрин дилими өјрәнмәјэ»
Дәрслик?
Бу нэ демәкдир?

Китаблардан нэ сәмәр?
Ахы ана дилини анадан өјрәнәрләр.
Анан буну етмәди
О сәнэ өјрәтмәди
Анасынын дилини.

Анан сәнэ өјрәтди ағасынын дилини.
Өз догма өвладына догма ана дилини
Өјрәтмәјән аналар,
Бәс ана адланмаға сизин хаггынызмы вар?
Дилинизи даныркән
өзүнүзү дандыныз!

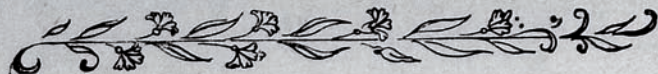
Анчаг бу алчаглыгы сиз учалыг сандыныз,
Еј көкүндән ајрылыб өз-өзүндән гачаглар,
әмин олун,

сизин дэ бир заман даначаглар!

Феврал, 1980.

ӨЗҮМ ҮЧҮН ДАРЫХМЫШАМ

ОХШАРЛЫГ

Бир заманлар
Өзүм кими бир даг идим,
Өз ма'дәним варды мәним
Өз чичәјим,
Өз чәмәним варды мәним.

Шәләләјдим,
Өз јатағым
Әл-голума дарды мәним.

Улдуз идим,
Өз ишығым варды мәним.
Тәк өзүмә бәнзәјирдим,
Өз баһарым,
Өз нүбарым.

Һеч кимсәјә
Јохду мәним бир охшарым!

Бәс арадан нә кечди ки,
Өз-өзүмү данан олдум?
Дамчы-дамчы даман олдум.
Бирчә сөзлү керчәк идим,
Һечә сөзлү күман олдум.
Бир гәрарда дамчы-дамчы
Һеј дамырам,

Она-буна охшасам да
Тәк өзүмә охшамырам.
Бу охшарлыг, бу ејнијјәт чәмәниндә
Мән өзүмү итирмишәм,
Қарыхмышам.

Инди дөнүб өзүм үчүн дарыхмышам,
дарыхмышам.

ТАПМАЧАЛАР

Һәгигәт билирик бә'зән јаланы,
Бу нәдир?
Өзүмү танымырам мән?
Ән бөјүк нифрәтә лајиг оланы
Ән бөјүк севкијлә севирик бә'зән.

Билирәм, бу ағдыр,
бу боз,
бу сары.

Дујурам,
гараны ағ көрүр көзүм.
Кечириб сүзкәчдән бу тәзадлары,
Баш ача билмирәм өзүмдән өзүм.

Бә'зән истәмәдән гәсдсиз, гәрәзсиз
Бир хәтә да чыхыр өз әлимиздән.
Сонрадан нечә дә утанырыг биз,
Дүнән бәјәнилән әмәлимиздән.

Кимдән көмәк умум, кимә һај верим?
Үз-үзә дајаныр дујгуларым да.
Ојагкән дәрк едә билмәдикләрим
Мәнә ајдынлашыр јухуларымда.

Көрүрәм, енирик биз Аладагдан.
Јүрүшдүр...
Дағылыр көјүн гүббәси.

Кәлир гулағыма, кәлир узагдан,
Бир гопуз нәгмәси,
Бир гылынч сәси.

Бу нәдир?
Мән һара, Аладаг һара?
Әсрләр адлады өмрүн бир аны.
Мәни апарыбмыш чох узаглара
Дамарымда ахан бабамын ганы.

Бир дә көрүрсән ки, јаман долмушам
Бәһанә кәзирәм бошалмаг үчүн.
Бир дә көрүрсән ки, сакит олмушам
Ән көзәл күнүдүр бу күн өмрүмүн.

Бир анын ичиндә ганым гаралыр,
Јаман сүстләширәм кеф-дамаг үстә.
Бирдән үрәјими бирчә сөз чалыр,
Галдырыб гојурам, дағы дағ үстә.

Асланы пишијә әсир ејләјән,
Пишији аслана дөндәрән нәдир?
Ичимдә алышыб мәнә «галх», дејән
Бәс сонра отурдан һансы гүввәдир?

Инсанын бәтниндә нәләр вар, нәләр,
Өзүнү анламаг чәтиндән чәтин.
Бу сирли дујгулар, бу билмәчәләр,
Бермут бучағынын сирриндән дәрин!

Нәдир гулағымда чинкилдәјән сәс
Мәни кәһ ендирәр, кәһ да галдырар.
Һәлә тәбиәтдә сирри билимәз
Нә гәдәр долашыг тапмачалар вар.

Ијул, 1979.

Жарпагларын ағачдакы нәғмәси
Үрәк ачыр,
 шән-шән өтүр,
 чағлајыр.
Хәзәл олуб ајаглара дүшәндә
Һәзин-Һәзин инилдәјир, ағлајыр.

Сентјабр, 1979.

ЈАМАН СЫХЫР КЕЧӘ МӘНИ...

Илләр гәдәр узун чәкди
 Бу интизар кечәм мәним.
Үмидимин көзләрини
 Шүбһәләрлә сүрмәләди бу гәм мәним.
Бу кечәнин бир өмрүнә
Һәсрәтимдән
 Нечә-нечә өмүр гатдым.
Бир диләкдән мин диләјә көрпү атдым.
Ах бу кечә сүбһә гәдәр
 Нәләр, нәләр —
 Ола биләр?
Бир диләјим күнәш кими
Пәнчәрәмдә күлә биләр.
Иткин дүшән тәк гардашым кәлә биләр.
Гәфил бомба бир шәһәри
Јер үзүндән силә биләр.
О бомбанын бир нечәси атыларса
Јер күрәси башдан-баша өлә биләр.
Һәр шеј, һәр шеј ола биләр,
Мыхы мисмар еләјән вар.

Кејинмишәм мән кечәни,
Јаман сыхыр кечә мәни.
Дарыхырам...
Һара говум
 бу һәсрәти, кәдәри мән?
Интизарын бир күнүндә гочалмышам
Ики көз дә борч алмышам
Көзләјирәм сәһәри мән.

Мәним үчүн
Сәһәр јолда гала биләр.
Бу андача кәлә биләр
Доғулмамыш өлә биләр.
Һәр шеј, һәр шеј ола биләр.
Мыхы мисмар елијән вар.

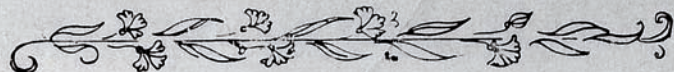
Һардан кәлиб һара кетдим,
Һеч билмәдим бу нә јолду.
Бир кечәнин интизары
Бир өмүрдән узун олду.
Бу интизар, бу һәсрәтмиш
Бәлкә мәним —
 Өз тәлејим,
 Өз гәдәрим.
«Ачыл» — дедим, ачылмады ал сәһәрим.
Үмид күлдү пәнчәрәдә
 Күн јеринә,
 Дан јеринә.
Үрәјимдән ишыг дүшдү
Үмидимин көзләринә.
Дедим: — Вахтын ахарында
 Кечә, күндүз силсиләди.
Бу кечәләр
Лап нә гәдәр
Узун олса
 Сәһәрләрә һамиләди.
Мыхы мисмар елијән вар...

Октябр, 1979.

Көк көзә көрүнмүр,
— Торпаглардадыр.
Чөвһәри өзүндә,
 Сөзү, нәғмәси,
 јарпаглардадыр.

Ијул, 1979.

ПАУЗАЛАР

Данышдын,
Динлөдим.

Нә жаман олду,
Сөзлөрдөн даһа чох данышан олду
Кәлмәләр, чүмлөләр арасындакы
узун сүкутлар.

Дајан!
Һәр сүкутта нечә фикир вар.

Елә данышдын ки,
Көрдүм бир ара
Сүкуту ишыгда, сөзү көлкәдә.
Чүмлә сонундакы паузалара
Бир дилин лүғәти сығар бәлкә дә.

1979.

КЕЧӘНИН САҒЛЫҒЫНА

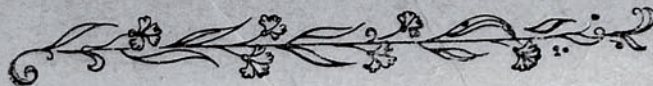
«Көј үзү дамар-дамар,
Көјдән јерә нур дамар...»
Белә көзәл кечәдә
Дағ да, даш да, гаја да
Кечәдән һәјат умар...

Башымыз үстүндә ај
Үстүмүзә нур чиләр...
Кечәнин јахасында
Гызыл-гызыл дүјмәләр...
Кечә лалдыр, кечә кар,
Анчаг минбир көзү вар.
Бу көзләрлә кизличә
Кечә бахыр көр нечә —
Кечә кечиб јарыдан...
Һара тәләсирсиниз?

Јатмағамы?..

Бир дурун...

Кечәнин сағлығына
гәдәһләри долдурун!
Кечә дә долдурубдур нурдан өз бадәсини,
Кечә дә нәғмәсинә
Гој гатсын, чинкилдәјән гәдәһләрин сәсини!
Јатмаг да не'мәт исә... гој әввәл кечә јатсын!
Кечәнин чәлалына тәслим едиб өзүнү
Дағ да, даш да, гаја да
јума билмир көзүнү.
Бәс инсан нечә јатсын?

Jox, jox!

Кэлин јатмајаг!..

Арзулар дүнијасына

ганадлансын гој үрэк!

Өмүр чох узунму ки, онун да жарысыны

биз јухуда кечирәк?..

Онсуз да торпаг алтда јатачағы дужғусуз

мин иллэр, миліон иллэр.

Бу сирли көзәллији дујмајачаг көнүлләр...

Кәлин, кәлин, јатынча о гуруча јердә биз,

Неч олмаса јатмајаг белә кечәләрдә биз!..

Еј көнүл!...

Елэ бил ки, сэн дағларын башында

үчалан бир гајасан.

Сән өзүнү,

Көзүнү

Неч бир заман јуммајан

бир сылдырым гаја сан!

Кечэлэр јатмаг олар!...

Чалыш ки, сэн чалыш ки,

Һәјатда јатмајасан!..

Сентјабр, 1964.

СӨКҮН ЧЭПЭРЛЭРИ

Нэр кэс өз багыны тез чэпэрлэјир,
«Чэпэрдэн бу јана мөнимдир» дејир.
Сөкүн чэпэрлэри, даш һасарлары,
Көзлэр узаглара зиллэнсин бары.
Көнүл отаглара сығармы тэкчэ,
О кэрэк атлана дагдан, дэрэдэн.
Бахман истэјирэм көз ишлэдикчэ
Узанаг о кениш үфүглэрэ мэн.

Тутмајаг чичэјин, күлүн јолуну,
Онларын көнлүнү дағ-дағ етмэјэк.
Тэбиэт азаддыр,

кæлин биз ону

Ҳасарлар ичиндә дустаг етмәјәк.

Нэрдтахта үстүндэ сэдэф зэр кими
Ханалар ичиндэ ойнамажаг биз.
О кениш, о сонсуз үфүглэр кими
Бөйүсүн, учалсын үрөклэримиз.
Сөкүн чэпэрлэри, даш হাসарлары,
Көзлэр узаглара зиллэнсин бары.

Март, 1965.

ГОЧАЛАР

Чәнә әл үстүндә, әл чомаг үстә
Гочалар әйләшир тин башларында.
Синә бајатылы, көнүл шикәстә,
Өмүр варагланыр јаддашларында.

Јашыдлар көч едиб, чаванлар ишдә
Тәк-тәнһа отурмаг сон әлачлары.
Һәјатын амансыз јалгызлығында
Тутур әлләриндән әл ағачлары.
Јумуб көзләрини дүшүнүр онлар,
Дурур көз өнүндә өтән заманлар.

Јердә чухур ачыр чомағын учу,
Сонунчу һәддинә дирәниб өмүр.
Дүнјадан алдығы, дүнјаја борчу
Нәјмиш?

Дүшүнчәнин сону көрүнмүр.

Чомағын учуна дикиб көзүнү,
Онлар саатларла отурар белә.
Фикир бир кәми ки, билинмир јөнү,
Чырпыныр, чыхаммыр анчаг сәһилә.

Онлар дүшүндүкчә бошалар, доллар,
Фикрин нә сону вар, нә дә әввәли.
Доггазлар башында бизим гочалар
Дүшүнчә һејкәли, фикир һејкәли!

Әввәлләр дејәрдим, онлар бу гәдәр
Бекарча отуруб дарыхмыр мәкәр?
Китаб охујардым дарыхмамагчүн
Онларын јеринә олсајдым әкәр.

Бир галын китабмыш һәр өмүр демә,
Охумаг истәсэн, јум көзләрини.
Бекар дејилмишләр...

Үрәкләриндә
Онлар охујурмуш өз-өзләрини.

Ағдаш, јанвар, 1976.

О, өлдү бирдән-бирә
Сөндү һәјат ишығы
Көзүндәки киләдә.
Голундакы саатса
Ишләјирди һәлә дә.

1974.

ЈАХЫН УЗАГ ОЛДУ

Ојнама гаршымда «мәдәнијјәти».
Чөлүн бир сөз дејир, ичин ајры сөз.
Заһирдә ахтарма сән ләјагәти,
Дивар тез учулар ахы тәмәлсиз.

Әјниндә дублјонка, голунда «сејко»
Әлиндә дипломат, көзүндә чешмәк
Мәдәнијјәт олду, нәчиблик олду,
Сәнин дүшүнчәнлә бу бәзәк-дүзәк.

Сифәтин дәјишир сәнин анбаан,
Мин дона кирирсән бир күн ичиндә.
Адыны јазмағы билмәјән бабан
Әсл мәдәнијди күркүн ичиндә.

Күркүмүз доланды бүтүн дүнијаны,
Олду дублјонка...

Вәтәнә дөндү.

Күркә күлдүјүмүз заманлар һаны?
Адыны дәјишди, көзәл көрүндү?

Бабан сәнин кими дилиндә дејил,
Гәлбиндә јашатды ешги, нијјәти.
Бабан сәнин кими чөлүндә дејил,
Ичиндә дашыды мәдәнијјәти.

Јахын узаг олду,
Узаглар јахын.
Өзкәнин «кәшфини» тез гәнан олдун.
Күрк кими мәғзини сахлајанларын,
Дәјишән адына алданан олдун.

Дәбләр кәлиб кедир, дәјишир тез-тез.
Һәр фәсил дәјишән һавалар кими.
Ичи зәнкин олан өләр, дәјишмәз,
Чөлдәки һаваја бирчә гәсдини.

Бөјүклүк адына дәбләрә гуллуғ
Бәнзәр сөз гомуна... О — мәтләб дејил.
Амма хејрхаһлығ, мәрдлик, јахшылығ
Мәтләбдир, әмәлдир, ишдир, дәб дејил.

Гәрбин сәс-күјүнә суланыр ағзын,
Ону да дүјмурсан...
Көрүрәм сәни.
Гәрби дә дујардын,
Әкәр дүјсајдын,
«Јахан дүјмәләни», «Узун дәрә»ни.

Дәбләрин өнүндә дејил, ај бала,
Сән фикир өнүндә сәчдә гыл, диз чөк.
Гуллуғ ет бир фикрә, тәк бир амала,
Будур мәдәнијјәт, будур бөјүклүк!

Елтондан, Демисдән данышдын мәнә,
Көрдүм, дәдәнә дә билијин јетәр.
Билмәк мәдәнијјәт дејилдир һәлә,
Мәнә затындакы ағлыны көстәр!

Чох да ки чөлүмүз ичдән өндөдир,
Сон зөфөр, ирэли кечмөкдө дежил.
Инсанлыг инсанын эмелиндөдир.
Тахдыгын «фирменни» чешмөкдө дежил.

Рэнкилэ дүнжанын өз аһэнкини
Ким дэжишэ билмиш?
Рэнк елэ рэнкдир!
Әсл мәдәнијјәт, ичин рәнкини
Чөлүн бојасыјла кизләмәмәкдир.

Дүнјада ән бөјүк бир сәадәтдир,
Тамаһа көз јумуб, нәфси өлдүрмәк.
Бөјүк нәчибликдир, мәдәнијјәтдир,
Борчуну һаггындан ирэли көрмәк.

Декабр, 1980.

* * *

Бөјүк арзулары хәјалмы сајды?
Хәјал дүнја илә таразды, гардаш.
Арзу ганадында биз учмасајдыг
Дүнжанын өзү дә олмазды, гардаш,
Күвәнәк,
Өјүнәк бу һалымыза.
Дүнја да борчлудур хәјалымыза.

Јанвар, 1980.

* * *

Бир анын ичиндә дәјишир һалым.
Сыхылыр үрәјим...

 Нијә? — билмирәм.
Рәнkdән рәнkә дүшүр тәбим, әһвалым.
Амма нијәсини дејә билмирәм.

Гаты зүлмәт дүшүр көнлүмә бир ан.
Бирдән ишыг дүшүр,
 билмирәм нијә?
Бирдән үрәјимдә гол-гола јатан
Дүјгулар дөјүшүр...
 билмирәм нијә?

Сиз дејин, сиз дејин, бирәм, ја ики?
Јохса дүјгүм гәдәр, јүзәм, минәм мән?
Һардан кәлдијими билирәмми ки,
Баш ача биләјдим өзүм-өзүмдән?

Агдаш, феврал, 1980.

* * *

Булуд өтдү, һава енди һаваја,
Даш-торпағын дил ачдығы замандыр.
Күл әтирли, күл арзулу баһарын
Гары гышла далашдығы замандыр.

Јаз јолдадыр... Тамаша гыл мәшгинә.
Бу ојунда арзусу нә, ешги нә?
Бир баһарын, мин диләјин ешгинә
Көнүлләрин фал ачдығы замандыр.

Әләвијјә,* чох отурма отагда.
Сәндән күсәр дағ да, даш да, булаг да.
Гуш димдикли дүјмәләрин будагда
Бир-биринә әл ачдығы замандыр.

Еј Бәхтијар, чағлајырсан бинәдән
Селләр кими, сулар кими, де, нәдән?
Мәммәд Аслан, мисраларын синәдән
Додаглара јол ачдығы замандыр.

Јалга, март, 1980.

* Јазычы Әләвијјә Бабајева нәзәрдә тутулур.

КЕЧƏЛƏР. КӨНЛҮМƏ УЛДУЗЛАР ЈАҒЫР

Јатмаг истəмирəм сəһərə гəдər,
Ачмаг истəјирəм сүбһү көзүмлə.
Кечəлər,

Кечəлər,
Узун кечəлər,
Баш-баша галырам өзүм-өзүмлə.

Кечəдən көнлүмə улдузлар јағыр,
Кечəлər билинir хејирим, шəрим.
Мəним мəктəбимдир, китабларымдыр,
Кечəлər өзүмдən өјрəндиклəрим.

Күндүзүн ешгинə кечə долмаса
Јөнүнү, јолуну нə билər сəһər?
Мəни мən елəди,

Сəбримдən гыса,
Дəли хəсрəтимдən узун кечəлər.

Мəрдəкан, феврал, 1979.

БƏЛКƏ...

Һəгигəт уммадым минүзлү бəлкəдən,
Инкарла тəсдигин арасы бəлкəдир.
Јаланын, доғрунун бүтөвү көзəлдир,
Керчəјин јарысы, парасы бəлкəдир.

Бəлкəнин дады јох, дузу јох, сөзү вар.
Көзə күл үфүрүр, далында көзү вар.
Өзү бир кəлмəдир, бəтниндə јүзү вар.
Утанан керчəјин чарəси бəлкəдир.

Каһ шүбһə фитинə инамын азмасы,
Каһ үмид нурунун балача сызмасы,
Каһ ачы керчəји јалана јозмасы,
Һəгигəт үзүнүн гарасы бəлкəдир.

Шүбһəлər — əзəлдən дүшмəни көзүмүн.
Арзуја чатышдыр мейвəsi дөзүмүн.
Мейнəдə алышан кəһрəба үзүмүн
Ширəси — шəрабдыр, горасы бəлкəдир.

Ујмасын јухуја ширинчə јухулар.
Ујанын арзусу пуч олар, јох олар.
Мəрдлəрин ја «һə»си, ја да ки «јох»у вар.
Намəрдин, горхағын танрысы бəлкəдир.

Инама гурбанам, инада гурбанам,
Инамын вердији ганада гурбанам.
Ганадым вар исə һəјата гурбанам,
Бу һəјат ешгинин һарасы бəлкəдир?

1978.

* * *

Хәјалын гучағы...
Хошдур һәр заман.
О — ана гојну тәк исти, меһрибан.

Диләкләр тутушду,
Анчаг јанмады.
Диләкләр нә јаман диләкләр диләр.
Бир јердә бәнд алыб јуваланмады,
Јенә хәјалымда бинәләндиләр.

Хәјала сығыныб, ешгә күвәнсэн,
Гышда да охшајар баһар-јаз сәни.
Хәјал — бир чәннәт ки, саһиби сәнсэн,
Һеч кәс о чәннәтдән говаммаз сәни.

Мәрдәкан, нојабр, 1979.

* * *

Мәнзил узагда, јол долашыг, өмрүмүз гыса.
Мәгсәд јәгинди, гәсди долајларда чашмаса.

Ағлымдан һеч нә көзләмирәм, арзум һөнкүрәр,
Һиссин мәрамы далғаланыб јолда чошмаса.

Кетдикчә мәгсәдим, нијә мәнән узаглашыр,
Олмаз ширинлији сәнә, сәнән о, гачмаса.

Јалныз мәрамдан ашмады кар, билмишәм буну
Мин-мин мәрама бир улу ешгин гарышмаса...

Бәхтиндән инчи, вахтыны еј Бәхтијар, әкәр,
Вахтын әлиндән алмаға, вахтын чатышмаса.

Март, 1980.

* * *

Өмүр жолум — ичимдеки вурушларым.
Мүбаризэм — тале илө жарышларым.
Гөдөримин жазылары — алнымдакы гырышларым.
Каш онлары позан ола!
Төзөсини истөјимчө јазан ола!

Тутушмушам, чахмаг јохдур алышмаға.
Гајнајырам, төпөрим јох, нө чошмаға, нө дашмаға.
Үрөјимин сөзлөрини оба-оба данышмаға
Дөдө Горгуд тимсалында озан ола
Бир гөрибө јуху көрдүм, истөјимчө јозан ола!

1977.

БИРИ ВАРМЫШ, БИРИ ЈОХМУШ...

Нөнөм нағыл данышарды,
Бири вармыш, бири јохмуш...

Р. Бөширли

Бири вармыш, бири јохмуш
Өн сөзүдүр нағылларын,
Сон сөзүдүр нағылларын.
Бири вармыш, бири јохмуш,
Бир дөвлөтлө киши вармыш.
О, сонсузмуш,
нијаз үчүн
Сөрвөтини касыблара пајлајармыш...
Јашамагчын сөрвөти вар,
Өвлөдө јох.
Учмаг үчүн сөмөсө вар,
Ганады јох.

Бири вармыш,
Бири јохмуш,
Бир кишинин јашамагчын
Бу күнүндөн сабаһына
үмиди јох,
Гоша-гоша өвлөдө вар,
Учмаг үчүн сөмөсө јох,
Ганады вар.

Бу дунянын гаджасыдыр
Сапанын вар, дашын олмаз,
Иштаһан вар, дишин олмаз.
Тум бир јана, гум бир јана
Әләнирик хәлбирдә биз.
Ахы ики сәадәти
Көрмәмишик бир јердә биз.

Бири вармыш, бири јохмуш
Бир шаһ оғлу
Бир чобана мөһтач имиш.
Бә'зән олур, биз билмирик
Демә куман кәлмәјән јер,
Дәрдимизә әлач имиш.

Каһ сәрчәјә даш атырыг,
Јерә дүшүр, турач олур.
Каһ да исти пловумуз
Өнүмүздә умач олур.
Бу мисаллар, бу масаллар,
Елә-белә нағылдымы?
Бәс булары дүзүб гошан
Үрәкдими,
Ағылдымы?
Һәр нәдирсә,

Елә-белә нағыл сајаг.
Гүнәримиз варса әкәр,
Бу сөзләрә инанмајаг:
Бири вармыш, бири јохмуш
Бири ачмыш, бири тохмуш.
Нә көј вармыш,
Нә јер вармыш.
Амма бизим дунјамызда
Белә-белә ишләр вармыш.

Шәки, ијул, 1979.

СӘН ҺАРДАН БИЛӘСӘН?

(Бир суалын чавабы)

Нәриман Һәсәнәдәјә

Сән һардан биләсән нә чәкирәм мән.
Пајызам...

еј өмрүн илк баһарлысы,
Сән һардан биләсән, нәдән биләсән
Јохдур бу дунјада сәндән варлысы.

Думан тәк дағлара чәкилән мәнәм,
Будағлар үстүндә гуштәк динән сән.
Пајызда јарпағы төкүлән мәнәм,
Өмрүн јаз чағында чичәкләнән сән.

Илләрим хәрчләнмиш, өмүр кәдәлмиш,
Сәнин јол кедәси чох илләрин вар.
Мәним үрәјимдә баш-баша кәлмиш
Көврәк дүјғулардан нә хәбәрин вар.

Дејирсән, очағын көзү мәнәм, мән,
Сәнсә түстүләнән хатирәләрсән.
Анчаг хатирәми?

Сәһвин вар сәнин,
Дағдан хәбәрсиздир арандакылар.
Бир дә... унутма ки, түстүләнәнин
Тәзәдән тутушуб алышмасы вар.

Сән хардан биләсән, севда анлары
Гәнимәт пајыдыр түкәнән өмрүн.
Сысга бир булағын сон дамчылары
Даһа ширин олур тәшнәләр үчүн.

Сән хардан биләсән, ахшам шө'ләси
Нијә ајналары аловландырыр.
Сән хардан биләсән бүлбүлүн сәси
Нијә сон баһарда үрәк јандырыр.

Артыр заман-заман вахтын гијмәти,
Арзу мин һәвәсдә, үрәк тәләшда.
Сән хардан биләсән, көзүн ләззәти
Гәлбин ағрысына дөнүр бу јашда.

Севки јаш танымыр... Гәлбини јандыр!
Јанараг јашасан, јаш дүшмәз јада.
Севән дохсанында һәлә чавандыр,
Севмәјән гочадыр отузунда да...

Үрәк алышырса, күнаһкармы јаш?
Севәни гынама, севәчәк севән!
Јаш илә үрәји дејил, а гардаш,
Бош илә долуну чәкијә гој сән!

Бир өмрү илләрлә өлчмәк дүз дејил,
Өмүрлә илләри өлчәсән кәрәк.
Һиссинлә, гәлбинлә динлә нә дејир,
Бу дујан, бу јанан, алышан үрәк...
Јашаркән

һәјаты сеvirәм...

нә гәм,
Өләндә өлүмлә севишәчәјәм...

1979.

БАҲАР ҲӘСРӘТИ

Лә'нәт охујурдум јағыша, гара
Баһарчын дарыхыб көкс өтүрүрдүм.
Бахдым будагларда тумурчуглара,
Әјилиб дибиндә бәнөвшә көрдүм.

Чумдум отағыма...

Мән чохдан бәри

Јазмырдым...

Синәдә лалды дујгулар.

Бағлајыб гапыны, пәнчәрәләри,

Јаздым: «Хош кәлмисән, баһар, ај баһар!

Кәл, кәл үрәјими дилә кәтир сән.

Долсун үрәјимә илыг нәфәсин,

Ше'римдә нәғмәләш сәтир-сәтир сән».

Ше'р бурда битди...

«Бу нәдир?» — дедим.

Чалышдым,

Ардыны јаза билмәдим.

Көнүл тәрпәнмәди,

Көнүл динмәди.

Баһар, сөзләримдә

нәғмәләнмәди.

Бирдән гулағыма кәлди бағчадан
Бүлбүлүн чәһ-чәһи, бүлбүлүн сәси.
Һәлә ачылмајан күлүн ешгинә
Баһары сәсләјир онун нәғмәси,

Бу сәсин одуна әријиб ахдым
Гапајыб дәфтәри бағчаја чыхдым.

Бозумтул навадан көрдүм ки, дән-дән
Чылпаг будаглара әләнир баһар.
Дүјдүм ки, бүлбүлүн чәһ-чәһ сәсиндән
Инди үрәјимә чиләнир баһар.

Онун сәсиндәки јанғы нәдир, нә?
Бу һәзин нәғмәдә нәсә дејир о.
Күлү вәсф еләмир, күлүн ешгинә
Һәсрәт нәғмәләри бәстәләјир о.
Бүлбүл вәсф еләмир, бүлбүл ағлајыр,
Онунчун нәғмәси синә дағлајыр.

Гәләми јерә ат, еј көнүл, дајан,
Јанғысыз нәғмәјә нәғмә дејилмәз.
Өзү алышмајан, сөзү јанмајан
Нәғмәләр бир гәлби јандыра билмәз.

Баһардан нә десин, нә десин бу күн
Баһар һәсрәтилә јанмајан үрәк?
Сөзүмү баһара чевирмәк үчүн
Өзүмү һәсрәтә чевирәм кәрәк.

Јалта, март, 1980.

Севирәм һаванын тутулмағыны,
О, күнәш доғачаг,
О, күнәш анчаг!

Севирәм, ғышын да сәрт олмағыны
Исти јәј доғачаг,
Исти јәј, анчаг!

Севирәм нифрәтин лап сон һәддини,
О, севки доғачаг,
О, севки анчаг!

Севирәм зүлмүн дә мәшәггәтини
Әдаләт доғачаг,
Әдаләт, анчаг!

Ијул, 1979.

ТАПМАГ—ИТИРМӘК

Бир ениш вар,
сонунда

Һәр дикин,
Һәр јохушун.
Јерә бир енмәк дә вар
Учушунда һәр гушун...
Бу јоллар долај-долај,
Фикирләр гошун-гошун.

Долашырыг дүнјаны
Әлдә дәмил бир эса,
Ајагда дәмил чарыг.
Биз тапдыгча итирил,
Итирдикчә тапырыг.

Кәһ суја баш вуруруг
Кәһ гачырыг биз ода.
Тапдығымыз гәдәр дә
Итиририк дүнјада.

Сонда севинчә дөнүр
Чәкдијимиз эзаблар.
Удуздугум — өмүрдүр,
Газандығым — китаблар.

Неһрәни чалхамадан
Сүд чеврилиб јағ олмур.
Нәјисә итирмәдән
Нәјисә тапмаг олмур.

Һәр кәлири-чыхары
Чәкир мизан-тәрәзи.
Чәкдијимиз һәр сәфа
Бир чәфанын әвәзи!

Газанчын ики учу:
Һәм хејри, һәм бәласы —
Јоллардакы гәзалар
Сүр'әтин өз баһасы...

Изтирабсыз бир фәрәһ,
Әзијјәтсиз бәһәр јох.
Һәјатын гијмәтини
Биз өлүмә борчлујуг.

Көнүл дујмаз севинчн,
Она зүлүм олмаса.
Һәјат бизи бездирәр
Әкәр өлүм олмаса.

Кәһ суја баш вуруруг,
Кәһ гачырыг биз ода.
Тапдығымыз гәдәр дә
Итиририк дүнјада.

Ијул, 1980.

ДАҒДАН АШАН КҮН

Кәнчләшмәк истәдин...
Тапдын элачы.
Хисләтин дәјишди,

белә дежилдин.

Әһсән!
Алтмыш илә агаран сачы
Бир күнүн ичиндә гаралда билдин.

Сачыны гаралтдын.

Јахшы,

бәс сону?

Һәмишә галаммаз ғылынч да ғында.
Сән ағ сачлардакы зәһмәт нуруну
Бордун нијјәтинин гаранлығында.

Гаралды чығалы о бурма телләр
Кәнчләшә билдинми?

Сән буну сөјлә.

Рәнк илә өзкәни алдатдын,

Јетәр!

Алдада билдинми өзүнү, сөјлә?..
Кишијә нә кәрәк
Јарашыг, бәзәк?

Јашын кичилмәди,

Өзүн кичилдин.

Бәзәјин, дүзәјин кара кәлдими?
Сачынын рәнкини дәјишә билдин,
Гочалыг кәнчлијә дәјишилдими?

Бир јол вар: Ирәли!
Мүмкүнмү кери?
Чоху сач ағартды бу севдаларда.
Гајтара билсәјдик рәнклә илләри,
Тоја тапылмазды дүкан-базарда.

Алтмышда јорғалыг?

Чәтиндир, чәтин!

Көсөјүн тәзәдән аловланмасы.
Күлүнчдүр, сәнин тәк атдан дүшәнин
Өзүнү јенә дә атлы санмасы.
Сөнән бир ағачын түстүсү нәјмиш?
Дағдан ашан күнүн истиси нәјмиш?

Һәлә сөнмәсә дә ешгин, һәвәсин,
«Сонасы овланан көлсән», гадасы!
Күлүнчдүр, күләшдә јыхылан кәсин
Мәғлуб олдуғуна инанмамасы!

Сән инди өзүнлә јарышмалысан,
Вахт илә күләшмә бу гоча синдә.
Заманын һөкмүлә барышмалысан,
Буну истәсән дә, истәмәсән дә...

Агдаш, феврал, 1980.

БАШГА ЧҮР ЈАШАМАГ!

— Каш дөнүб тээдөн ушаг олајдым,
Өмрүмү башга чүр јашардым — дедин.
Өмүр јолларында атдыгын аддым
Сәһв олуб

О, сәни агрыдыр јегин.

Јанлыш аддымларын сән демәк бу күн
Дәрдини чәкирсән...

Бу дәрде алгыш!
Сәнинки олмајыб демәк өз өмрүн.
Нәјинсә ешгинә аловланыбмыш!

Һәр јашда башга чүр дөјүнүр үрәк.
Башга чүр јашамаг — хошча бир арзу!
Сәһвини анламаг!
Дәрдини чәкмәк —
Икинчи бир өмрә бәрабәрди бу!

Шәки, ијул, 1979.

УЛУ ДҮНЈАНЫН

Нәсимифә

Шүбһәнин, күманын ағырлығындан
Әжиләр,

Дикәлмәз бели дүнјанын.
Елә ки, әлимиз чатды керчәјә,
Дејәр тиканына күлү дүнјанын.

Севки—һәгигәтә кедән доғру јол.
Бу јолда һәр дәрде, гәмә һазыр ол.
Илдә нечә дэфә, күндә нечә јол
Буланыр, дурулур сели дүнјанын.

Сәнә «чан», «чан» — дејир дүнја һәр анда.
Бирчә чыртма илә сән даш гыранда.
Хашыл даша дөнүб диш сындыранда
Јаман топуг чалыр дили дүнјанын.

Севинчин нәш'әси бизи чашдырыр,
Кәдәр—һәгигәтә гапыачдырыр.
Бизи заман-заман улулашдырыр
Мөһнәти, зилләти улу дүнјанын.

Мәрдлијә чағырыр бу күн һәр кәси,
Дәриси сојулан шаирин сәси.
Узаг әсрләрден кәлир нәфәси
Дири дүнјамыза өлү дүнјанын.

1980.

ӨЗ ДҮНЈАМ МӘНИМ

Чөрраһи эмәлијјатла көзләрини
ачмаг истәјән һәкимә Ашыг Вејсәл бе-
лә дәмешдир: «Көзләрим ачылачаг
олса мәним өз дүнјама јыхылыб кедәр.
Буна разы дејиләм».

Гәзадан, гәдәрдән һәлә ушагкән
Көзләри тутулду ашыг Вејсәлин.
Кетди архасынча, о кетди еркән
Гәлбиндә јахдығы одун, мәш'әлин.

Зүлмәтә нур сачды бир мәш'әл тәки,
Ешгини көз билди, нур санды Вејсәл.
Зүлмәтә көз јумуб
өз гәлбиндәки
Ишыглы дүнјаја гапанды Вејсәл.

— Көзүнү ачарыг — деди — һәкимләр,
О разы олмады эмәлијјата.
Деди: — корлуғумла бир зәррә гәдәр
Күскүн дејиләм ки, мән бу һәјата.

Дүнја нечәдирсә гој олсун елә.
Амандыр, мәни дә раһат гојун сиз.
Мәним өз гәлбимдә, өз үрәјимчә
Гурдуғум дүнјаја тохунмајын сиз
Ән ширин, ән көзәл диләкләримдән
Сәлтәнәт гурмушам өз гәлбимдә мән.
О мәним хәјалым, о мәним рә'јам.

Мәним өз дүнјама тапылмаз әвәз.
Буну билирәм ки,
хәјали дүнјам
Сизин дүнјаныза әсла бәнзәмәз.
Дүнјам дүнјаныза әкәр тај олса
Солар ичимдәки күлүм, күлшәним.
Ондан горхурам ки, көзүм ачылса
Дағылыб јох олар өз дүнјам мәним.

Дајазы көрмүрдү кор бахышлары,
Дәрини көрүрдү...
Онун нә дәрди!
Чәрдәкдә ағачы, чичәкдә бары,
Бахышда үрәји көрә билирди.

Зүлмәтә нур сачды бир мәш'әл тәки,
Ешгини көз билди, нур санды Вејсәл.
Зүлмәтә көз јумуб өз гәлбиндәки
Ишыглы дүнјаја гапанды Вејсәл.

Мин ше'р јатырды һәр нәфәсиндә.
Бүлбүл тәк өтүрдү күл нәвәсиндә.
Чичәјин әтриндә, гушун сәсиндә
Јатан мә'налары тапанды Вејсәл.

Оду суда көрдү, хејири шәрдә.
Севинчин сиррини тапды кәдәрдә.
Көзлүнүн јәһәрдән ашдығы јердә
Атыны дөрд јана чапанды Вејсәл.

1980.

ЭЛ-ЭЛЭ, ГОЛ-ГОЛА

Женә чөкәләрин арасындаjam,
Башымын үстүндә тәнәк талвары.
Алышыр чичәкләр бахчада шам-шам
Әтирлә долдурур әсән рүзхары.

Чичәкләр дојдурур кәпәнәкләри,
Шеһлә ширәләнир һәр сары тел дә.
Арха сәпәләнир күл ләчәкләри
Дамчылар күлләнир балача көлдә.

Дағын зирвәсиндә сачагланан күн,
Гызыл телләрини сәпир чәмәнә.
Женә сәһәр-сәһәр көрүшмәк үчүн
Кендән әл узадыр жарпаглар мәнә.

Торпагла,
ағачла,
күллә,
бөчәклә.

Бир гатар бојунча силсиләјик биз.
Ана тәбиәтлә дејирәм һәлә
Јахшы ки, гол-гола,
Әл-әләјик биз.

Шәки, ијул, 1980.

ЕКРАН ГАРАЛАНДА...

— Гуртарды букүнкү верилишләримиз
Динләјин сабаһын програмыны.
...Һәлә ки, бу күнүм битмәјиб...
Нә тез

Сабаһа кечирсән?
Инсафын һаны?

Сабаһа чаладын нә тез бу күнү?
Өлмәмиш сән она кәфән бичирсән.
Тамам јашамамыш күнүн өмрүнү
Индидән сабаһа нијә кечирсән?

Јатмаг истәмирәм... Кечмә сабаһа!
Кечәнин өмрүнү узадаг бу чүр.
Кәнчлик мүфтә имиш, гочалыг баһа,
Фәләкдән күн чалаг, өмүрдән өмүр.

Јатмаг истәмирәм... битмәјән күнүн
Башына доланым, гој дөнүм һәлә
Сәнинчүн битибсә амма мәнимчүн
Битмәјиб, јашајыр бу күнүм һәлә.

Екран гараланда гуртарыр күнүм,
Ушаглар јатмаға кедир бирбәбир.
Екрандан чәкилмә, башына дөнүм,
Тәкликдән чаныма үшүтмә кәлир.

Заманы борч алаг биз кечэлэрдэн.
Дујуб јашамамаг зүлүм дејилми?
Јатмаг?
Нә көрмүсән бу јатмагда сән?
Јатмаг да бир чүрә өлүм дејилми?

Сөјкәнсин сөз сөзә, бахсын көз көзә.
Кечәни узадаг, вахт унутулсун.
Гарышсын даг дүзә, кечә күндүзә,
Мүддәтли өмрүмүз мүддәтсиз олсун.

Јатмаг истәмирәм... һәр аным әзиз...
Кечәдән камымча дојмадым һәлә.
Һәр кечә јатанда дәфн едирик биз
Өмрүн бир күнүнү өз әлимизлә.

Екран гаралдымы — көнүл диксинди.
Кечәни бәс нечә баша вурум мән?
Сәсинә сәс кәзән гәлбимә инди
Тәклији нә илә унутдурум мән?

Екран гараланда, еј јалғыз үрәк,
Өзүмә јеканә дост сәјдым сәни.
Екран гараланда —
Сән еј мәнимтәк
Јатмаг истәмәјән, тапајдым сәни.

Јанвар, 1979.

ЈАХШЫ СӨЗ

Мәним јахшымы де,
Кеч тәгсиримдән.
Кәрәк дил һәмишә јахшыја дөнә.
Чалышыб сөзүнү доғрулдарам мән,
Лајиг олмасам да тә'рифләринә.

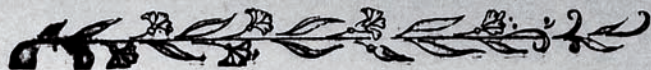
Јашанмыш жүз иллик өмүрдән, күндән
Һәлә јашанмамыш бир ан көзәлдир.
Мәни өлдүрәчәк керчәк сөзүндән
Мәни јашадачаг јалан көзәлдир.

Дејирәм, олсајды өмүрләр ики,
Бирини верәрдик бәд сөзә гурбан.
Јаман сөз ганыны дурулдубму ки,
Сән дә өзкәсини јаманлајырсан?

Елә јахшылығы, ат дәрјаја сән.
Балыг билмәсә дә халг биләчәкдир.
Өзүнү дүшүнән дүшәр нәзәрдән,
Өзкәни дүшүнән јүксәләчәкдир.

Јахшылыг,
јахшылыг,
јәнә јахшылыг!

Бә'зән бир јаман сөз мин көнүл гырар.
Хош сөз,
јахшы хәбәр,
хош рәфтар, гылыг
Јаман адамы да јахшылашдырар.

Адам сөзү даныш, адам оғлусан,
Кэл ачы сөзлөрлэ гырма гэлбими.
Мән дә сәнин кими инсанам, инсан,
Өмрү баша вураг гој инсан кими.

Мәним јахшымы де, кеч јаманымдан
Кәрәк дил һәмишә јахшыја дәнә.
Чалышыб сөзүнү доғрулдарам мән.
Лајиг олмасам да тә'рифләринә.

Март, 1979.

ӨЗ-ӨЗҮМӘ

Өзүмдәјәм... чөл дүнјама нәһәјәт!
Нә көзәлдир өз-өзүмә сәјаһәт.
Өз дүнјахла дајанмышам үзбәүз
Өзүмүзә мө'чүзәјик өзүмүз.
Үрәјимдә нечә-нечә чығыр вар,
Ичимдәки чалын-чарпаз чығырлар
Һеч билмирдим, мәни һара апарыр,
Бәхтијары Бәхтијара апарыр.

Март, 1978.

БӨЛ КӨРҮМ

«Бэхтим, мәнә жар ол», дежиб чағларам,
 Жар олмаса де бэхтижар ол көрүм.
 Кәләчәжә үмидими бағларам,
 Бир ан сонра нә олачаг, бил көрүм.

Јаз ајлары гаггылдајан селмисән?
 Бу дүнјаны ојунчагмы билмисән?
 Һәјат сәни күлдүрәндә күлмүсән,
 Һүнәрин вар, ағладанда күл көрүм.

Дүнјамызы јаса, тоја бөлмүшүк,
 Севдамызы ода, суја бөлмүшүк,
 Өмрүмүзү күнә, аја бөлмүшүк,
 Мин арзуја, мин диләжә бөл көрүм.

1974.

ҺӘР ШӘКИЛДӘ БИР АНЫМ...

Јусиф Сәмәдоғлуја.

Һәрдән төкүб өнүмә
 көһнә шәкилләrimi,
 Мән јадыма салырам
 о өтән илләrimi.
 Бу шәкилләр, шәкилләр
 көһнә хатирәләрин
 мин нәғмәли сәсидир.
 Јашадығым анларын
 қағызлар үзәриндә
 әкс олан көлкәсидир.

Шәкилләр јығын-јығын,
 шәкилләр дәстә-дәстә;
 Һәр шәкилдә бир аным
 әбәдилик јашајыр
 чансыз бир қағыз үстә.

Јашамышам о аны,
 о ан чыхыб әлимдән;
 О анда кечирдијим
 һәјәчаны, дүјғуну
 јашамарам бир дә мән.

Сиз еј өтән илләрдән
 мәнә хатирә галан
 чансыз дөвләтим, варым —

Қағыз парчаларында
 донуб галан анларым!

Сиз үстүнү тоз басан
 нәғмәсиз бир симсиниз,
 мәним захиримсиниз...

О анда јашадығым
ниссим, дујғум, дүшүнчәм,
бура әкс олунмамыш —
кағыз үстә гонмамыш.

Бах, бу шәкил: әлимдә
бир дәстә күл тутмушам;

Санки гаја башындан
јерә бахан бир гушам.

Он ил әввәл чәкилмиш
бу шәкилә баханда,

О вахтки дујғуларым
јада дүшүр бир анда.

О дујғума күлүрәм,
о арзума күлүрәм.

Дујғулар башгалашмыш,
Арзулар башгалашмыш.

О замандан бу јана
чох сылдырым дағлары,
гајалары ашмышам.

Арзулар башгалашмыш,
мән дә башгалашмышам.

О шәкилдә көрдүјүм
әли чичәкли оғлан —
садә үрәкли оғлан
мәнәмми?... Аһ, дәјишир —
Ахы инсан дәмбәдәм.

Доғрусу о, һәм мәнәм,
һәм дә ки, мән дејиләм.

Бу шәкилләр, шәкилләр
көһнә хатирәләрин
мин нәғмәли сәсидир.

Јашадығым анларын
кағызлар үзәриндә
һәкк олан көлкәсидир.

Дубулты, ијул, 1960.

ЈАШДАН КИЛЕЈЛИЈӘМ

Мән он беш јашымда, ијирми јашымда
Елә билирдим ки, гырх гочалыгдыр.
Әллијә чатырам,
анчаг, башымда,
Ушаглыг һәвәси һәлә галыбдыр.

Елә бил дүнәндир, чијнимдә чанта,
Горға јејә-јејә дәрсә кетдијим.
Елә бил дүнәндир о гамыш атда,
Нәзил гамчы вуруб «ат» сәјиртдијим.

Һисс едә билмирәм јашымы нејлим,
Үрәк о үрәкдир, һәвәс о һәвәс...
Каһ арана дүшүр, каһ даға мејлим,
Нәдир көнлүмдәки бу дујғулар бәс?

Елә бил дүнәнин ушағыјам мән,
Бу ешгә, һәвәсә бә'зән күлүрәм.
Анчаг ғынамырам өзүмү бә'зән,
Ахы нә јатдым ки, нә јуху көрәм?

Кәнчликдән әлнимиз үзүлән кими,
Дүнјадан дөрд әллә јапышырыг биз.
Јашымыз өтдүкчә

Ағачлар кими
Дәринә ишләјир ришәләримиз.

Одур бах... һәјәтдә гопуб вәлвәлә,
Ушаглар ојнашыр, дырмашыр дама.
Мән дә онлар илә тутуб әл-әлә,
Гачмаг истәјирәм ушаглығыма.

Истәрәм «кизләнпач» ојнајым јенә,
Башыма көтүрүб чөлү-чәмәни,
Елә кизләнним ки, дүшүб изимә,
Һеч тапа билмәсин гочалыг мәни.

Анчаг јаш өзүнү көстәрир һәрдән,
Үрәкдә чох кизли дөјүнтүләр вар.
Күчәдә, бајырда төвшүјәндә мән,
Санырам, јохушду, дашды күнаһкар.

Јолда балалардан дала галанда,
Нејләсин бу јохуш, бу даш, билмирәм.
Анчаг көзәллијә һејран оlanda,
Өзүмү, оғлумла һәмјаш билирәм.

Нојабр, 1971.

ҺЕЈРӘТ

«Һејрәт, еј бүт!» деди, дүнјаја гәләм,
Аләми бир сејрим, јүз һејрәтимдир,
Мән һејран олмасам јаза билмәрәм,
Мәним нәғмәләрим — өз һејрәтимдир.

Бә'зән дејирләр ки, дәјишиб заман,
Һәр шеј адиләшиб...
Нә севинч, нә гәм!
Елә бир мө'чүзә тапылмаз,
инсан
Она һејрәтләнә...
Һејрәтләнмәрәм!

Әкәр беләдирсә күсмә замандан.
Гәлбинә јахшы бах,
Гәлбин чох сојуг!
Һејрәт гуртарыбса, демәк чаһандан
Көзәллик көчүбдүр, хәбәримиз јох!..

Көрә билмирсәнсә көзәлликләри,
Бу әләм сәнинчүн күнаһкар олур?
Көзү буз бағлајан булаглар кими,
Сојуг адамын да гәлби кор олур.

Көјләр дамар-дамар,
Јер лағым-лағым...
Бу һејрәт, бу суал диндириб мәни.
Һәлә көрпәликдән бу һејранлығым,
Суал көһләнинә миндириб мәни.

Мән өз һејрәтимин чәмәнлијиндән,
Чаваблар ахтарыб суаллар дәрдим.
Һејран галмасајдым бу дүнјаја мән,
Һејрәтсиз һалыма һејрәтләнәрдим.

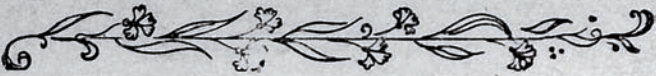
Һејранам ачылыб һеј вараг-вараг,
Сачылан ләчәјин мин-мин рәнкинә,
Сиз дејин, мүмкүнмү һејран галмамаг,
Аһәнксиз дүнјанын өз аһәнкинә?..

Һансыны сөјләјим?
Һансыны сајым?
Дүнја башдан-баша мин сирр, мө'чүзә.
Сиз дејин, мән нечә һејран галмајым,
Јериндә дејилән көзәл бир сөзә?..

Һејранам һәмилә јанан көнлүмә,
Алову ше'римдир, күлү көрүнмүр.
Һејранам тохума, һејранам тума,
Ичини көрүрәм, чөлү көрүнмүр.

Отун пычылтысы, күләјин әтри,
Торпағын нәфәси — һејрәт нидасы!
Бүлбүлүн чәһ-чәһи, чичәјин әтри,
Сујун зүмзүмәси — һејрәт нидасы!

Һејрандыр!
Будаглар јарпаға һејран,
Торпаг даша һејран,
Даш даға һејран,
Сел дәнизә һејран,
Су чөлә һејран,
Чөл чәмәнә һејран,
Күл күлә һејран!

Өзүнә һејранкән бу чансыз аләм,
Еј инсан!
Демә ки, һејрәтләнмирәм!

Һәмилә горхмушам
биканәликдән,
Јаша һејран-һејран, өл һејран-һејран,
Мәни сојуг-сојуг диндирынчә сән,
«Чан» дејиб чанымы ал, һејран-һејран!

Сән оду, атәши өзкәдән умма!
Аләм, тутмајыбса көз, үрәјиндә.
Бәсирәт көзүнү ач бу дүнјаја, —
Ахтар һејрәти дә өз үрәјиндә.

Һејрәтим јашајыр дәрди-сәримдә,
Өлсәм...

көзләrimi гапамајын тез.
Бахын көзләримә!
Бәбәкләримдә,
Бир һејрәт ишығы көрәчәксиниз.

Нојабр, 1971.

КӨРӨ БИЛМИРӘМ

Он аддым узағы көрә билмирәм,
Дүшмүр көзләримдән даһа чешмәјим.
Гызғын еһтираслар сөнүр дәмбәдәм,
Кәнчлик һәвәсиндән нечә дүшмәјим?..

Көзләрим итијкән көрмүрдүм һәлә,
Көрмүрдүм ичини бәр-бәзәкләрин.
Инди зәифсә дә, бахмадан белә
Һәр шеји көрүрәм дәриндән дәрин.

Нојабр, 1960.

БӘЈАТ, СӘН НӘ ШИРИНСӘН

ҺӘЈАТ, СӘН НӘ ШИРИНСӘН

*Бөјүк инжилис шаири
Ч. Байронун хатирәсинә*

Сәндән дојмаг олармы, һәјат, сән нә ширинсән!
Анчаг һамынын дејил,

сән һәјатын гәдрини
јалныз биләнләринсән!

Өзүнү бу дүнјада һеч кәс гонаг санмамыш,
Анчаг өмрүн өзү дә бәрабәр пајланмамыш.
Өмүр пајланан заман көрүн кимә нә дүшдү,
Үч јүз ил боз гарғаја, он ил шаһинә дүшдү.

Һәјат, сән нә ширинсән, ким сәндән дојду кетди?
Кедәнләр бу дүнјада гәлбини гојду кетди.
Дүнән гоча бир гары

Дилиндә аһу зары:

«Бу дүнјанын әлиндән кәлмишәм зара» — деди,
«Өлмүрәм ки, бир дөфә чаным гуртара» — деди.

Үрәкдәнми сөјләди о, бу сөзү көрәсән?
Хејр, инанмырам мән!

О, јана-јана деди;

Дили сөјләдисә дә,
үрәјиндә о дәрһал:

«Лә'нәт шејтана!» — деди.

Һәјат, севинчин гәдәр эзабын да шириндир,
Сәни мә'наландыран о кәшмәкәшләриндир.

Ики жүз ил жашады ләззәт ичиндә Лоғман,¹
 Ленә мөһләт истәди өлүркән аллаһындан.
 Чатдырды көј чәмәндә, чатды она эзраил.
 Сөјләди: — Ики жүз ил

өмүр сәнә бәс дејил?!

Мән чаныны алмаға кәлмишәм, нә сөзүн вар?
 Лоғман деди: — Сөзүм јох, алдығымы кәл апар,
 Анчаг мәнә мачал вер бирчә анлыг әчәлдән,
 Кәл чанымы бурда јох, о чәмәнликдә ал сән.
 Эзраил разылашды... Ајаға галхды Лоғман
 Јериди, даш асылды анчаг ајагларындан,
 Аста-аста јеријиб чатды дедији јерә.
 Лоғман бахды көјләрә, Лоғман бахды јерләрә
 Бу сон бахышы илә үстүндә ики жүз ил
 Јашадығы чаһанла видалашды елә бил...
 Өзү видалашдыса көзү галды чаһанда
 О дүшүндү бу анда:

«Нә көрмүшәм дүнјада бу дүнјаја кәләндән,
 Аһ... елә билирәм ки, дүнән доғулмушам мән.
 Өмрүмү вердим бада,
 Нә көрмүшәм дүнјада».

Лоғманын көзү бу ан бир күлә дәјди, дурду.
 Үрәјини гуш кими күлә доғру учурду.
 «Аһ... ону ким үзәчәк, бирчә биләјдим, — деди,
 О күлү дә ијләјиб сонра өләјдим» — деди.
 Анчаг, анчаг нә фајда... Јетишмиш артыг әчәл,
 Лоғман деди: — Газырам, ал чанымы инди кәл.
 Эзраил деди: — Анчаг акаһ ејлә мәни сән,
 Өлүм үчүн нә фәрги бу чәмән, ја о чәмән?
 Нечин мәни гојмадын орда алым чаныны?
 Лоғман деди: — һәјатын ширин олур һәр аны
 Ордан бура кәлинчә бир аз өмүр газандым,
 Ону да бу дүнјадан өзүмә фајда сандым.

¹ Халг әфсанәсиндән көтүрүлмүшдүр.

Гоча өлдү...

Дедиләр: — Јаранан бир күн өләр.
 Нәвәләри чәмәндән һәмән күлү үздүләр,
 Лоғманын гәбри үстә гојдулар, титрәди күл
 Күлүн әтријлә долду бүтүн чајыр, бүтүн чөл.
 О, әтријлә сахлады јолчулары јолундан,
 Торпағын алтындаса буну дујмады Лоғман.

Һәјат, сән нә ширинсән, ким сәндән дојду кетди?
 Кедәнләр өз гәлбини дүнјада гојду кетди.
 Сәндән дојмаг олармы, чохун, азын да ширин.
 Һәјат, гышын да ширин, һәјат, јазыч да ширин!

Чүрбәчүр јазылар вар өмрүн еарагларында...
 Һәјатымын гајғысыз фәрәһли чағларында
 Гәдрини биләмәшәм,
 Һәлә нә вар ки... өмрүм габагдадыр — демишәм,
 Отуздан адлајынча, күндә отуз мин кәрә
 Башымы јелләдирәм һәдәр кечән илләрә.
 Сәндән дојмаг олармы, һәјат, сән нә ширинсән!
 Анчаг һамамын дејил,
 сән һәјатын гәдрини
 јалныз биләнләринсән!

Нојабр, 1957.

УШАГ ТӘБӘССҮМҮ

Анасынын гучагында көрпә бир ушаг
Мәнә бахды,

күлүмсәди...

Көнлүм ачылды.
Күлүш дежил, о чырагды, нурлу бир чыраг,
О күлүшдән үрәжимә ишыг сачылды.

Дарыхырды,
сыхылырды нәдәнсә көнлүм.

Бајаг јаман тутулмушдум,
ачылдым инди.

Мәни нечә дәјишдирди бирчә тәбәссүм,
Көзләримдә һәјат күлдү, дүнја севинди.

Сағ-солумда өтәнләрә «күн ајдын» — дејиб
Салам вермәк,

әһвал тутмаг истәдим бу дәм.
Истәдим ки, јолчулары бир ан әјләјиб
О күлүшдән һамысына бирәр пај верәм.

Көј үзүндә булудларын бағры сөкүлдү,
О заман ки, үмидимиз чыхды гәфәсдән.
О заман ки, инсан күлдү,

дүнја да күлдү
Ағладымы — һүркүб горхду дүнја бу сәсдән.
Тәбәссүмлә гаршыланмаг

нә хошдур!

Дајан!

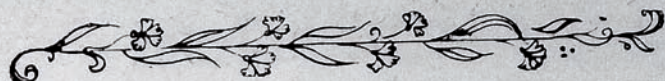
Кәс башымы,

өлдүр мәни, сән күлә-күлә!
Тәк јемәклә, тәк ичмәклә јашамыр инсан,
Адамларын үрәјинә тәбәссүм чилә!

Учурмаға кәлмәмишдир дүнјаја инсан
Көзәллијин вурғунудур һәр дујан үрәк.
Көзәллијин шәрәфинә јарадан, гуран,
Инсанларын өз һаггыдыр күлмәк, севинмәк.

Башгасыны ширин сөзлә өјәрсән әкәр
Сәни севәр, әзизләјәр, өјәр дүнја да.
Нә гәдәр ки, јер үзүндә күл вар, күлүш вар,
Јашамаға, јаратмаға дәјәр дүнјада.

Ијул, 1979.

ГОРХУ

Мәним сол әлимдә жаныг јери вар,
О, мәнә төһфәдир көрпәлијимдән.
Одун, одлуғундан хәбәрсиз вахтлар,
Әлими мангалда јандырмышам мән.
Мәнә «чыз!» — дедиләр,

анчаг горхмадым.

Әлими јандырыб таныдым оду.
Мәним һәјат илә илк танышлығым,
Әлими јандыран
Оддан башлады...

Охшады көзүмү һәлә ушагкән,
Очағын ал-әлван алову, көзү.
Дүнјаја кәләли, билмирәм нәдән,
Нәјә вурулдугса јандырды бизи...

Мән оддан горхмадым јанана гәдәр;
Мән горху билмәдим ганана гәдәр.
Елә ки, јандым,
Одла ојнамагдан горхдум, дајандым.
Башланды горху —
башланды еһтијат,
башланды һәјат...

Ијул, 1966.

БУЛАГ БАШЫНДА СУСУЗЛУТ

Әлчатмаз зирвәнин, уча бир дағын
Һәсрәти көнлүмдә мән доғулмушам,
Јаныб јахылмағын, дујуб ганмағын
Севиб јашамағын ачы олмушам.

Тәпәдән дырнаға бир арзу кими,
Јашадым...
Бу учуш гој мәним олсун.
Ачырам көзүмү-бәбәкләrimi,
Бүтүн көзәлликләр көзүмә долсун.

Каһ чичәјә дүшүр, каһ күлә мејлим,
Әлим чатмајана һејранам, һејран.
Дојмурам,

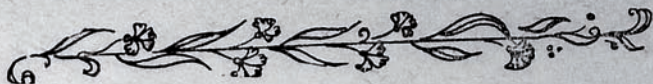
дојмурам,

дојмурам, нејлим,
Көзәллик өнүндә бајғынлығымдан!

Јазы көзләјирәм,
истәјирәм ки,
Баһардан дојунча һәзз алым,
олмур,

Ғајғылар далға тәк ашыр башымдан
Күлә бахмаға да мачалым олмур.
Бәс бу нә аһ иди, гожду синәмдән?
Демә јашајанда јашамајыб мән,
Ширинчә-ширинчә јуху јозмушам,
Булаглар башында мән сусузмушам.

1977.

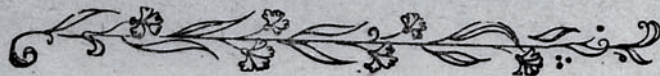

ДУШҮНЧӨ.

Кал алма кими бир үзү торпаға дүшүнчө
Көрдүм ки, жатыр һәр отун алтында дүшүнчө.
Көјлөрдө фәләкләр дүшүнүр,
Јердә чичәкләр
Көрдүм,
 дүшүнүр күлләрә гонмуш
 кәпәнәкләр.

Торпаг да,
 ағачлар да,
Һәр шеј јараныб
 Варлыға чеврилмәдән өнчө
Башдан-баша мә'налы, мүәммалы дүшүнчө...

Апрел, 1973.

АНА ВӘ БАЛАЛАР

Ушаглар ананы тутду данлаға,
— Башгадыр, өзкәдир сәнин зәманән.
Сәни баша салмаг чәтиндир, ана,
Бизи суалларла чох инчитмә сән.

Ана чаваб верди: — Ағылландыңыз?
Нә тез бөјүдүнүз, мәни дандыңыз?
Дилиниз јох икән «инга» сәсиндән,
Кичик үрәкдәки арзуну көрдүм,
Јалныз додагларын бүзүлмәсиндән
Мән сизи бәс нечә баша дүшүрдүм?

Јанвар, 1973.

ТУТУГУШУ

Тутугушу валех иди
Өз сөзүнә,
Өз сәсинә.
Өжүнүрдү

Инсан кими
О, даныша билмәсинә.
Һәр күн о, өз синәсини
Долдурурду хәбәрләрлә јени-јени.
Ахшам олчаг
Данышырды саһибинә
Күндүз евдә
Көрдүјүнү, билдијини.

Ата јаман гәзәбләнди,
Чәза верди күнаһкара.
Бөјүк оғул,
Көзү јашлы, үзү гара
Хәбәрчини тапмаг үчүн
Чох баш вурду ора-бура.
Ахыр тапды,
О, башыны кәсди гушун.

О, даныша билмәјинә
Өжүнүрдү.
Билдијини дедијичүн
Өз өмрүнү баша вурду.

Өмрү олду өз баһасы
Данышмағын,
Дејинмәјин.
О сусмағы бачарсајды
Јери варды өјүнмәјин.

Август, 1979.

ҮЛКӘР ӘФСАНӘСИ

*Атасы Ә. Күрчәйлының өлүм хәбәрини
ешидән кими өзүнү интиһар едән гызы
Үлкәрин хатирәсинә.*

Бир анлыг сарсынты,
Дөзмәди үрәк.
Гәза бирдән кәлди, бир туфан кими.
Бир өмрү јандырды,
Бир ани шимшәк
Бүтөв бир мешәни јандыран кими.

Һәр шејин дәјәри варса, бәс һаны?
Мүсибәт төрәтдин мүсибәтиндән.
Бу өлүм де нәјә дәјди?

Атаны
Јашада билдинми өлүмүнлә сән?

Сән јандын бир анда,
Дандын һәр шеји.
Бу јашда дүнјадан усанмыш кими.
Јолунда өзүнү гурбан вердијин
Атан бу өлүмә гол чәкәрди ми?

Ата өлүмүнә дөзмәјиб јәгин
Атасыз дүнјаны сән истәмәдин.
Бәлкә һагг верәрдик,

әкәр атаны
Јашада билсәјди өлүмүн сәнин.

Һәјатын наминә өлмәк бир әзм!
Бу јол мүгәддәсдир, бу јол улудур.
Сән һәјат наминә өлмәдин, гызым,
Сән өлүм наминә өлдүн, дәрд будур!

Дүнјада һәр шејә јумуб көзүнү
Унудуб өзүнү, даныб өзүнү
Јалһыз башгасыны дүшүнән заман
Галһыр инсанлығын фөвгүнә инсан.
Бах бу бөјүклүјүн, бу чүр'әтиндир
Мәни дә, ај гызым, белә сарсыдан.

Сәни дүшүнәндә, көкү дананлар,
Ата көлкәсиндә хумарлананлар,
Дурур көз өнүмдә бирчә анлыға.
Јалһыз бах бу заман фәдакарлығын
Јүксәлир, а гызым, гәһрәманлығы.

Атан ше'р јазды вәтәнә, елә
Вәтәни һај верди онун сәсинә.
Сәнсә ше'рлә јох, өз өлүмүнлә
Учалдын атанын сәвијјәсинә.

Бир кам алмамышды һәлә дүнјадан
Бәс нијә өлүмә чан атды Үлкәр?
Вериб өз өмрүнү атаја гурбан
Өз гыса өмрүнү узатды Үлкәр.

Феврал, 1980.

КӨЗ JAШЫ

Һәким Ч. Бабајевә итһаф едирәм

Гәдәһ бир тәрәфдә, меј бир тәрәфдә,
Рүбаб бир тәрәфдә, неј бир тәрәфдә.
Бошалыр бадәләр, долур бадәләр;
Әлләри дөшүндә әсилзадәләр
Дајанмыш гул кими шаһын өнүндә.
Шаһ ишрәт мәчлисә ачмыш бу күн дә.
Чалыб чағыран ким, маһны дејән ким.
Ортада гуш кими рәгс елијән ким.
Шаһ сүзүб мәчлисә бағырды бирдән:
— Еј, кәсин! Јорулдум бу нәғмәләрдән.
Бездириб көнлүмү рүбаб да, саз да;
Бүлбүлү динләјәк кәлин бир аз да.
Әсил сәс ондадыр, — дејә өјүндү.
Һамы дивардакы гәфәсә дөндү.
Бүлбүл охумады;
Гызды һөкмүдар,
Деди: — Нечин сусдун, еј хош нәғмәкар?
Бүлбүл јенә сусду.
Әмр едирәм мән,
Оху, нәш'әләним нәғмәләриндән!
Бүлбүл охумајыб, киријиб дурду.
Һирсиндән шаһ әсир, шаһ учунурду.
Дүшдү әл-ајаға дәрһал күбарлар.
— Бүлбүл, әмр еләјир ахы һөкмүдар,
Дағлар да баш әјир онун әмринә,
Сән нијә сусурсан, нә олуб сәнә?

Бурах бу ојуну, јерсиз шылтағы,
Шаһ сәнин сәсинә вургундур ахы...
Бүлбүл охумады, сусду јенә дә,
Ширин нәғмәләри донду синәдә.
Әсди шаһ, чошду шаһ, гәзәбләнди шаһ;
Бир анда көјләрдән јерә енди шаһ.
Чәкди гылынчыны...
Елә бу заман
Көрүндү баш һәрәм арха гапыдан.
О, кәлиб өнүндә дајанды шаһын:
— Гәзәби кечибдир бизә аллаһын. —
Дејәрәк һөнкүрдү.
— Нә олуб, нә вар?
— Гызын хәстәләниб, улу һөкмүдар.
— Нечә? Хәстәләниб? Нә заман? — дејә,
О галхды гуш кими үст мәртәбәјә.
Сојуг су әләнди мәчлисә бирдән,
Ә'јанлар әл ачды:
— Улу танры, сән,
Гыјма шаһымызын тәк өвладына,
О кул парчасыны бағышла она! —
Дејиб киридиләр...
Кечди бир гәдәр...
Шаһ дөндү,
Гурудү мәчлисдәкиләр.
Шаһын үз-көзүндән зәһәр јағырды,
Кәдәри сонсузду, дәрди ағырды.
Донду бәдәниндә ганы бир аныгы.
Өзү һисс етмәдән о, јазыг-јазыг
Бахды гәфәсдәки бүлбүлә сары.
Дөшәнди јанына күчсүз голлары.
Бүлбүл дилә кәлди елә бу заман.
Од төкдү јаныглы маһныларындан,
Мәчлис лал кәсилди бир ан ичиндә;
Улдуз парылдады думан ичиндә.

Бүлбүл инилдәди, бүлбүл ағлады,
Бүлбүл охумады, синә дағлады.
Көнүлләр охшајан бир дүјгүјду о;
Шаһын јарасына мәлһәм гојду о.
Чичәкләр үстүнә гонду думан, сис;
Бүлбүлә сәс вериб ағлады мәчлис.
Әјилди синәјә о мәғрур башлар;
Шаһын да көзүндән төкүлдү јашлар.
Бүлбүл киријинчә шаһ да дикәлди,
Галхыб дүз бүлбүлүн јанына кәлди;
— Деди: — Бајаг нечин охумадын сән?
Бәс нијә әмрими сән јерә салдын?
Инди јалвармадыг,
өзүн өзүндән
Охујуб, әглими башымдан алдын.
Бүлбүл дилә кәлди:
— Әмр етдин бајаг.
Маһныјса көнүлдән чар олур анчаг.
Әмрлә, тәһдидлә данышмаз үрәк,
Бу бөјүк һикмәти биләсән кәрәк!
Һөкм илә данышма мәнлә бир дә сән.
Бајаг ешитдијин о бәд хәбәрдән
Сарсылдын,
ган донду, чан силкәләнди.
Бајаг бир шаһ идин, инсансан инди.
Мәним көнүл јахан сәсимдән бајаг
Нәш'ә истәјирдин, сән нәш'ә анчаг,
Индијсә, еј шаһым, дәрду гәминдән
Динләмәк истәдин фәрјадымы сән.
Анчаг әмр етмәдин, сусдун бир анлыг,
Бахдын мәнә сары сән јазыг-јазыг.
Бахышын гәлбимә од салды, јандым;
Мән дә өз дәрдими, гүссәми андым.
Вердим нәғмәләрә дәрду сәrimi...
Шаһын көзләриндән јенә сел кими

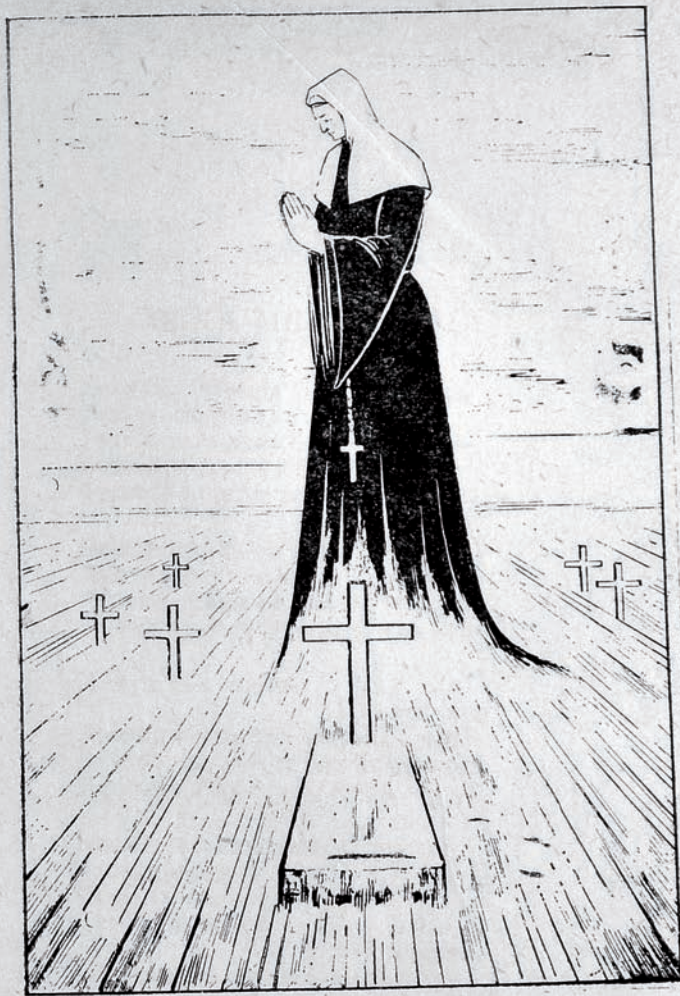
Јашлар сүзүлүрдү...
Шаһ ағлајырды,
Көнүл китабыны вараглајырды.
Шаһ деди: — Анладым мән сәни, бүлбүл;
Анладым гәлбиндән кечәни, бүлбүл.
Истә мурадыны, сөјлә арзуну,
Бир анын ичиндә күлдүрүм ону.
Мәндән бир шеј истә, арзуну сөјлә;
Мәним хәзинәмдән бир диләк дилә.
Бүлбүл дилә кәлди: — Улу һөкмүдар,
Мәнә кәрәк дејил бу дөвләт, бу вар.
Инди чә көјләрә галхыб учалдым.
Истәдијим шеји мән сәндән алдым.
— Алдын?
— Бәли, алдым, динлә, һөкмүдар!
Дөвләти нејләјир әсил сәнәткар.
Шаһим, гәрибәдир мәним аләмин.
Мәним өз кәдәрим, мәним өз гәним.
Бајрамым, шәнлијим, тој бусатымдыр;
Сәнин көз јашларын мұкафатымдыр.

Рига, ијул, 1960.

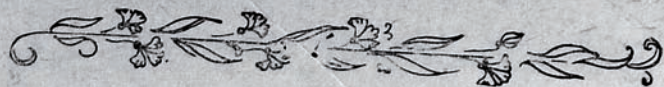

Каһ олур, дәрәләр, дүзләр үстүнә,
Бурула-бурула сөз јазар сулар.
Каһ да көрүрсән ки, итиб һардаса,
Сиррини кизләдиб јол азар сулар.
Бизә зирвәләрин сиррини сөјләр,
Дүздә үзә чыхан нәғмәкар сулар.

1978.

СОВХА МЕДАЛЛАР

СОВХА МЕДАЛЛАР

Көһнә базарында Портобеллонун
Тәзәли-көһнәли нә истәсэн вар.
Гәрибә шәһәрди бу гоча Лондон.
Сатылыр базарда лап ачыг-ашкар
Фашист ордусундан галма медаллар.

Дејәсэн гарышды тапан, итирән,
Дүнәнин агрысы тез унудулмуш.
Дүнән чохларына шөһрәт кәтирән,
Бу күн јарым фунта әлдә мал олмуш.

Күмүш хач нишаны...
Парылтысына
Дикилди һәсрәтлә чохунун көзү.
Дүнән мүштәријди бир милләт она,
Мүштәри ахтарыр бу күн о, өзү.

Һаны о әввәлки шаны-шөһрәти?
Итирдији нәдир,
Тапдыгы нәдир?
Дүнән шәрәф иди...
Бу күн гијмәти,
Јалныз металынын дәјәриндәдир.

Бу күн экспонат...
Музејдир јери.
Ади бир мараға о, һәдәф олмуш.

Ярым фунт нәдир ки...
Онун дәјәри,
Онун шәһрәтилә бир басдырылмыш.

Өјрәнмәк истәдим: — Бу медалларын
Кимдир мүштәрис?

Дедиләр: — һәр кәс.
Апладым, фәјдасы јох суалларын,
Мәним дүјдүғуму о, дуја билмәз.

Бу совха медаллар дүнән Лондону
Од төкүб јандыран фашистләринди.
Нә тез унутдунуз, нә тез сиз буну?
Нечә әзиз олуб о, сизә инди?

Бу медал... Бәлкә дә бир пилотунду.
Буну һаһаг јерә алмајыб ки, о...
Сизин бир шәһәри дағытдығындан
Бу хач нишаныны верибләр она.
Атанын ганыдыр үстүндә јанан
Јахшы бах сән онун парылтысына.

Бир дәјәр өлчүсү варса, бәс һаны?
Заман өз сөзүнү һәр заман демиш.
Атанын чәһһәдә төкүлдү ганы —
Бәс онун дәјәри
Ярым фунт имиш?..

Лондон, 1978.

ГҮРБӘТДӘ КӨРҮШ

Бири чајын бу тајындан,
Бири чајын о тајындан
ики гардаш
Дајаныбдыр јад өлкәдә
үз-үзә.

Бу нә һичран,
Бу нә көрүш?
Бу көрүшүн бир ады вар: Мө'чүзә!

Көрүшүркән
ичдән кәлән һөнкүртүләр бәс нәдир?
Бир вәтәнин оғуллары гүрбәтдә јох,
О Вәтәнин өз ичиндә

Көрүшмәјә тәшнәдир.
Ики гардаш көрүшмәкчүн
Гүрбәтәми кәлмәли?
Бу сорғуја һөнкүр-һөнкүр ағламалы,
Гәһгәһәјлә күлмәли!

Глазго, октябр, 1978.

ЕҢРАМЛАРЫН ӨНҮНДӨ

Еһрамларын өнүндө күндүзлөр ахшамадэк
«Фүнф пиастр»¹ дејерэк,
Өз доғмача елиндө
Диләнир эрөб оғлу эчнәбинин дилиндө.
Замана бах, замана!
Ичимдән јана-јана
Бахырам,
ај гоча Шәрг, нә күндәсән, нә күндө!
Эрөбин вәтәниндө
Башыны уча тутуб эчнәби еһрам кими;
Эрөб кәзмәјә горхур өз јурдунда, хам кими.
Гардашым, диләнәндө, кечмишини ансана!
Бабанын учалтдығы еһрамдан утансана!
Өз һалалча пулуну эчнәбидән бу күн дә
Сән сәдәгә алырсан.
Бабанын учалтдығы еһрамларын өнүндө
Көр нечә алчалырсан!

Гаһирә, декабр, 1959.

¹ Беш пиастр, пиастр пул ваһидидир.

АЧЛАРДАН ТОХЛАРА

Зәр-зиба ичиндө алышыб јаныр
Сәрдабә, дөшәмә, таван сәрасәр;
Нечә јүз илдир ки, бурда сахланыр
Имамын адына кәлән нәзирләр.

Мәсчид башдан-баша бир хәзинәдир,
Јатыр Имам һүсејн даш-гаш ичиндө.
Әкәр имам һагса, бу бәзәк нәдир?
Бәзәјә мөһтачмыш, имам да, дин дә...

Бу бусат, бу чәләл кимин үчүндүр?
Бајырда әл ачыб диләнир милләт.
Еј имам өвлады, де, бу нә күндүр,
Мәсчиддә вар-дөвләт, күчәдә зилләт!

Имам үчүн кәлән бу дөвләт, бу зәр,
Нә верди имама јалваранлара?..
Јерә ендирмәди бир тикә көјләр
Јерә кечә-күндүз баш вуранлара.

Дүнјанын гәрибә тәзадлары вар:
Ачлардан тохлара дүшәрмиш нәзир...
Даш-гаш ичиндәдир өлү имамлар,
Дири өвладлары лүт-үрјан кәзир...

Кәрбәла, декабр, 1959.

«ТАГИ-КЭСРА» ӨНҮНДӨ

Еј Мэдаин, Мэдаин, нэ бөјүк тарихин вар!
 Бирчэ гэср галыбдыр бу күн сәндән јадикар.
 «Таги-Кэсра» гэсринин өнүндәјәм бу күн мән,
 Бир тарих асылыбдыр онун һәр кәрпичиндән.
 Гоча Шэргин тарихи кәлиб кечмиш бир заман
 Бу гэсрин ејванындан.
 Хаганинин дурдуғу «Таги-Кэсра» өнүндә
 Мән дурмушам бу күн дә...
 Гулагымда сәсләнир о үсјанкар шаирин
 кәдәрли гэсидәси —
 Тәэссүфлә дөјүнән бир үрәјин аһ сәси.
 Кэсранын күлүшүјлә чинкилдәмиш бу гэсрин
 Пәришан әһвалына о, јанмыш ичин-ичин.
 О, бу хәрабәләрдән өтән кезәл дәмләрин
 изини сорагламыш.
 Бүлбүлләр мәскәниндә бајгуш көрүб агламыш.
 Тапмыш тәсәллисини ганлы көз јашларында;
 Мән бу хәрабәләрин бозармыш дашларында
 Зүлмдән даша дөnmүш
 үрәкләри көрүрәм...
 О дашлара тохунуб парчаланан, мәһв олан
 диләкләри көрүрәм...
 О, бу хәрабәләрдә көрмүш гоча тарихин
 бир ганунсуз һөкмүнү.
 Мән көрүрәм заманын, тарихин өз һөкмүнү.
 О, көрмүш бу сарајын өнүндә баш ендирән,
 Сасаниләр шаһына һәр ил мин-мин бач верән,
 Әли гојнунда дуран зәр тачлы хаганлары.

Мән көрүрәм бир гарыш торпаг үчүн, јер үчүн
 төкүлән ал ганлары.

Ким дејир виран галан бу гэсрә агламыш о?
 Јох, гэсрләр јарадан о эсрә агламыш о!
 Ахситандан инчијиб учалтмыш һагг сәсини;
 Кезәл зәманә билмиш Кэсра зәманәсини.
 Јох-јох! Шаир, шаһ дејил,

шаһлыг инчитмиш сәни.

Кэсра да заманында ағлатмыш өзкәсини.
 Өтүб кечән һәмишә инсана хош көрүнүр.
 Бу күнүн ениши дә сәнә јохуш көрүнүр.
 Мәһв етмиш, тапдаламыш ахы, әзәлдән бәри
 Дүшүнмәјән бејинләр дүшүнән бејинләри.
 Бәс мән нијә јанырам
 Хаганинин дајаныб

ағладығы бу јердә?

Бәс мән нә ахтарырам

кечмиши ган-ган дејән,

бу күн аман истәјән

бу хәрабә шәһәрдә?

Шэрг гэсрләр јаратды, Шэрг еһрамлар јаратды,
 Кезләри гамашдыран еһтишамлар јаратды.

Тач-маһаллар јаратды —

Чаһ-чәлаллар јаратды...

Торпағын синәсиндә кашанәләр гурду Шэрг;
 Зинәти гэсрләрә, сарајлара вурду Шэрг.
 Әгилләрә вурмады, үрәкләрә вурмады.
 Хаганлар, хәлифәләр јорду үрәкләрини,
 башларыны јармады!

Таләјә гул олдулар.

Сарајлары бәзәкли, гәлби јохсул олдулар.

Бәзәјиб өзләрини,

Көр-көтүр дүнјасындан һеч нә көтүрмәдиләр.
 Бу күн илә јашајыб, сабаһы көрмәдиләр.

Халифалар сэлэфэ абидэлэр учалдыб
күмбэзлэр тикдирдилэр,
көнүллэр тикилмэди.
Халэфин сабаһыны онлар көрө билмэди.
Будур мәни јандыран,
Көнлүмү дағландыран!
Гулағымда сәсләнир о үсјанкар шаирин
кәдәрли гәсидәси —
Тәәссүфлә дејүнән бир үрәјин аһ сәси.
О, бу хәрәбәләрдә көрмүш гоча тарихин
бир ганунсуз һөкмүнү;
Мән көрүрәм заманын, тарихин өз һөкмүнү.
Шаһлар дејил, һәмишә һөкмүдар заман олмуш
Онун һөкмүјлә јалныз
чох-чох белә гәсрләр
јер илә јексан олмуш.
Гәсрин салонларында инилдәјир күләкләр,
Нәсә дејир күләкләр.
Јох, инләјән јел дејил, заманын өз сәсидир.
Бизим гоча тарихин адил мәһкәмәсидир.
Бу дүнјада һәр шеји күләкләр, бу күләкләр
саға-сола сүрәкләр.
Күләкләр әсрин сәси... Әлиндә фәрман кәзир.
Пајлајыб өз һөкмүнү заман, һәр заман кәзир.
Бир гоча кор чалғычы бардаш гуруб сағымда,
астача каман чалыр,
Сәсләр галхыр, алчалыр.
Чалдыгча аста-аста о, аһ чәкир дәриндән.
Каманын телләриндән
Елә бил ки, сүзүлүр Хаганинин көз јашы;
Бу нәләдән әријир
виран олмуш сарајын
һәр торпағы, һәр дашы...

Күләк сәси гарышыр бу дәм каман сәсинә;
Әсрин аман сәсинә.
Һәм күләк нәлә чәкир, һәм дә каман ағлајыр,
Һәм Хагани,
Һәм дә ки, өтән заман ағлајыр.

Мәдаин, декабр, 1959.

«БАБА КУР-КУР»¹

Кечәдир... ал-элван Гановуз кими.
Көjlәрин үзүндә jаныр шәфәгләр.
Кечә һәр өлкәдә кечә деjилми,
Кечә һардан алыр нуру бу шәһәр?

Елә бил һардаса галанан тонгал
Көjlәрә әкс едир ишыгларыны.
Бәлкә дә алдадыр мәни бир хәjал,
Ишыгы көрүрәм, бәс тонгал һаны?

Кирдик отаглара...
Отаглар соjуг.
Собада нә одун, нә дә бир од jох...

Кечәни кечирдик... ертәси тездән
Бу гәдим шәһәри чыхдыг кәзмәjә.
Ағрылар кечсә дә үрәjимиздән,
Бөjүк бир марагла бахдыг һәр шеjә.

Кәлдик бир һүдудсуз сәһраjа, бурда
Торпаг очаг-очаг алышыб jаныр.
Алышыр тәпә дә, даш да, чухур да,
Аловун дилләри әршә даjаныр.

Јанан очаглардан һеj чәтир-чәтир
Илғымлар оjнашыр көjүн үзүндә.
Адамлар евләрдә ода һәсрәтдир,
Очаглар алышыр чөлүн дүзүндә.

Кечә дә, күндүз дә jанмыш бош jерә,
Һәлә гызынмамыш бу ода әлләр.
Кур-кур курулдаjан бу мәш'әлләрә
«Баба кур-кур» деjә тапынмыш елләр.

Бизим бабалар да тапынмыш ода;
Һеj одсуз jашады одлар jүрдү да...
Од, ишыг демәкдән дилләр jорулду.
Доланды әсрләр, доланды илләр.
Очагдан алмады ишыгы, оду,
Үрәjиндән алды jени нәсилләр.

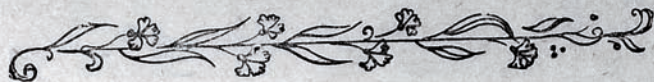
Еj бу көзәл jүрдун өз сакинләри,
Торпағыныз кими jансын гәлбиниз!
Бу од гәjнағындан мин илдән бәри
Бир gyрыг од ала билдинизми сиз?

Әсла!..
Өлкәниздә көрүрәм бу күн,
Гызары, ағары, артыг дан jери.
Гәлбиниз вәтәнин сәадәтиjүчүн
«Баба кур-кур» кими jанандан бәри.

Көнүлләр батарса матәмә, jаса,
Кимсәjә од вермәз бу од гәjнағы.
Үрәк алышмаса, үрәк jанмаса,
Ишыгсыз галачаг вәтән торпағы.

Кәркүк, 1959.

¹ Кәркүк шәһәриндә jер адыдыр.

РЭФАИЛИН ГЭБРИ ҮСТДЭ

Бир гапыны ачмагчын
Мин гапыны баглајан,
Гылынчыны илдырым,
Өзүнү аллаһ сајан
Крааларын мазары
Мөрмөр дашлар ичиндә.
Намысы бир өлчүдә,
Намысы бир бичимдә.
Мазарлар бәр-бәзәкли,
Мазарлар тәмтәраглы.
Зәр јазылар, нахышлар
Һејран гојар һәр ағлы.
Пантеонда сол әлдә
Бирчә садә мазар вар,
Нә үстүндә зәр јазы,
Нә дә гызыл нахышлар.
Белә бәзәк-дүзәјә
Еһтијачы јох онун,
Ән бөјүк зинәтидир
О, өзү пантеонун.
Јатыр бурда сәнәти
Дүнјалара сәс салан,
Чан вердији чансыза
Өзү дә һејран галан,
Өмрү инсан кәдәри,
Ешги көзәллик олан
Бир усталар устасы...
О, рәнкләр султаныдыр.

Онун ады дүнјанын
Шәрәфидир, шаныдыр.
Орган да бир тәрәфдән
Һәзин-Һәзин ағлајыр,
«Аве Мариа», — дејә,
Сәсләр дә кәлмиш бу күн
Бу мазары сәчдәјә.
Мисилсиз көзәллији
Бәлкә дә о кәтирмиш
Илк дәфә бу чаһана.
Һејран олмаг дәрсини
О өјрәтмиш инсана.
Заманын рузкарына
Синәсини кәрмиш о,
Лөвһәсинә баһаны
Лөвһәјә дөндәрмиш о.
Гәлбинин атәшини
Једди рәнкә о гатмыш,
Инсан дүјгуларынын
Мин рәнкини јаратмыш.
Гүсурсуз көзәллији
Јаратмаг бу дүнјада
Нәсиб олмуш тәк она.
Аллаһ белә дарылмыш
Онун јаратдығына.
Намы кәлиб дајаныр
Бу мазарын өнүндә,
Намы әјир башыны
Сәнәткарын өнүндә.
Тәкчә бу гәбрин үстә
Күл дәстәси гојулмуш.
Мәһәббәтин төһфәси
Јенә мәһәббәт олмуш.
Краалар өзләријчүн
Пантеон тикдирдиләр.

Анчаг истәр-истәмәз,
Онун шәрафәтини
Рәфаилә вердиләр.
Орган налә чәкәрәк
Һезин-һезин инләјир,
«Јаша Мариа» демир,
«Јаша Рәфаил!» — дејир...

Рома, феврал, 1961

АҒЛАЈАН ПӘРИ

Көзәл бир гыз һејкәли,
Чәнәсиндә сағ әли,
Дүшүнүр инчә-инчә;
Даш үстүндә дүшүнчә?!
Јел әсир чан бағында.
Онун сол јанағында
Көз јашы киләләнмиш.
Елә бил шәһ чиләнмиш
Үстүнә ағ чичәјин.
Бу күнаһсыз мәләјин
Кәдәрини, гәмини,
Өз кизли аләмини
Сојуг даша һәкк едән
Сәнәтә һејранам мән.
Мәрмәр ағдыр, гәм гара,
Ағ рәнк һара, гәм һара?
Чөкүб бир ахшам кими
Далғын бахышлара гәм,
Ағ дашын синәсиндән
Баш галдырыб гара гәм.
Даш үстүндә дүјғу, чан?!
Инсан дүјғуларындан
Көр бир нәләр јаранмыш.
Мө'чүзәләр јаранмыш!
Чан вермиш инсан әли
Харабазар дүнјанын
Торпағына, дашына;

Бу һејкәлдә гәлб оду
Сојуг дашы чевирмиш
Истичә көз јашына.
Дашда үрәк дөјүнүр,
Бахырам дөнә-дөнә,
Бармағымы гојурам
Көз јашынын үстүнә,
Әлим јаныр елә бил.
Јох, јох, бу һејкәл дејил.
Ағлајан бир пәридил,
Гулағымда сәсләнән
Онун наләләридил.
Әјри-әјри о, бахыр
Усандығы чаһана...
Сәнәт верән бир чана
Өлүм јохдур, о, сағдыр!
Нә гәдәр ки, инсанын
Арзулары күлмәмиш,
О гыз ағлајачагдыр!..

Рома, феврал, 1961.

МУМИЈА

Мумијасы музејдәдил
Әзәмәтли бир фироунун.
Дәвә бојда чаны вармыш,
Көвдәсинә бир бах онун!

Әзәл күндән гоча дүнја
Һәр кедәндән бир шеј алыр;
Киминдән әмәл галанда,
Киминдән дә бәдән галыр.

Истамбул, феврал, 1961.

БИРЧӨ АЈДА

Гышдан чыхыб јаја дүшдүк,
Јајдан чыхыб гыша дүшдүк.
Биз күлөкдөн ганад алыб,
Фәсиллөрлө һеј өтүшдүк.

Бир өлкөдө алча једик,
Бир өлкөдө биз чијөлөк.
Бир шөһөрдө палто кејдик,
Бир өлкөдө дүмөг көјнөк.

Бирчө ајда дөрд фәсли
Јашадыг биз.
Иглимләри бирләшдирди
Сүр'әтимиз.

Конакри јоллары, феврал, 1961.

МИКЕЛАНЧЕЛОНУН «КӨДӨРИ» ӨНҮНДӨ

Исанын чәсәди узаныб лал, кар,
Дизләри үстүндө ана Мәрјәмин.
Сачыр атәшини солгун бахышлар
Ана гәлбиндәки о сонсуз гәмин.

Баладыр ананын иманы, дини,
Учалыр бу динлә көјләрә торпаг.
Мәрјәм ағы дејир... онун сәсини
Һәр кәс өз гәлбиндә ешидир анчаг.

Бахырам һејкәлә... мән һејрәтдәјәм...
Нечә јериндәдир һәр хәтт, һәр гырыш!
Дизләри үстүндө Мәрјәмин бу дәм
Елә бил доғрудан өлү узанмыш.

Һејкәлә бахырам, фикри думанлы.
Өмүр вәфасыздыр, әчәл амансыз.
Мәрјәмә бахырам, кәдәри чанлы;
Исаја бахырам, чәсәди чансыз.

Мәрјәм һејкәлдә дә чанлыдыр, әлбәт,
Ахыр дамарындан елә бил ган да.
Өзкә бир чан вериб Исаја сәнәт
Өлү чәсәдинин чансызлыгында.

Рома, феврал, 1961.

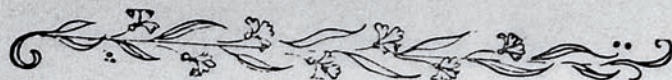

КӘМИЛӘРИН ДИЛИ

Дәниз зүлмәт ичиндә, уғулдајыр далғалар.
Һәр вәһши уғултуда мин өлүм һәдәси вар.
Көнүл мә'наландырыр дәннздәки һәр сәси,
Кечәләр җаман олур дәннзин вәһимәси.
Зүлмәтин синәсини җара-җара кәмиләр,
Јол алыр бу дијардан о дијара кәмиләр.
Нә јорулур кәмиләр, нә динчәлир кәмиләр,
Кәлир, кедир кәмиләр, кедир, кәлир кәмиләр.
Көзүмү зилләјирәм гаранлыға дәмәдәм,
Һеч нә көрә билмирәм, һеч нә көрә билмирәм.
Дәниз гарышыб көјә, көј гарышыб дәннзә;
Һеч нә көрүнмүр көзә, һеч нә көрүнмүр көзә.
Көзләримин өнүндә әлван-әлван һалғалар,
Уғулдајыр далғалар, уғулдајыр далғалар...

Бирдән хејли узагда јаныр, сөнүр бир ишыг;
Ишыг—үмид, сәадәт, гаранлыға јарашыг.
Ијнә кими зүлмәтин бағрыны дәлир ишыг;
Узагдан кәлир ишыг, узагдан кәлир ишыг.
Ишыг фәрәһ кәтирир, көзләри нурландырыр;
Ишыг үзүмүздә дә санки ишыг јандырыр.

Кәмиләрин дилидир о көрүнән ишыглар,
Јаныб сөнән ишыглар, јаныб сөнән ишыглар.
Ширин-ширин данышыб гаранлыгда кәмиләр
Бир-биринә узагдан уғурлу сәфәр диләр.
Һансы дилдә данышыр бу кәмиләр көрәсән?

Буну анламырам мән, буну анламырам мән.
Арзу, үмид дилиндә данышыб заман-заман
Онлар кәзир чаһаны, онлар кәзир чаһаны.
Башга-башга олса да дорларындан асылан
Бајрагларын нишаны, бајрагларын нишаны.

Атлантнк океаны, феврал, 1961.

ИСТАМБУЛ

Босфор көрфәзи...
Ики гитә
Сөйкәнмиш бир-биринә
Ортасында бу јолун.
Бир тәрәфи Авропадаыр,
Бир тәрәфи Асија
Истамбулун...
Түрк оғлу дуруб ортада
Сејр едир
Сағыны,
Солуну.
Бир шәһәрдә бирләшир
Ики гитә.
Биринин башланғычыдыр,
Биринин сонуну...

Сол тәрәфиндә
Дәбдәбәли кечмишиндән јадикар галан,
Башы көјләрә учалан
Чамәләри, бүрчләри, гәләләри;
Дурур мин илдән бәри.
Сағ тәрәфиндә
Модерн евләр, банклар, отелләр...
Түрк оғлу
Көзләриндән суаллар јаға-јаға,
Каһ сола бахыр, каһ саға.
Истамбулун кечмиши вүгарлы, шанлы,
Бу күнү өзүнә јад,
Кәләчәји думанлы...

Бу күн
Бир ајағы Авропададыр,
Бир ајағы Асијада
Түркүн.
Гулагларында мотор сәси,
Дилиндә гур'ан сурәси
Түркүн.

Заман ону дилләндирир,
Әсрин аһәнкинә сәс верир
Дүшүнүб дәриндән;
Анчаг бабасы чәкир әтәкләриндән.

Чырпыныр шәһәр
Икилик ичиндә.
Дүјүм-дүјүм олмуш фикирләр
Әсрин кәшмәкәшиндә...

Бир шәһәрдә көрүшүр
Ики дүнја, ики аләм.
Тапачагдыр әминәм
Түрк оғлу һагг јолуну.
О, һәләлик сејр едир
Сағыны,
Солуну...
Үрәји Шәрг үрәји,
Ағлы Гәрб ағлыдыр
Түркүн...
Бу тәзаддан
Синәси дағлыдыр
Түркүн.
Дуруб һисс илә ағыл арасында.
Һәгигәтлә һағыл арасында.

Ирәлими кетсин,
Керијәми дөңсүн?!
Кечмишиндән гопа билмир,
Бу күнүнү
Тапа билмир.
Ахтарыр,
Ахтарыр,
Ахтарыр.
Гаршыда ишыг вар,
Ахтаран тапар!..

Истамбул, феврал, 1961.

ҲАГГА ҲАГСЫЗ ДЕДИЛӘР

ҲАГГА ҲАГСЫЗ ДЕДИЛӘР

Җасир деди: — Билирәм
Торпағымда әјләнән
Зоракы мәнәмлији
Ағасындан өјрәнән
Дүшмәнимин гәсдини,
Ғајтарын Фәләстини!
Ҳаггыны чејнәдиләр,
Она һагсыз дедиләр.

Җасир деди: — Бир өлкә
Өз һаггына күвәнәр,
Гүввәтинә күвәнмәз.
Дедиләр: — Күчсүз сусар,
Дөјүләр,
Амма динмәз.
Җасир деди: — Милләтим
Јурдундан гачаг олду,
Јадлара јамаг олду,
Бундан дүнја һалидир.
Дедиләр: — Бу әсрдә
Удуздунуз...

Нејләјәк
Белә дә олмалыдыр!

Җасир деди: — Бу нәдир —
Јерсиз кәлди, јерли гач?

Дедилэр: — Сэдэгэјчүн

Тэл-Эвивэ сэн эл ач.

Деди: — Бэс һагг?

Дедилэр:

— Күчлү һагсыз олмамыш —

Бу һикмэтдэн һалысан,

Һаггыны јејәнлэрэ

Миннэтдар олмалысан.

Јасир деди: — Көрүрэм

Мән дағларын далыны,

Кағызлара бүкмэјин

Бир халгын амалыны.

Дедилэр: — Унут бала,

Унут хам хәјалыны.

Сән нијә дүшүнүрсән?

Ағ евдә дүшүнән вар

Милләтинин һалыны.

Океанын о тајы

Бир елин өз дәрдини

Елдән јахшы билирмиш.

Гулаг сујун дадыны

Дилдән јахшы билирмиш.

Демә бел ағрысыны

Кәмәр нәлә һопарыб

Белдән јахшы билирмиш.

Март, 1980.

КӨЗ, ЈА ГУЛАГ

Чин Емләр Академијасынын Чан-чун
Елми Тэдгигат Дәгиг Оптик чиһазлар
институтунун 160-дан чох елми ишчи-
сини «дүшмәнчилик фәалијјәтиндә»
тәғсирләндирмиш вә «әлдәгајырма»
трибуналын мүһакимәсинә вермиш-
ләр.

газетләрдән.

Дустаг деди:

— Нәдир мәним чинајәтим, ону дејин.

Һаким деди:

— Күнаһындыр күнаһыны билмәмәјин.

Дустаг деди:

— Һардан билим, әкәр јохса күнаһ өзү.

Һаким деди:

— Күнаһ да вар, әкәр варса күнаһ сөзү.

Дустаг деди:

— Сөз әмәлдән һағлы имиш хәбәрим јох.

Һаким деди:

— Биз сөз илә олмајаны олдурмушуг.

Дустаг деди:

— Инанмырам.

Вичданыны ја сатмысан, ја данмысан.

Һаким деди:

— Мән билирәм, сән шүбһәјә инанмысан.

Дустаг деди:

— Шүбһә ки, вар, гапысыдыр һәгигәтин.

Ҳаким деди:

— О гапыдан ичәријә кирмәк чәтин.

Дустаг деди:

— Мән кирмишәм.

Мән көрмүшәм

Нәдир јалан, нәдир доғру.

Ҳаким деди:

— Нәдир ахы о һәгигәт?

Дустаг деди:

— О, үрәкдә јанан бир од, боғулан сәс.

Дилә кәлән, инди керчәк ола билмәз.

Әсл һәгигәт дилә кәлмәз.

О, үрәкдә јанар, инләр.

Һәгигәтдир јалныз дилә кәлмәјәнләр.

Ҳаким деди:

— Бил ки, јасаг гапысындан кирәнләрин,

Көрүлмәси рәдд едилән һәгигәти

көрәнләрин

Көзләринә шиш батырыб көрмәјәнләр
көз көрәси.

Сөјлә сәнин күчүн вармы

Бу керчәји дөндәрәси?

Ағлын варса сус, данышма!..

Дустаг деди:

— Бачармырам.

Ҳаким деди:

— **Һамы сусур, бах солуна, бах сағына.**

Раһат олмаг истәјәнләр

Инанмајыб көзләринә,

Инаныбдыр гулағына.

Феврал, 1980.

А. ЛИЛИЈЕНТАЛЫН КАРТЕРӘ МӘКТУБУ

*«Миддл ист перспектив» журналынын
редактору Алфред Лилијентал Карте-
рә јаздығы мәктубунда һөкүмәтин Фә-
ләстинә даир сijasәтини амансызчасы-
на тәнгид етмишдир.*

Чәнаб Картер,

Сән дүнјаны әдаләтә чағырысан.

Кечә-күндүз бағырысан:

— Зүлм одуна һагг јанмасын,

Кәрәк инсан һүгуглары тапданмасын!

Көзәл сөздүр,

Мән дә шәрик!

Сөзүмүзә дүз олмасаг

Өзүмүзү итирәрик.

Сән бу сөзү дејән заман

Сөјлә көрәк,

Дүшүндүнмү Фәләстини?

Јалан дедин,

Бу јаланы сөјләјиркән

Бәс ағзында дил әсдими?

«Һаг-әдаләт» дејән заман,

Дүшүндүнмү

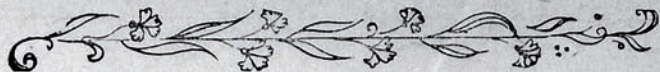
Өз јурдундан ајырдығын бир милләти?

О вәһшәти,

О зилләти...

Һара јазаг бир өлкәдә

Бир дүнјалыг чинајәти?

Кем Девиддэ бир вахт дүшдүн
 Ағсаггаллыг хәялына.
 Јол көстәриб сән каһ она,
 Каһ да буна
 Һәсрәт гојдун бир милләти өз јурдуна.
 Өзкәсинин торпағыны
 Өз дәдәнин малы кими
 Пајламагда јаман чохдур сәхавәтин.
 Уч дејирсән,
 Ајағына даш бағлајыб һәгигәтин.
 Сән күчсүзү ајаглајыб
 Күчлүләри алгышладың.
 Бир милләтин өз һаггыны,
 О биринә бағышладың.
 Јәһудинин голу зорлу,
 Бәс һарада доғулубмуш әрәб оғлу?
 Бәс һарадыр онун јурду?
 Гуш јувасыз ола билмәз,
 Халғ вәтәнсиз олармы бәс?
 Бир милләтә рәва билдин
 Башғасынын гаршысында алчалмағы,
 әјилмәји,
 Де, сәни ким вәкил етмиш
 Јер үзүндә јер бөлмәји?

1980.

ТАРИХИН ГАНУНУ

*Иранда Азәрбајҗан дилиндә газет вә
 журналларын чыхмасы мүнәсибәтилә*

Јүз илләр зүлм отурду әдаләтин јериндә.
 Зүлмә танытмағ үчүн өз јерини,
 ған ахды,

Тһһран күчәләриндә
 Тәбриз күчәләриндә.

Көрүнүр, бу гајдадыр:
 Көнүлләрин атәши гаранлығы јармаса,
 Торпағ,

Өвлад ганыјла алышыб гызармаса
 Вәтән үфүгләриндә гызармазмыш дан јери.
 Ганла суварылмалы азадлыг чичәкләри!

Ингилаблар бешији, мәним ана Тәбризим,
 Тарих боју һәмишә

Өзүндән күчлүләрлә
 Сән күләшән олмусан.

Көзүн ајдын,
 Сән бу күн

Чыхыб мәнәлләликдән өлкәләшән олмусан.
 Синән јад бычағыјла чох ојулду гардашым,
 Дилин өз вәтәниндә гәриб олду, гардашым
 Аталы-аналыјкән јетим олду гардашым.
 Дилин мәктәб көрмәди,

 күрсүләрдән говулду.
 Өкәјләр доғма олду, доғмалар өкәј олду.

Инди көзләрин ајдын, дил додагла көрүшдү,
Дилин китаба дүшдү, дилин гәзетә дүшдү.

Горхмуш һагдан гачанлар
 јүз илләрлә бу дилдән
Нечин?

Билирсәнми сән?
Бу дилин е'чазлары улдузлара тохунмуш.
Тарих боју бу дилдә һагг нәғмәси охунмуш.
 Һаггын өз сәси кими
Бу дилдә үсјан етмиш еһкамлара Нәсими.
Данышыбдыр бу дилдә Мисри гылынчын сәси,
Сәттарханын гәзәби, Сабирин гәһгәһәси.
Горху доғур сәбәбдән.
Шаһ да нечә горхмасын
 Јүз илләр душтаг олан,
Азадлыг һәсрәтилә өз ичиндән говрулан
Бу дилин мәғзиндәки ингилабдан, гәзәбдән?
Бир суалым вар шаһа:
— Сәни бөјүдән о халг сәни истәмир даһа,
Бәс сән нә истәјирсән о вәтәндән, о халгдан?
Милјардлары јығанда горхмадынмы бәс һагдан?
Бәлкә сәнә о халгын һәлә јенә борчу вар?
Өз борчуну билмәјән

 Сәнин кими һәмишә
 өз һаггындан дәм вурар.
Америка силаһына архаландын...
 Нә олду?

Халг нифрәти өнүндә силаһ дүшдү кәсәрдән,
 Сәлтәнәтин учулду.
Сән күвәндин дөвләтин ағызлара даш басан,
 Дилләрдән гыфыл асан
 Мүдһиш ганунларына.
Ганунлар да бу јердә чатаммады дадына.

Сән бир шеји билмәдин:
 Өз һөкмү,
 Өз сөзү вар
 Һәр анын, һәр күнүн дә.
Һагсызлыға сөјкәнән бүтүн сахта ганунлар
Чох ачиздир тарихин ганунлары өнүндә.

Ијун, 1979.

КӨЗЭЛ СӨЗЛӨР

Азадлыг,
Сээдэт,
демократија!
Бу көзэл сөzlөрө дунја эл чалыр.
Эслиндө һәр бири бир кәләк, рија.
Мәним бу сөzlөрө јазығым кәлир.

Һүгүглар тапданыр бу кәлмәләрдә
Инсанын синәси зүлмә јол олур.
Азадлығын өзү олмајан јердә
Гајдадыр, һәмишә сөзү бол олур.

Демә, әсарәтин, зүлмүн, зилләтин
Әнлик-киршаныдыр бу көзәл сөzlәр.
Азадлыг јолунда чан верәнләрин
Төкүлән ганыдыр бу көзәл сөzlәр.

Азадлыг адына вурушду Иран
Шаһы мәмләкәтдән гова да билди.
Азадлыг наминә силаһ галдыран
Сонра азадлыға гәним кәсилди.

Сөјлә, бәс дүнәни нә тез унутдун?
Јенә «һагг» дејәнин төкүлүр ганы.
Өзүн әсарәтин јолуну тутдун
Дүнән бағырдығын азадлыг һаны?

Дүнән өз һаггыны истәјән дә сән
Дүнјанын көзүндә һагг иди гәсдин.
Бу күн өз һаггыны өзкәси сәндән
Уманда сән онун башыны кәсдин.

Дүнән өзкәсиндән «азадлыг» — дејә
һагг уман да сән.
Бу күн өзкәсинин азадлығына
көз јуман да сән.

Азадлыг, сәадәт, демократија!
Бу көзәл сөzlөрө дунја эл чалыр.
Бу сөzlәр сизинчин бир кәләк, рија
Мәним сөzlәрә дә јазығым кәлир.

Август, 1979.

КӨЛКЭЛЭР

Дипломатлар гышгырышыр:
 Ағызларда ширин-ширин кәлмәләр,
 Дедикләри јаланларын
 Јахасыны дүјмәләр.
 Көрүнмәсин үрәкдәки,
 гара-гара кәлкәләр.
 О кәлкәләр, о кәлкәләр
 О заман ки, үзә чыхар,
 Көјдән јерә од әләр,
 Виран галар өлкәләр...
 Јаныр Мисир,
 јаныр Шам.
 Од әләнир торпағына, дашына,
 О дүнәнки бәр-бәзәкли кәлмәләр,
 Ода дөнүб јағыр бу күн
 Бир милләтин башына...
 Будур, будур үрәкләрдә јуваланан,
 кәлкәләрин бәһрәси.
 Атәш сәси, аһ сәси!
 Тәзә-тәзә силаһларын
 Базарыдыр кәлкәләр,
 Ишыгларын мазарыдыр кәлкәләр.
 Кәлкәјә бах.
 Әлләриндә од тутуб, од дашыјыр,
 Кәлкә кими доғулса да
 ишыг кими јашајыр.

Октјабр, 1973.

ШАИРЛӘРИ ӨЛДҮРҮРЛӘР

*Мүстәбидләр баша дүшмүр шаирләри,
 О заман ки, баша дүшүр, фәрман верир өлүмүнә.*

А. Вознесенски.

Өлдүрдүләр Неруданы.
 Өлдүрдүләр өмрү боју
 Гәм чәкәни, дәрд уданы,
 Өлдүрдүләр азадлығын нәғмәсинә
 Нәғмәсилә саз тутаны...
 Өлдүрдүләр шаирләри
 Кимисини бирдән-бирә
 Бычаг илә,
 Күллә илә.
 Кимисини
 үрәјинә јеридәрәк сөз зәһәри
 килә-килә...
 Өлдүрдүләр һәдә илә,
 горху илә,
 тәһдид илә...
 Өлдүрдүләр шаирләри,
 гана-гана,
 билә-билә.
 Шаирләрин дилләрини бағлајанда
 Өлдүрдүләр онлары өз әлләрилә...
 Үрәјини дәлиб чыхан
 фикирләри демәк үчүн.
 Шаир дөзәр һәр зүлүмә.

Додағыны килидләмәк
Шаир үчүн бәрабәрди
мин өлүмә!
Өлдүрүрләр шаирләри —
Өлдүрүрләр, хәяллары,
фикирләри...
Јох-јох!
 фикир өлә билмәз.
О, шаирин өзүндә јох,
 сөзүндәдир.
Әдаләтлә чилаланан,
Һәгигәтдән гүввәт алан
Гадир сөзүн габағында
Күллә нәдир,
 атом нәдир?..
О дејәчәк өз сөзүнү.
Гајнајачаг, о дашачаг,
 о чошачаг.
Сөз — һәмишә
Әдаләтин дүшмәнилә
 турушачаг!
Сөз — јерләрдә сүрүнмәмиш,
Додагларда чичәк ачмыш.
Доғру сөзүн габағында
Јалан сөзүн рәнки гачмыш.
Сөз — нәбзидир,
 һагг сәсидир зәманәнин,
 ајнасыдыр зәманәнин.
Еј мүстәбид, дүнәнә јох,
 бу күнә бах!
Сән ајнаны сындырмамыш
Бу ајнада
Өз ејбәчәр үзүнә бах!
Јаланларын бојасыјла
 бәзәсән дә үзүнү сән.

О ајнада көрәчәксән
 дүзүнү сән!
Јахшы көрүр
Шаирләрин ити көзү
Јалан әнлик-киршанын
 Далындакы мурдар үзү!
Һагла һаһаг,
Керчәкликлә јаланчылыг
 үзләшдији күндән бәри,
Өлдүрүрләр шаирләри...
Һагг истәмәк,
Дүз данышмаг
 һәлә галсын бир тәрәфә.
Көз јашы да,
 һычгырыг да
 јасаг олан бир өлкәдә
Гаты зүлмәт ишыглыгда,
 нур көлкәдә...
Буна дөзмәк?
Нечә дөзмәк?
Хунта гејри-ганунидир.
Әхлагсызын төрәмәси
 бичә дөзмәк,
 Нечә дөзмәк?

Октјабр, 1973.

ДҮНЈАНЫН СƏРҲƏДДИ

Хəритə үстүндə рəнклəрлə еркən,
Дүнҗаны аҗырдыг мəмлəkəтлəрə.
Һəр җердə торпағын рəнки бир икən.
Ниҗə биз аҗырдыг ону жүз җерə?

Һəр крал «бу дүнҗа мəнимдир» — деди,
Тəзəдən нечə җол бөлүндү торпаг.
Дүнҗанын сəрһəдди һеч дəјишмəди,
Нə бəјүдү,
нə дə
кичилди анчаг.

Јанвар, 1964.

КӨР НЕЧӨ КҮЧЛҮСЭН!..

КӨР НЕЧӨ КҮЧЛҮСЭН!..

I

Јатмаг истәјирәм...

сәнсизлијими
Јуху дәнизиндә батырым дејә.
Јухумса кәлкәни өз кәлкәм кими
Изләјир, ғысганыр сәни һәр шејә.
Јухум гачаг дүшүб мәнән јан кәзир,
Јухум күчәләрдә сәркәрдан кәзир.

Һәсрәтин асылыб кирпичләримдән.
Јухум да кәлмир ки, һеч олмаса мән
Итирим, батырым сәни јухумда.
Мәнән вәфалыјмыш сәнә јухум да.
Јухум гачаг дүшүб јатаммырам мән,
Јухум горхуб гачыб фикирләримдән...

II

Кәзмәк истәјирәм...

сәнсизлијими
Јолларда итирим, унудум тамам.
Һара кедирәмсә, хатирән кими
Ағыр бир јүк илә гаршылашырам.
Сәни итирмишәм,
нејләјим анчаг
Һәр заман, һәр јердә көрүнүр јерин.

Лох, дөзә билмирәм, дәрә ондадыр ки,
Өзүндән ағырдыр хатирәләрин.
Ширин хатирәләр бир тикан кими
Лоллара сәпилиб дәстәбәдәстә.
Хатирән тикандыр, чызыр гәлбими,
Лохлуғун дуз сәпир жарамын үстә.
Ладдашым елә бир күнәш ки, күн ки,
Дүнәни нур кими көрүрәм ајдын.
Дәјирәм, ладдашым елә олсун ки,
Мәнә дүнәними хатырлатмасын!

III

Күлмәк истәјирәм...
үрәјимдәки
Һөнкүртү сәсини батырмаг үчүн.
Билмирдим, мәнәббәт бир чәллад тәки
Мәним күлүшүмү өлдүрмүш бүтүн.
Ландырды көнлүмү бу сојуглуғун,
Вар икән, сағ икән лох олмушам мән.
Көр нечә күчлүсән, сәнин лохлуғун,
Бүтүн варлығымы алды әлимдән...
Башымда туфан вар, көнлүмдә човғун,
Арзу да, фикир дә галды жарыда,
Көр нечә күчлүсән,
сәнин лохлуғун
Мәнә өкеј етди доғмалары да.
Фәрәһим, севинчим дүнәндә галды,
Дәрдимдә, гәмимдә јашарсан мәним.
Лохлуғун көр нечә гәләбә чалды,
Бу күнүм өлүдүр,
јашар дүнәним!
Чалдым өз көнлүмү ајры симдә мән;
Илишиб галмышам дүнәнимдә мән.

Сентјабр, 1967.

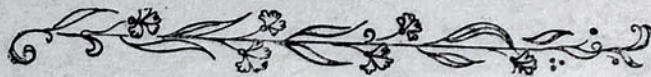
БИР САЛАМА ДӘЈМӘДИ

Бу күн мән сәни көрдүм,
салам вермәк истәдим,
Үзүнү јана тутдун.
Сөјлә, илләрдән бәри
Гәлбимизин бир дујуб
бир вурдуғу илләри,
Ахы, нә тез унутдун?
Беш илдә көзүмүздән ахан о ганлы селләр,
Бир салама дәјмәди?
Һеч үзүмә бахмадан јанымдан нечә кечдин?
Сән ешгин саламыны горхујамы дәјишдин?
Лохса сән өз әһдинә, илгарына ағ олдун?
О гәдәр јахын икән, бу гәдәр узағ олдун.
Ширин күлүшләримиз, ачы фәғанларымыз
бир салама дәјмәди?
Гајғылы анларымыз, гајғысыз анларымыз
бир салама дәјмәди?
Сән нејләдин бир дүшүн!
Лалныз инди анладым; аһ сән даһа мәнимчүн
әлчатмаз бир чичәксән,
Лашанмыш күнләрим тәк кери дәнмәјәчәксән!..
Гоп, еј туфан, әс, еј јел! Хәзәл олум, төкүлүм
Дүз беш ил үрәјимдә
Бәсләдијим мәнәббәт, бир салама дәјмәди.
Бир күнлүк һәсрәтимә дөзә билмәјән күлүм,
Бәс нә олду? Бу һәсрәт бир салама дәјмәди?
Кетдин, далынча бахдым, чан ајрылды чанымдан,

Сән нечә е'тинасыз өтә билдин јанымдан?
Аһ чәкдим, башым үстә јарпаглар әсди, күлүм,
Сәнин гәлбин әсмәди.
Керијә дә бахмадын!
Нијә сәнин јолуну мөһәббәтин кәсмәди?..
Газанчымыз де, буму?
Дејилмәмиш о салам әлвидамыз олдуму?
Сән мәнә зүлм ејләдин, мәнә зүлм јарашыр,
Бир салама дәјмәјән ешгә өлүм јарашыр!

Сентјабр, 1961.

ӘЛ УНУТМУР

Бу дүнјанын нә јахшысы, нә писи.
Өзүмүзүк долашдыран һәр иши.
Әлләримдә әлләринин истиси,
Нә итијмиш әлләримин јаддашы.

Мән истәрәм ләнкимәсин кәләчәк,
Сабаһыма көрпү салым бу кечә.
Сәни мәнә унутдура биләчәк
Бир нәғмәни һардан алым бу кечә?

Бир нәғмә ки, үрәјимдә мәләјән
Дујғулары, ағрылары овутсун.
Нечә кедим өз-өзүмлә јола мән?
Әл унутмур,
Үрәк нечә унутсун?

1979.

* * *

Кизли сахламышдым сәндән сиррими,
Кизләнә билмәдим өзүмдән анчаг.
Ачылдым,

Сачылдым
бир китаб кими,
Кизли дәфинәсән јенә сән анчаг.

Мај, 1979.

* * *

Көнүл вердик, биз анд ичдик
Әһдимизә дәнә-дәнә.
Амма јенә инанмадыг
Нә сән мәнә, нә мән сәнә.

Ајылтмадыг көнлүмүздә
О көзләри јол чәкәни.
Хәјалланыб учурмадыг
Нә сән мәни, нә мән сәни.

Сәнин севда јолларыны
Кирпијимлә сүпүрәнәм.
Бу ешгсиз, бу севдасыз
Нә сән сәнсән, нә мән мәнәм.

Бир учушу көрмәмишик
Нә сукансыз, нә јүјәнсиз.
Биз ки бүтөв олмамышыг
Нә сән мәнсиз, нә мән сәнсиз.

Феврал, 1980.

ОЛДУ

Көнүл, сенин дүнја илө
Өмрүн боју даван олду.
Тамаһ сәнә күч кәлинчә,
Ағыл сәни гован олду.

Һәјат нәдир? Өмүр нәдир?
Әримишик сәтир-сәтир...
Бир әппәјим јағлы фәтир,
Бир әппәјим јаван олду.

Дүнја, сәнә дарды, көнүл,
Учушларын варды, көнүл,
Һүдудлары јарды көнүл,
Синәм јенә јуван олду.

Һеч билмәдик бу нә ишди,
Нә кедишди, нә кәлишди.
Күнеј, гузеј јер дәјишди,
Дөшәмәләр таван олду.

Улу көнлүм, уча көнлүм,
Дүшдү сачдан-сача көнлүм.
Чаван икән гоча көнлүм,
Гочалдыгча чаван олду.

Мәрдәкан, 20/11-1979.

ЈАХШЫ КИ, ДҮНЈАДА...

Бә'зән өз-өзүмдән безир, усаныр,
Көзүмлә көрүрәм «гијамәтими».
Көнлүмдә сајрышан улдузлар јаныр
Сәни хәјалыма кәтирән кими...

Дәрдимин бағрыны јарырсан, күлүм,
Јохса һәјат мәнә эзаб оларды.
Јахшы ки, дүнјада сән варсан, күлүм,
Көнлүм ишығыны һардан аларды?..

Көнлүмә ишыглар сачырсан, күлүм
Сәнсиз бу дүнјаны зүлмәт көрәрдим.
Јахшы ки, дүнјада сән варсан, күлүм,
Нәјлә овунарды дүнјада дәрдим?..

Бә'зән өз әһдини данырсан, күлүм
Һәсрәтин көнлүмү нечә көјнәдир.
Јахшы ки, дүнјада сән варсан, күлүм,
Билмәздим далға нә, тәлатүм нәдир?

Һәјатын сиррини ачырсан, күлүм,
Лајбалај, тајбатај, гатбагат мәнә.
Јахшы ки, дүнјада сән варсан, күлүм,
Мә'насыз оларды бу һәјат мәнә.

Бағлы дәфинәјәм, ачарсан, күлүм.
Хәзнәмин сиррини тәк сәнә вердим.
Јахшы ки, дүнјада сән варсан, күлүм,
Мән вар олдуғуму һардан биләрдим?

Ијул, 1979.

Дедим, горхан көзә чөп дүшәр, дүшдү,
Истәдим јолундан мән дөнәм, сәнин.
Чохлары башына дөндү, доланды,
Көрдүм ки, әсирин тәк мәнәм сәнин.

Сән севки дәнизи, мәнсә бир ада,
Көнлүмү бағладым јалныз бир ада.
Өмүр сәрһәддимин о тајында да,
Гапыны һәр заман дөјәнәм сәнин.

Үз-үзә дајаныб сонум, әввәлим,
Һара кетдијими мән һардан билим?
Сәнин дәркахына ачылыб әлим,
Танрымсан, мән ади бәндәнәм сәнин.

Ијул, 1980.

АҒ ТҮК

Сачында гыврылан ағ түкү көрдүм.
Дағлардан пајызын һавасы кәлди.
Чијиндә һәјатын јүкүнү көрдүм,
Бағлардан гушларын нәвасы кәлди.

Ағ телләр — уғурсуз севкинин гәми,
Мәндән килејләрин, шикајәтләрин.
Ағ телләр — бүркүдән јанан от кими,
Бир дамчы јағыша мөһтачдыр јәгин.

Ағ телләр — гајғылы, дәрдли өмүрдән
Дурна гатары тәк учан күнләрин.
Ағ телләр — изидир ағарыр дән-дән,
Ағрылы күнләрин, јаман күнләрин.

Ағарды сачында еһтијачларын.
Оту гарсыланан дүзәнләр кими.
Јанғыдан ағаран о ағ сәчларын
Будагда саралан хәзәлләрдимин?

Гәдәрдән гәдәри оғурладыг биз.
Бу тале әрзуну әрзудан даныр.
Јазда шахта вурду...

Диләкләримиз
Өмрүн пајызында тумурчугланыр.

Арзулар үрәкдә гузу тәк мәләр,
 Јер-јердән,
 рәнкбәрәнк, чүрбәчүр инди.
 Хырда тумурчуглар, көрпә дүмәләр,
 Пајыз күләјиндән үшүјүр инди.

Пајыза бәнзәрик, пајыза анчаг.
 Үрәк о үрәкдир,
 Нава буз кими.
 Сојунур ағачлар, төкүлүр јарпаг,
 Рәнкини сојунан дујғумуз кими.

Јарпагсыз ағача бәнзәримиз вар.
 Гуру будаглары тәрк етди гушлар.
 Дүнәнки бүркүдән бәлкә јанмышыг.
 Бир ана будагдан галхыр јүз будаг.
 Бир көр нечә јердән началанмышыг,
 Бурда әјри будаг, орда дүз будаг.

Ағачын башында гаралыр јува
 Көнлүндә,
 көнлүмдә бир гаралты вар.
 Пајыза сығындыг...
 Сојујур нава
 Саралыр јарпаглар, ағарыр сачлар.

Август, 1979.

Дејирәм, бәлкә дә әчдаддан һәлә
 Илкимиз бир тохум, бир тумдур бизим.
 Гајнајыб-гарышыб ганым ганынла
 Фикримиз, һиссимиз гоһумдур бизим.

Дејирсән, «ајрылаг!..»
 Фитрәтдән дөнәк?

Нә олар...
 Баша сал анчаг бир шеји:
 Биз һардан өјрәнәк, кимдән өјрәнәк
 Бири-биримизә өзкәләшмәји?..

«Ајрылаг» — сөзүнә ағлады көјләр,
 Јолу дәјишмәмиш јолуму аздым.
 Ширин олмасајды севки бу гәдәр,
 Она ачы-ачы мән ағламаздым!

Көрүшләр өзү дә дадыма кәлмир
 Бу гәдәр јахыныг, о гәдәр узаг.
 Бирчә көрүшүмүз јадыма кәлмир,
 Нә вахт бирләшдик ки, инди ајрылаг?

Мај, 1979.

СЭАДЭТ ДЕЖИЛ?

Јох, сән дө һаглысан, еј кизли дәрдим,
Гәрэзли, гәрэзсиз тәләбләриндә.
Севкимин көзүнү нештәрләјәрдим,
Бәлкә дә... олсајдым сәнин јериндә.

Тәләбләр һамысы јериндә, дүзкүн!
Мәндән өз һаггыны умурсан тамам.
Сәнин һагларыны өдәмәк үчүн
Мән дә өз борчуму унутмалыјам.

Бә'зән бир тәпәнин борчу өнүндә
Дағылыр јүз дағын јүз-јүз дағ һаггы.
Бә'зән јаранмаға һаггы оланын
Олмур бу дүнјада јашамағ һаггы.

Һаггыны истәдин... һәгигәтди бу,
Истәк олан јердә һәр шеј доғрулур.
Анчағ унутма ки, бә'зән дә арзу,
Һәјатын өнүндә мүттәһим олур.

Вердијин гурбаны галдырыб көјә
Әвәз истәјирсән...

Мәһәббәт буму?
Нә олар, бир дәфә гој тәрәзијә
Сән өз һаггын илә мәним борчуму.

Севирәм... еј мәним дәрдим, дәрманым,
Дәрдсиз дәрман ичмәк бир адәт дејил.
Севирсән...
Севкинә шүбһәм јох мәним,
Мәкәр севә билмәк сәадәт дејил?

Ијул, 1979.

«КЕЧЭ СЕРЕНАДАСЫ»*

«Кечэ серенадасы» — нечэ һэзин олурмуш
Бу жалгыз кечәләрдә.
Маһны бир јуху кими
Кечәнин рө'јасына сүзүлүр пәрдә-пәрдә,
Сәсләнир нарын-нарын.
Ширин хәјалларымдан бојланыр бахышларын.
Ән јаныглы,
Ән һэзин
нәғмә билмишәм сәни
Сәнсиз нечә динләјим,
Сәнин мәһәббәтиндән данышан бу нәғмәни?
Сәни сәнсиз динләмәк
Мүмкүн дејил, ај күлүм.
Сәнинлә динләјәндә бир-биринә говушур
Күнәш илә ај, күлүм.
Дәниз илә чај, күлүм.
Ачыб үфүгләрини көј дә јерә бәләшир.
Ән чылғын нәғмәләр дә гузу кими мәләшир.
Һәјат да,
Лап өлүм дә
Сәнинлә нәғмәләшир.

Апрел, 1979.

ҲАВАСЫ—СӨЗҮ

Бөјүк арзулары хәјалмы сәјды?
Хәјал һәгигәтлә таразды, еј дост,
Арзу ганадында биз учмасајдыг
Дүнјанын өзү дә олмазды, еј дост.

Оланла олмазлар арасындакы
Хәјал думанында хумарам инди.
Бу нечә мө'чүзә,
Бу нечә арзу?
Јухуму һәјатдан умарам инди!

Артыг јухулар да дүшдү көзүмдән,
Керчәјин илкидир јухунун сону.
Нәји көзләјирәм, билирсәнми сән?
— Јуху нәғмәмизин сон аккордуну.

Горхурсан, бунунла битә нәғмәмиз —
Һәјатын дибинә дирәнәрик биз!

Тәшвиштин, күманын наһагдыр сәнин.
Түкәнмәз нәғмәдир һәјатын өзү.
Бир дә унутма ки, бу хош нәғмәнин
Сәниндир һавасы,
Мәнимдир сөзү.
Сәниндир атәши,
Мәнимдир көзү!

Ијул, 1979.

* Шубертин ејни адлы әсәринә ишарәдир.

Каһ аста јеридик,
Каһ јејин-јејин.
Көнлүмдә инләди көнлүнүн сәси.
Мәним ше'рләрим — ики талејин
Бир јолда бирләшән өмүр нәғмәси!

Үрәк һәр дәрдини унудур, күлүм,
Сән варсан,
Көзәлдир һәр аны өмрүн.
Мәним билмәдијим тәк будур, күлүм!
Сәнми мәнимчүнсән,
Мәнми сәнинчүн?

Алгыш бирликдәки бу ше'ријјәтә!
Төјшүдүк нә гәдәр јохушларда биз.
Көчүр ше'рим илә әбәдијјәтә
Бизим һәсрәтимиз, көрүшләримиз.

Ијул, 1979.

—18—

Сән чохсан,
 һәр заман, һәр јердә варсан.
О күнчдән, бу күнчдән мәнә бахарсан.
Асылы јашадым,
Олмадым безар.
Азадлыг зәнн етдим әсарәtimi.
Мән һара кетдимсә һәсрәт бахышлар
Сәпилди јолума улдузлар кими.

Јајынмаг истәдим нәзәрләриндән
Дүшдү үрәјимә ајаг изләрин.
Кизләнпач ојнадым талејимлә мән,
Һара кизләндимсә тапды көзләрин.

Кизли бахышларын нәзарәтиндә
Ешгими, арзума дашыјырам мән.
Сәнин көзләринин әсарәтиндә
Валлаһ, истәјимчә јашајырам мән.

Асылыб галсам да бахышларындан
Демәрәм, верәсән бир аман мәнә.
Билирәм,
 һәр јердә, күлүм, һәр заман
Мәним өз ичимдән бахырсан мәнә.

Ијул, 1979.

Ијун, 1979.

Арзум илэ имканын
Гошулмушам чэнкинэ.
Јухуларым бојаныр
Һәгигәтин рәнкинә!

Ајаг ачан арзулар
Каһ дурар, каһ җыхылар.
Арзуларын ајнасы —
Јухулар, ај јухулар.

Феврал, 1979.

БИР БАХЫШЛА...

(Нағма)

Елә бахдын, ғыш күнү
Гар әриди, күл ачды.
Күл бүлбүлә, шеһ ота,
Меһ даға көнүл ачды.

Бир бахышла елә бил
Зүлмәтә нур чиләнди.
Бир бахышла, севкилим,
Дағ-даш да нәғмәләнди.

Бир бахышын одундан
Үрәжә көз дүшәрмиш
Бир бахышла бу дүнја
Нечә көзәлләшәрмиш!

Бир бахышла севкилим,
Дүнја күлә бәләнди.
Бир бахышла бир анда
Өмүр дә тәзәләнди.

Бир бахышын одунда
Итмишәм илим-илим.
Бахышынын күчүнә,
Һөкмүнә бах, севкилим.

Март, 1979.

Нур атәшә, атәш көјә, көјләр јерә мөһтач,
Јерләрдәки аһәнкү-низам көјләрә мөһтач.

Дүнјалары өз һөкмүнә диз чөкдүрән һаким,
Бир көзләри аһуја, көзәл дилбәрә мөһтач.

Дағлар учалыгдан өјүнүб гүррәләнир чох,
Јүксәклик үчүн дағ дедијин — дүзләрә мөһтач.

Көјләр нә гәдәр сонсуз олуб бошлуға варса,
Көјләрдә көзәллик јенә улдузлара мөһтач.

Сачлар гара, гашлар гара, ләбләр дә бал олсун,
Һәр үздә көзәллик дедијин — көзләрә мөһтач.

Мән Бәхтијарам — сөјләјиб, алданма, а шаир,
Фикрин дә, мәрамын да сәнин, сөзләрә мөһтач.

Ијул, 1972.

Сәнинлә һәр көрүш, илк көрүшүмдүр,
Мәнимчүн һәмишә тәзәсэн, күлүм,
Тәк сәнин ешгинә мөһтач көнлүмү
Әлван дујуларла бәзә сән, күлүм.

Бир чаныг, олмады арада бирлик.
Гәдәрин ишидир, буна дөзәрик.
Өзүм — көз мунчуғу, ешгим — үзәрлик.
Дедим кәлмәјәсән көзә сән, күлүм.

Көнлүмә ән јахын сирдашым кими,
Мән сәнә вермишәм дәрди-сәрим.
Дедим, сәндән күсән сәтирләrimi
Бојнуна мәрчан тәк дүзәсэн, күлүм.

Тәпәдән дырнаға дөзүмсән, дөзүм.
Бу сонсуз дөзүмә мән нечә дөзүм?
Күнаһкар өзүмәм,

билирәм, өзүм
Кәл буну һеч вурма үзә сән, күлүм.

Јалта, март, 1980.

КӨЛКЭЛЭР, СӘСЛЭР

Чадусан, сиррсән, билмирәм нәсән?
Сейриндән безсәм дә ујурам анчаг.
Тәпәдән дырнаға сирли нәғмәсән.
Бу сирри билмирәм, дујурам анчаг.

Һардаса гәлбинин кизли јериндә,
Һалыма каһ күлүр, каһ ағлајырсан.
Сиррин чахмаг чалыр кирпичләриндә
Атәши көрүнүр,
Гајнағы пүнһан!

Бахышда шаггыјан шимшәк чахышдан
Од гопар,
Бу одун гәсди билинмәз.
Шимшәк хәбәр верәр долу јағышдан
Бахыш шимшәјинә нә ад верәк бәс?

Шәкилсән...
рәнкләри сечмәк чох чәтин!
Бу көјмү?
Бу ағмы?

Гарамы јохса?
Билинмәз, охунмаз мәтләби шәклин,
Көлкәләр илыгса, рәнкләр сојугса?

Көлкәләр рәнкләрә көлкәләр салар.
Бу сирли көлкәләр мәни чашдырар.

Рәнкләр арасында илыг чаларлар
Сәнин өзүнү дә һачалашдырар.

Күләксән... өзүнү көрмүрәм,
анчаг
Сәни таныјырам әмәлләриндән.
Сәни көрмәк үчүн әсән отлара,
Әсән-јарпаглара бахмалыјам мән.

Сәси вар,
Сөзү јох
отун, јарпағын.
Күләјин сиррини һардан билим мән?
...Мән јазыг, сиррини сейрикар дағын
Билмәк истәјирәм дағын өзүндән.

Сән дағын сиррини күлүндән соруш,
Дәрәдә һөнкүрән селиндән соруш.
Гајанын сиррини чыртма дашындан,
Очағын сиррини күлүндән соруш.

Мән сәс истәмирәм,
Сөз истәјирәм,
Астар истәмирәм
Үз истәјирәм.
Кәлди гулағыма бир сейирли сәс:
«Сәси анламајан сөзү дә билмәз.
Астара баханда үзү билмәли,
Сәси динләјәндә сөзү билмәли!»

Феврал, 1980.

* * *

Дөјдү гапысыны өлүм гоншунун.
Еј вөфасыз дүнја, бу имиш сонун?
Бөлкө... өлмөк үчүн јашајырды о?
Сөјлө, е'тибарын, илгарын буму?

Бир анлыг өтөри бир һәјат үчүн
Дүнјаја кәлмәјә һеч дәјәрди ми?
Өлүмлә гуртаран гыса өмүр-күн
Әбәди өлүмә һеч дәјәрди ми?
Һәјат, кечән дә вар, сәһәрин дә вар,
Сәнин шәкәрин дә, зәһәрин дә вар.

Шәкәрин — артырыр һәвәсимизи,
Зәһәрин — апарыр дәринликләрә.
Шәкәрин — учурур, галдырыр бизи,
Зәһәрин — ендирир көјләрдән јерә.

Даддым зәһәрини, дадырам јенә
Даддыгча јашамаг дүшүр көзүмдән.
Ендикчә һәјатын дәринлијинә,
Гачмаг истәјирәм өзүм-өзүмдән.

Даддыгча һәјатын ширинлијини,
Өлүмдән горхурам...
О — сон һәдд имиш.
Билдикчә һәјатын дәринлијини.
Билдим ки, билмәмәк — сәадәт имиш.

Өлүмдән диксиниб горхмајан һаны?
Енмәк истәмирәм дәринликләрә.
Бир дөфә өлдүрүр өлүм инсаны,
Горхусу өлдүрүр күндә јүз кәрә.

Јох-јох! Истәмирәм дүшүнмәк белә,
Истәрәм, тәрсинә денә дүнјаны.
Назынла,

гәмзәнлә,

ишвәләринлә

Унутдур, севкилим, мәнә дүнјаны.

Феврал, 1980.

✓
Жаманча кечикир бу аҗын беши.
Кериҗә ишләҗир елә бил заман
Күнаһкар билирәм аҗы, күнәши,
Елә бил даҗаныб өз дөвранындан.

Һәсрәтин көзүлә бахырам...

күнләр

Узаныр...
Ноларды күнүм ан олса.
Узана билмәзди заман бу гәдәр
Һәсрәтин көзүнү бағлаҗан олса.

Кәләчәк, билирәм, көзләдиҗим күн,
Һәсрәт битәчәкми?

Јох, битән деҗил.

Мин көрүш, арада сәрһәд тәк дуран,
Бир һәсрәт дағыны әридән деҗил.
Һәсрәти, мөһнәти өмрүм боҗунча
Бир вәһдәт ешгинә једим доҗунча.

Көрүнмүр, неҗләҗим мөһнәтин сону
Мәним атдығым ох мәнә тушланыр.
Һәсрәтин илкидир һәсрәтин сону.
Көрүш битән кими һәсрәт башланыр.

Јалта, март, 1980.

Јағыш тәк јағмаға јаман долудум.
Бирдән күләк әсди, наһан әсди.
Һавадан бир анлыг әтрини дудум,
Көрәсэн бу күләк һарадан әсди?

Көнлүмдә чичәкләр ачылды дән-дән.
Сәнә говушмаға јаман тәләсди.
Бу әтирли күләк —

Мәһәббәтимдән,

Көнлүмдә оҗанан арзудан әсди.

Ијул, 1979.

БИР ПАЈЫЗ КЕЧӘСИ

Бу пајыз кечәси јаман узанды,
Јухум тикан кими батыр көзүмә.
Бу фикир көзәриб о фикри данды
Бир кечәлик һәсрәт өмүрмүш демә.

Бир пајыз кечәси нә узун олду.
Сәһәрим, вүсәлым кечикир мәним.
Баһарым кәлмәмиш чичәјим солду,
Һәр ишдә ләнкидим,
Будур гисмәтим!

Вахтын сүр'әтиндән килејләнәнләр
Интизар чәксәјди, вахта күләрди.
Ишыг сүр'әтини хәјалы өнләр,
Вахтын ләнклијиндән аман диләрди...

Көзләрин көзүмә дикилир сәнин
Хәјалым тор кими илмә-илмәди.
Ачыг кирпичләрим

Узун кечәнин
Гара көјнәјини ача билмәди.

Тәјјарә сүр'әти — мәним вүсәлым,
Һәсрәт — бу сүр'әтдә јетишәр сона
Сәсли фикирләрим, сәссиз хәјалым
Дөндү тәјјарәнин уғултусуна.

Мәнимки суалдыр, сәнинки нида
Биз ки, хәбәрсизик өз фәһмимиздән.
Сәнин тәјјарәнин ганадларында
Учан хәјалымы де көрдүнмү сән?

Сирримиз, сөвдамыз јатыр дәриндә
Өзүм өзүм үчүн унудулмушам.
Мән ки бу интизар кечәләриндә
Сәнә өзүндән дә јахын олмушам.

Москва, сентјабр, 1979.

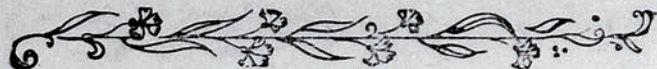
Нә заман истәсәм, хәбәр-әтәрсиз
Дөјәрәм гапыны, Чәкинмәрәм мән.
Нә сәнә, нә мәнә көрүнмәз јерсиз,
Сормазсан: «Хејр ола, нијә кәлмисән?»

Нијә кәлдијими валлаһ, һеч заман
Нә өзүм билмишәм,
Нә сән сормусан.
Кәлимли-кедимли гоча дүнјаја
Нијә кәлдијини билirmi инсан?

Билсәјдим, Мән нијә сеvirәм,
Шәксиз

Нијә кәлдијими биләрдим онда.
Севкидән кәлирик бу дүнјаја биз
Дојмамыш кедирик,
Беләди гајда!

Ијул, 1979.

ОДУМ, КӨЗҮМ КӘЛ...

(Романс)

Амандыр, ләнкисин, кечиксин ахшам,
Өмрүмүн күндүзү битмәсин кәрәк.
Мән инди билirәм, нәдир арзу, кам,
Мән инди билirәм, нә имиш севмәк.
Чыраг ишыгланар сөнмәздән әввәл,
Кетмә еј баһарым, еј күндүзүм, кәл,
Сојуг бир үрәјә нечә дөзүм, кәл.

Пајыз јарпаглары — гышын әввәли,
Ахшам шәфәгләри — күндүзүн сону.
Кәлмәсин, јетмәсин үрәјимдәки
Бу одун, атәшин, бу көзүн сону.

Чыраг ишыгланар сөнмәздән өнчә
Баһары дујуруг баһар кединчә.
Кетмә, еј баһарым, еј күндүзүм, кәл
Сојуг бир үрәјә нечә дөзүм, кәл.

Узансын баһарым, күндүзүм мәним.
Галыб үрәјимдә чох сөзүм мәним.
Бу јашда өмүр дә ширин олурмуш,
Бу јашын севкиси дәрин олурмуш.
Чыраг ишыгланар сөнмәздән әввәл,
Кетмә еј баһарым, еј күндүзүм кәл,
Аловум, атәшим, одум, көзүм кәл.

1979.

ДҮЗ ЕЛЭДИН

Мэн ки сөнэн очаг идим
Сэн үфүрүб чөзэлэдин.
Эфсунмусан, тилсиммисэн?
Күлүмү дэ көз елэдин.

Сэн билдирдин иксир кими
Аярымы, дэјарими.
Ачыб төкдүн һәр сиррими,
Астарымы үз елэдин.

Һеч билмирәм, кимәм, нәјәм
Мэн дэ бу чүр талејлијәм.
Демә сөндән килејлијәм
Дүз ејлэдин, дүз ејлэдин.

Нәдир һалал, нәдир һарам,
Һеч билмирәм кимдән сорам.
Билсән нечә миннәтдарам
Сән ғышымы јаз елэдин.

Көрдүк ешгин һәр үзүнү —
Кечәсини, күндүзүнү.
Һәм дүнјаны, һәм өзүнү
Һәм дэ мәни тәзэлэдин.

Шәки, август, 1979.

Јухума кәлмишдин
Данышдыг хејли...
Биз өз-өзүмүзү јаман данладыг.
Нијә килејлијик,
Нәдән килејли —
Дүшүндүк, дашындыг,
дүјдуг,
анладыг.

Јухуда гуртардыг үзүнтүләрден.
Гаршыда ишыг вар,
Үмид вар, күлүм.
Јухуму сәнә дэ данышмарам мән,
Јухулар тәрсинә јозулар, күлүм.

Мәрдәкан, октјабр, 1979.

* * *

Мән бир гәм дашыјам,
Гәлбинә дәјдим.
Нә имиш бу дүнја гәмсиз, кәдәрсиз?
Көрдүјүн јухуну мән дә көрәјдим
Сәнинлә бәрабәр, сәндән хәбәрсиз.

Август, 1980.

* * *

Күндә зәнк чалдым сәнә,
Күндә беш, алты кәрә.
Арзум нечә сығышсын
Арзумун чәкисиндән
јүнкүл кәлән сөzlәрә?

Мин сөз чәкә биләрми бир арзунун јүкүнү?
Бир вусала әл ачыр һәсрәтимин јүз күнү.
Бу һәсрәтли күнләрин ачысыны, өзүн де,
Кечириб өз синәмдән

Телефон телләриндә нечә сәсләндирим мән?
Данышырам сәнинлә
Шәһәрләр арасында

Мәһәббәт көрпү салыр.
Телефон телләриндән арзум асылы галыр:
Данышанда

Дүшүрәм
Сәсинин овсунуна,
Тилсиминә мән сәнин.

Дәстәји асан кими,
Мәнә елә кәлир ки,
Үзүлдү бирдәфәлик
Әлим әлиндән сәнин.

Һәлә сөзүн бир јана,
Нечә дојум сәсиндән?
Нечә чыхым мән онун

Сирри дә мүбһәм олан
Сирли чәзибәсиндән?

Данышанда

Үрәјим долур,
бошалмыр мәним.

Сәсини динләјирәм,
Валлаһ, сөзүн, мәтләбин

Јадымда галмыр мәним.

Зәнк чалырам тәзәдән,

Бах бу сәсин,

Бу да мән.

Әријирәм о сәсдә.

Унутдум,

Бајаг сәнә

Демәлијдим нәсә мән.

Сәсинин тилсиминдә

Унудурам сөзүмү

Чеврилирәм сәсә мән.

Шәки, август, 1979.

САЈҒАЧ

— Сәнә кәнчлијими гурбан вермишәм.
Ешгимдә јанмышам, јанырам јенә.
Јолунда дәрд алыб өмр итирмишәм,
Бир көр газанчым нә, итирдијим нә?

— Билирәм јанмысан сән дилим-дилим.
Јананлар, јанмаға даим тәшнәдир.
Ишыг сајғачы тәк сөјлә, севкилим,
Сөјлә, јанмағыны сајмағын нәдир?

Ијун, 1979.

ЧИЧӘКЛӘРИН БАХЫШЫНДА

Сәһәр-сәһәр чичәкләрин көзләринә
шеһ дүзүлүр.

Дамлаларда күнәш күлүр,
Һәр дамлада бир күнәш вар
Күнәш долу, ишыг јолу бу дамлалар
Көзләринмиш...

Чох бахмышам,
Нә билмишәм,
Нә көрмүшәм.

Анчаг ону билирәм ки,
Сәни аныб һеј көксүмү өтүрмүшәм...

Елә бу дәм
Нијә сәни андығымы билмәмишәм.

Һансы оддан од көтүрүб
јандығымы билмәмишәм.

Бахыб көрә билмәјибмиш!..
Көзләримә мән нә дејим?

Үрәјимә көрүнүрмүш
Көзләримлә көрмәдијим!
Нә билејдим, сән шеһ олуб

Чичәкләрин бахышына
Улдуз-улдуз дүзүлмүсән.
Јухумдакы нағыллардан
Чичәкләрин јухусуна сүзүлмүсән.

Ијул, 1979.

ТӘЗӘЛӘ СЕВКИМИ

Јох, һәлә сөнмәјиб одум, очағым,
Үфүрсән, күлүм дә алышар, бүтүн.
«Севирәм» сөзүнә ачды гулағым,
Дојмарам, о сөзү ешитсәм, һәр күн.

Ачылыр севдамын сирри гатбагат,
Амма мөһтачыјам јенә севкинин.
Јох, доја билмирәм...

Һәр күн, һәр саат
Көстәр бир рәнкини мәнә севкинин.

Тәзәлә севкими бу рәнкләрлә сән
Чырпынаг ал-әлван дүјғуларла биз.
Бир јердә дурмасын, гој лилләнмәсин,
Һәр күн тәзәләнсин мәнәббәтимиз.

Феврал, 1979.

СЭН ОЛУРАМ МЭН

Jaхшы ки, ајрыјыг,
Jaхшы ки, биздэн
Чырпынты, сарсынты эл үзмүр јенэ.
Һәјаты өјрәндик һәсрәтимиздэн,
Одур ки, һәмишә мөһтачам сәнэ.

Рәнки бир,
дады бир
тојун, бүсатын.
Һәсрәт мин рәнк чәкир көзләримизә.
Jaхшы ки, ајрыјыг,
бу дәрд, һәјатын
Дәрин гатларыны көстәрир бизә.

Јанымда оlanda узагдасан сән.
Мән сәни көрмүрәм олдуғун кими.
Сәндән ајрылдыммы,
һәр јердә сәнсән,
Мән көрә билмирәм валлаһ һеч кими!

Јанында бир гуру чисмәм өзүм дә.
Ајрылдым,
руһ олуб әријирәм мән.
Ешитмир гулағым,
Көрмүр көзүм дә.
Арзудур ешидән, һәсрәтдир көрән.

Ади бир инсанам.
Сәнин јанында
Башга гајғыларла јашајырам мән.
Елә ки, ајрылдым,
гәм думанында
Фикримин илки дә,
Сону да сәнсән!

Јанында раһатам, сакитәм тамам,
Ајрылдым, од тутуб алышыр үрәк.
Раһатлыг — өлүмдүр,
Һәлә мән сағам.
Мәнә туфан кәрәк,
һәјәчан кәрәк!

Вүсал дәмләриндә сән нур, мән чыраг,
Көрүрәм, мән мәнәм, сән дә сәнмисән?
Ајрылыг дәмләри сән, сәнсән, анчаг
Билмирәм, бәс нијә мән олмурам мән.

Сәндән ајрыланда ваһидәм, бирәм.
Һәм бир һәдәфә вурулурам мән.
Јанында, һәмишә икиләширәм,
Ајрылдым, чеврилиб сән олурам мән.

Август, 1980.

Чискинли навалар јаман узанды,
Бизим арамызда думан узанды.
Нә мән јара билдим, нә сән, думаны
Үрәјә чөкдүрдүк бу чән-думаны.
Дәјишә билмәдик бир һәгигәтә
Нечә еһтималы, нечә күманы.

Бу севән үрәјим әлимдә бајраг,
Сонунчу мәнзили көрә билмирәм.
Сәнә үрәјими вермишәм, анчаг
Нејләјим, өзүмү верә билмирәм.
Әзизим, өзүн де, өзүн де көрәк
Сәнә руһум көрәк, ја чисмим көрәк?

Јалта, март, 1980.

Өмрүмүн ән узун кечәсидир бу.
Сәһәрин јолуну кәсиб интизар.
Хәјалым навада бир бинә гурду,
Арзумла имканым адахландылар.

Сабаһын ешгинә мәләјир көнүл,
Јох, дөзә билмирәм бу инилтијә.
Кечәдән сәһәри диләјир көнүл,
Өзүм шама дөндүм, арзум пилтәјә.

Сәһәрә јол ачыб синәм атланыр,
Бәс нәдир ичимдә белә һөнкүрән?
О од ки, көнлүмдә алышыб јаныр,
Бәс нијә кечәни әритмир көрән?

Кечәнин бојуна өлчүлдү арзум
Көрдүм ки, кечәдән о, узун олду.
Сусду,
Нә гәмләнди,

нә күлдү, арзум.
Бир кечә өмрүндә бири он олду.

Долмушам еј сәһәр, тез ачыл, тез кәл,
Мәни әлдән салды гәһәр Јалтада.
Сәһәрдән ишыглы, сәһәрдән көзәл,
Бир сәһәр доғачаг, сәһәр Јалтада.

Апрел, 1980.

ЈЕДДИ СӨЗ

Сәнин телеграмында
 Вур-тут једдичә сөз вар.
 Үрәјимдә охудум,
 Дилимә кәтирмәдим,
 Горхдум ки, дилим јанар.
 Хәсисликлә јазылмыш,
 һәр сөзүн архасында
 Нечә-нечә сөз дурур.
 Һәр сөз өз јувасындан
 Бир гатар сөз учурур.
 Кәл инди сән
 Тут көрүм
 Једди сөзүн далында
 о кизләнән сөзләри.
 Дејилмәмиш,
 Үрәкдә әзизләнән сөзләри.
 Бу једдичә кәлмәдән
 Өјрәнмәк истәјирәм
 һалыны,
 овгатыны.
 Охумаг истәјирәм
 Кизли дујғуларынын
 Ән сонунчу гатыны.
 Бу једди сөздә
 көрмәк,
 танымаг истәјирәм
 сәнә бахан көзләри

Көзләриндән одланыб
 сутәк ахан көзләри.
 Истәјирәм
 једди сөз
 Сәсинә дөнсүн сәнин,
 Өзүнә дөнсүн сәнин.
 Сәсин, үзүн бир анлыг
 Бу һәсрәт көзләримә
 кәлсин,
 көрүнсүн сәнин.

Ијул, 1980.

* * *

Ијул, 1980.

Ијул, 1980.

Сәнин бахышларын дәриндән дәрин,
Охунмур, билинмир арзун, истәјин.
Каһ булуд тоггушур, каһ шимшәк чахыр,
Каһ да бир көзүндән ики көз бахыр.

Көзләрин һәр бири ајры бир улдуз,
Бири һарајланыр, бири һујланыр.
Каһ гадын көзүлә бакирә бир гыз,
Каһ гыз көзләрилә гадын бојланыр.

Ијул, 1980.

Мән бир гибләнума,
Гибләм сән олдун.
Мәнә өз јөнүмү көстәрән олдун.
Әрзин дөрд чәһәти дөндү ваһидә.
О ваһид сән идин,
Мәнә јөн олдун.

Инам бәхш еләјир бу јол, һәр кәсә,
Елә ки, таныдын јөнү, гибләни.
Бу јолдан азмарам өмүр битмәсә
Јөнүм гибләкаһа апарыр мәни.

Ијул, 1980.

Арзуларым гөнчөләнир јухумда.
Чан јанғыма су чиләнир, јухумда.
Һүдудлары јаман ашды јухулар
Дәлиликдән ағыллашды јухулар.
Нәғмәләшди, нағыллашды јухулар.

Јухуларда һәсрәт биздән кен дүшәр
Интизарын сачларына дән дүшәр.
Арзуларын гүзејинә күн дүшәр.
Мән нә дејим бу гәдәри јазана,
Јухуларым арзум гәдәр узана.

Август, 1980.

Дүз мәрамым,
дүз илгарым,
дүз ешгим,
Илки билир,
Амма сону билмәсин.
Мәндән сонра јашајачаг өз ешгим,
Аман аллаһ,
мәндән әввәл өлмәсин!

Август, 1980.

ЗАМАН—МӘКАН

Сәндән аҗрыланда саат беш иди.
Доланды көнлүмә дағда һәр долај.
О анын дәншәти нә мүдһиш иди.
Кетмәк истәмәдән кедәнә вај-вај!

Машын ганадланды... һејрәтдәјәм мән
Сүр'әтлә һәрләнән бу дөрд тәкәрә.
Дејирәм, дәрдимин гуршун јүкүндән
Бәс нијә тәкәрләр мыхланмыр јерә?

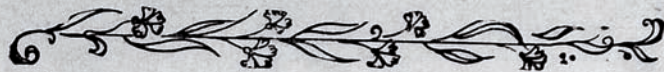
Бәс һара тәләсир о, арсыз-арсыз?
Бир гүввә јохдурму ону сахлаја?
Өзүм мүгәввајам,
Көнүл гәрарсыз.
Машын өнә гачыр, фикир архаја.

Мән дә, сүрүчү дә сусурдуг елә.
Фикримдә кәмирир шүбһә шүбһәни.
Мәгсәдсиз, мәрамсыз бахырдым чөлә,
Һәр дашын далында көрүрдүм сәни.

Өтдүк нечә кәнддән динмәз, сәјләмәз.
Бахдым елә-белә саата бир дә.
Јенә дә беш иди.

Јох, ола билмәз!
Вахт нијә дајаныб дурдуғу јердә?
Вахты сүрүчүдән тез хәбәр алдым.
— Дүз једди тамамдыр...

мәәттәл галдым.

Нәбзими тутурам, нәбзим дајанмыш
Нијә дајанмасын голда саат да?
Сәндән аҗрылдығым о ан, нә анмыш,
Мәнимчүн дајаныб о ан, һәјат да!

Машынын күчүнә, сүр'әтинә бах.
Бу гүдрәт «һәр шејә гадирәм» — деди.
Мәнимчүн мәканы дәјишди, анчаг
Заманы ирәли чәкә билмәди.

Август, 1980.

Еј гадын, хардандыр сәндә бир белә,
Дәжанәт, мәтанәт, сәдагәт, дөзүм?
Бүллүр кәнчлијини сән вердин јелә,
Бир ешгин јолунда...
Сәнә јох сөзүм.

Кәләчәк наминә фал ачдырысан,
Фалын каһ хош кәлир, каһ јаман кәлир.
Сабаһы бу күнә чалашдырысан,
Үмидин, дөзүмүн ешгиндән кәлир.

Көзүнү ачмамыш илк кәнчлијиндән,
Үмидлә сабаһа дикилиб көзүн.
Үмидә дөнмүсән үмидинлә сән,
Тәпәдән дырнаға үмидсән өзүн.

Ијул, 1980.

Дејирсән: — Өзүнү јаман севәнсән,
Дејирәм: — Бунун да сәбәби сәнсән.
Өзүмү севмәздим.

Һәлә әксинә,
Бир заман өзүмдән безиб усандым.
Елә ки, үрәкдән бағландым сәнә,
Өзүм өз көзүмдә дәјәр газандым.

Өзүмү севмәкдә борчлујам сәнә
Севки бир сирди ки, мән она тәслим.
Башга бирини јох, мән дәнә-дәнә
Сәни севдијимдән өзүмү севдим.

Шәки, ијул, 1980.

ДЭРИНСЭН, ЗИРВЭСЭН

Никмэт китабыдыр сэнин сурэтин.
Ону сона гэдэр охумаг чэтин!
Сэн узун иллэрин долајларында
Мэнимчүн неч заман адилэшмэдин.

Сэн «кэлмэ» дејирсэн, экэр «кэл» — десэн.
Јүз килеј кизлэнир бир килејиндэ.
Һэмишэ, һэр јердэ гејри-адисэн,
Гэрибэ көрүнэн адилијиндэ.

Баш вурдум көнлүнүн дэринлијинэ
Галхдым зирвэсинэ сэнин арзунун.
Элими, голуму бағладың јенэ
Нэ орда сон көрдүм,
Нэ дә бурда сон.

Үрөкдэ нэ гэдэр инчи кизлэнэр,
Онлар бир-бириндэн баһа, дэјэрли.
Сонунчу көрүшдэ тапдығым көвһэр
Эввэлки көвһөрдэн даһа дэјэрли.
Сэнин үрэјиндэ јатан инчилэр,
Мэним үрэјимэ улдузлар чилэр.

Гэлбини тајбатај ачмамысан сэн
Горхмусан, көзүмэ чох ишыг дүшэ.
Көзлэрим гамаша...

Һэр көрүшүндэн
Бир сирр сахламысан кэлэн көрүшэ.

Аја чатмамышдан
о көзэллија
Јетишмэк ешгилэ јандыг,
дүшүндүк.
Мин ил бу һэсрэтлэ тор атдыг көјэ
Чатдыг,
овчумузда гум кери дөндүк.

Ајын әфсанәси битди о күндөн,
Дөнүб овчумузда тоз-торпаг олду.
Сиррини инсана билдирдијиндэн
Ајын көзэллији итди, јох олду.

Сэн мэним овчума гум төкмәмәкчүн
Һэмишэ кизлэтдин нэјисэ мөндөн.
Учалдын күнбөкүн,
Галхдын күнбөкүн.
Даһа көзэл олдун бу күн, дүнөндөн.

Никмэт китабыдыр сэнин сурэтин.
Ону сона гэдэр охумаг чэтин!
Бу узун иллэрин долајларында
Мэнимчүн бир дэфэ адилэшмэдин.

Дэринсэн,
зирвэсэн мэним көзүмдэ
Белэ танымышам сәни мән, күлүм.
Гејри-адилијин бој алыр һәм дә
Мэним һэсрәтимдән, ешгимдән, күлүм.

Август, 1980.

* * *

Арзу дарда галды, көнүл аязда,
Бу гэдэр дөзмүшүк,
Дөзөк бир аз да.
Талејин элинэ верилэн дилэк,
Ким билир, күлөчөк,
Ја күлмәјөчөк...

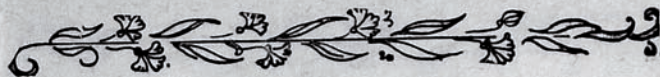
Дөзмүшүк,
Јенә дә дөзөк,

сөзүм јох.

Јоллара дикилиб көзүм һәмишә.
Сәнә «дөз» демәјә мәним үзүм јох,
Сәадәт көјәртмир дөзүм, һәмишә.

Јалһыз гәлһимиздә позуб гајданы,
Ғынагла, тә'нәјлә кәлдик дөш-дөшә.
Анчаг һәјатдаса күдүб һәјаны,
Сујун ахарына үздүк һәмишә.
Одур ки, изимиз суда галмады,
Биз дәрди једикчә дәрд азалмады.

Бир заман вурушуб дандыг һәр шеји,
Дедик һаггымыздыр көрүнән ишыг.
Индисә талејин бәхш едәчәји
Сәдәгә-үмидә биз әл ачмышыг.

Һараја-һәширә даһа лүзум јох,
дөзмүшүк,
јенә дә дөзөк,
сөзүм јох.

Август, 1980.

+

Мән сәнин одуна јаш ағач кими,
Аста чызылдајыб, аста јанырдым.
Һәлә тутмамышды алов гәлбими,
Һәлә түстүләнир, думанланырдым.

Одундан од алыб алышдым тамам,
Керчәјә чеврилиб күманым инди.
Даһа түстүләниб думанланмырам,
Ишыға чеврилиб думаным инди.

Ијул, 1980.

ПОЕМАЛАР

АТЫЛМЫШЛАР

Анамын хатирэсинэ

І Ф Ә С И Л

КӨРПӨ

1

Нә исә дүшүндү
Дурухду бирдән.
Сечди бир фикрини мин бир фикирдән
Көрпәни арамла бүкдү гундаға,
Басыб синәсинә галхды ајаға...

Үмидә јас тутуб аглајыр күман,
Хејири шәрләјир, шәрә «дост» дејир.
Севилив сонра да атылдығындан
О да баласыны атмаг истәјир.

Анчаг... дурду јенә, дурухду јенә,
Көрпәни астача гојду јатаға.
Сыхды дөшләрини сүд шүшәсинә,
Әмзиклә бир јердә бүкдү гундаға.

О, галхмаг истәди,
Јенә дөјүкдү.
О, бир дә дүшүндү сон нијјәтини.

Билди ки,
шүшәjlә биркә о, бүкдү
Сонунчу аналыг мәһәббәтини.
Дизләри титрәди...
— Бу нәдир белә?
Бир алов гарсытды ичиндән ону.
Бир нечә дамчылыг ана сүдүjlә
Верди өвладына о, сон борчуну.

«Аналыг, балалыг бумудур мәкәр?
Чәкдим гајгысыны бирчә һәфтә мән.
Јолумун үстүндә бала бир чәпәр,
О тәрәфдә арзум, бу тәрәфдә мән.

Шәһәрә кәлмишәм узаг рајондан,
Бурда дәрс охујум, сәнәт өјрәним.
Мәһәббәт дәрсиндән қәсилдим јаман,
Олду бу көрпә дә «гијмәтим» мәним.

Атамын адына өвладым ләкә,
Һәр дәрдә бәнзәмәз мәним бу дәрдим.
Мән онун башыны учалтмалыјкән
Мән онун адына ләкә кәтирдим.

Тапданды исмәтим, бәдбәхт јетимлә
Нечә кечәчәкдир күнүм, рүзкарым?
Нејләјим?

Атамдан, анамдан өзкә
Мән кимә әл ачым, кимә јалварым?

Ахсын үрәјимә гој көз јашларым,
Кимсәнин өнүндә әјилмәмәли.
Нә анам, нә атам, нә гардашларым
Буну билмәмәли, јох, билмәмәли!..»

Басыб синәсинә о, көрпәсини
Кетди... Ики аддым атмамыш,
она

Гәлби нәсә деди...
Аддым сәсини
Бәнзәтди о гапы таггылтысына...

«Бәлкә о кәләчәк?
Ахы севирди.
О, мәнә нә гәдәр үмидләр верди.
Бәс сону?
Бу имиш севкинин сону?
Данды севкисини, данды борчуну.

Ким гача билибдир гәдәрдән јејин?
Һеч демә, зилләтмиш севкимин ады.
Гадасыны алыб севинч вердијим
Өзү верән дәрдә ортаг олмады.
Нечә дә ағырмыш, нечә дә ағыр,
Мәним голларымы гыран бу көрпә.
Мәкәр тәкчә мәним өз күнаһымдыр
Јолумун үстүндә дуран бу көрпә?

Өзкәләр билмәсин дедим, дәрдими,
Өзүм өз ичимдә једим дәрдими.
Ағларам,
Сәсим јох,
Һај-һарајым јох!
Аһыма сәс верән өз аһым олду.
Бу, мәним дүнјаја бала пајым јох,
Бу, мәним дүнјача күнаһым олду.

Истини јаз билдим,
Јаз ачылмады.
Вахтсыз ачан чичәк хар олмалыјмыш.
Ганунсуз ананын аналыг ады
Елә ганунсуз да позулмалыјмыш...

Мән баха билмирәм бир күнаһ кими,
Бу тәмиз һиссимә, мәнәббәтимә.
Инди нејләмәли?

Хәчаләтими
Киров вермәлијәм сәадәтимә?

Бу сирри кизләтмәк мүмкүнмү?
Мүмкүн!
Гәлбин дөврәсинә даш һөрүлмәли.
Талесиз баламын јашамасыјчүн
Мәним ана адым өлдүрүлмәли!

Мәним ана һиссим гәм отағында
Тутсун мәнзилини, тапсын јерини.
Тапачаг бәлкә дә јад гучағында
Балам өз бәхтини, өз гәдәрини.

Нә имиш өлчүсү намусун, арын?
О һардан башланар, о һарда битәр?
Дүнјада ганунсуз доғуланларын
Јашамаг һүгугу јох имиш мәкәр?

Әкәр гајнағындан су буланырса,
Булағлар башына нә күл төкмәли?
Атанын, ананын күнаһы варса
Онун чәзасыны өвлад чәкмәли?

Бу нәдир?
Бу мүдһиш ујғунсузлуғун
Нә ад вермәлијик төрәтдијинә?
Дејирәм, ганунла ганунсузлуғун
Сәһәдди нә имиш, көстәрин мәнә...»

«Шәһәрә кәлдијим бир ил дејилди,
Севилдим...

Инандым,
севдим,
атылдым.

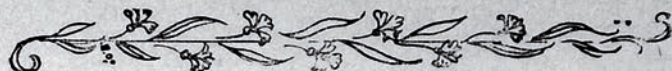
Өмрүмүн дүз јолу нечә әјилди,
Јаныб күл олмадым, јаныб ајылдым.

Сәһвләр...
Дүшүнүр һамы хејрини,
Мән сечә билмәдим хејри шәрән.
Дүз дүзү кәтирир, әјри әјрини,
Горхурам, јенидән сәһв еләјим мән?!

Бә'зән бирчә анын јанылтысындан
Бүтөв бир өмүрү удузур инсан!
Кимдир јыхылмајан?
Мәкәр тәкәм мән?
Бу дәрә дүшәнләр дүнјада мин-мин...»
...Сәһвинә һагг вериб әзаб чәкмәјән
Дүшүр тәләсинә икинчи сәһвин.

«Инди нејләмәли?
Өмрүм бојунча
Бир сәһвин одуна күлмү олум мән?
Бәсдир алышдығым, јандығым бунча,
Башламаг кәрәкдир өмрү тәзәдән.
Һәлә нә көрмүшәм? Ијирми баһар,
Бу јашда өзүмү кәфәнләјим мән?
Јох! Белә јарамаз!

Ахар сел-сулар
Кол-коса илишән чөр-чөпүн үстән.

Нијә шиширдирәм мән өз дәрдим?
Јашамаг!»

Јашамаг бир инсан кими
Киминә асандыр, киминә чәтин.

Дүнја сүфрәсидир нази-не'мәтин.
Орда гәм чәкәнә гәм әскик дејил.
Орда дәм чәкәнә дәм әскик дејил.

«Елә өмрүм боју кәрәк ағлајам?
Мәнимчүн дүнјанын тәк гәми галмыш?
Елә бил наз-не'мәт гуртарыб тамам,
Дәрд чәкиб, гәм јемәк мәнәми галмыш?

Јох! Даһа бәсимдир, бәсимдир!» — дејә
Бахды,
О һәсрәтлә бахды көрпәјә.
Бәләјин үстүнә ахырды дән-дән
Көз јашы — әзабы, әләми, дәрд.
Һара кетдијини һеч кәсдирмәдән
Елә аддымлајыр, елә кедирди...

Күләк выјылдајыр,
Гар совурурду.
О, јенә дајанды,
О, јенә дурду.
Бәлкә јолу азыб?

Сонунчу мәнзил
Бәллидир...

Кетдији бу јолу дејил.
О, өмүр јолуну азыб, чашдырыб.
Башыны гундаға јахынлашдырыб,
Исидир көрпәни од нәфәсилә.
Бәлкә сон борчуну өдәјир белә.
Чатды бир һәјәтә...

Дөјүкдү,
Дурду.
О, учунурду.
Бир саға чеврилди, бир сола бахды,
Бојланыб һәјәтдән о, јола бахды.
Кирди бир дәһлизә... Мәрмәр пилләләр
Даш үзә бәнзәр.
Көзүнүн учујла гундаға сары
Бахмадан

астача галхды јухары.
Мејданча үстүнә гојуб көрпәни,
Енди пилләни,
Енди!

Ендими?
Көрпә анасындан ајрылдығыны
һисс етмиш кими
чығырды бирдән.
Елә бил пүскүрүб од чыхды јердән,
Бүрүдү ананы...
Дурду јериндә.
Илдырым шаггыды бәбәкләриндә.
Истәди гајыда...
Анчаг гачды о,
Бала наләсиндән узаглашды о.
Донду додағында бир «чан» кәлмәси,
Галды гулағында көрпәнин сәси.
Ајаг таппылтысы...

О, дөнмүр дала,
Гачыр, хәјалында говур ан аны...
О елә билир ки, бу гачышыјла
Ачыр хошбәхтлијин гапыларыны.
Үз тутуб сабаһа бу күндән гачыр,
О, бу гачышыјла өзүндән гачыр.
О, гачыр аналыг мәнһәбәтиндән,
О, гачыр өзүнә өз төһмәтиндән.

Гачыр көнлүндәки бәрәдән ашыб...
Амма яхшы билир, о нәдән гачыр.
Өзкәләр көзүндә күнәһсызлашыб,
Тәмиз көрүнмәкчүн ләкәдән гачыр.

Һәлә ешидилмир үрәјин сәси...
Инаныр, о сәсин боғулдуғуна.
Өзкәләр өнүндә пак көрүнмәси
О, һәлә билмир ки, ләкәдир она.

Гачыр,
 амма билмир о, нәјә гачыр,
Ләкәдән гачыркән ләкәјә гачыр.
Инсан бир өмүрдә икидир, ики.
Атыб көрпәсини елә билди ки,
Адынын үстүндән ләкәни атды,
Өзүнә башга бир тале јаратды.
Тәмизә чыхартды о, өз адыны,
Сабаһа узанан гол-ганадыны
Көрпә бағламышды...

 Голунун үстдән
Ону даш пилләнин үстүнә гојду.
Голлары бошалды.

 Јолунун үстдән
Көрпә көтүрүлдү... Бу нә јолујду?
Һара апарачаг бәс бу јол ону?
Нә имиш көрәсән бу јолун сону?
Голлар көрпәсизди...

 Анчаг бу күндән
Голлар ағырлашды јүнкүллүјүндән.
Көрпәнин јеринә инди дә вичдан
Асылды ананын гол-ганадындан.

Чатды мәнзилинә тагәтсиз, биһал,
Гырыг чарпајыја узанды дәрһал.
Јумду көзләрини...

 Көрдү јүз јердән
Көзүнү зилләјир она көрпәси.
Ачды көзләрини...

 Пәнчәрәләрдән
Долду отағына көрпәнин сәси.
Көрдү ки, отагда һәр шеј гышгырыр,
Ачды пәнчәрәни, јер-көј гышгырыр.
Гышгырыр масанын үстдә китаблар,
Гышгырыр гапы да, пәнчәрәләр дә.
Гышгырыр чарпајы, гышгырыр дивар,
Гышгырыр көрпәнин јатдығы јер дә.

Тутду гулағыны, сыхдыгча сыхды,
О елә билди ки, сәс чөлдән кәлир.
Көрдү бу сәс дејил, бу гышгырыгды,
Билди ки, гәлбиндән, көнлүндән кәлир.

Су ичди, боғазда тыханыб галан
Гәһәри өтүрә, бир уда бәлкә.
Ачды радиону,

 она јүк олан
Дәрдини бир аңлыг унуда бәлкә...
«Чаван аналарла сөһбәт, мәсләһәт».
Бу да башга төһмәт, башга мезәммәт!
Радиону сусдурду.
Ајаға дурду...

Сөһбәт гулағында сәсләнди јенә.
Һәр шеј елә бил ки, дуруб гәсдинә,
Кәсир јолуну.
Һансы бир гүввәсә

 өзү билмәдән
Гәфил итәләди ичиндән ону.

Көрән бирдән-бирә она нә олду?
Бајагкы гәсдини јохса данырды?
Баладан гачдыгы бу јолларла о,
Инди баласыјчын ганадланырды.

Инди о јүјүрүр дала бахмадан,
Бајаг јүјүрмүрдү, о сүрүнүрдү.
Бајаг аналығы тапдајыб данан
Инди ана олуб кері дөнүрдү.

О, боға билмәди гәлбин сәсини.
О, учур,
О, гачыр дар дөнкәләрде.
Ким билір, ким билір, о, көрпәсини
Тапа биләчәкми гојдугу јерде?

Бир охун башына нечә доланыр
Нијјәтин гарасы, арзунун ағы.
Бир инсан үрәји хошбахтлыг саныр
Бајаг итирмәји, инди тапмағы.

Јүз рәнкли, јүз сәсли истәјимизлә
Бир саат ичиндә јүз адамыз биз.
Илкини башладың, сонуну көзлә,
Инкарла тәсдигдә бүтөв, тамыг биз.

Кечәнин јарысы... Күчәләр лал-кар.
Јағдыгча сулу гар тәрләјир јоллар.
Сулу гар әријир...

Хәчаләтиндән
Елә бил тәр төкүр пучур-пучур јол.
О гачыр, јел кими бурулур тиндән,
О өнә гачдыгча дала гачыр јол.

О чатды һәјәтә... јумду көзүнү,
Мәрмәр пилләләрә атды өзүнү.
Көрпәни көрмәди гојдугу јердә,
О, бир даша дөндү даш пилләләрдә.
Дөшәнди јанына

көрпәјә сары
Узанан о титрәк, күчсүз голлары.

Бу голлар безмишди бу күн көрпәдән,
Бу голлар көрпәјә узаныр инди.
Бу голлар буз кими сојугду нәдән?
Бу голлар үстүндә чан јаныр инди...
— Инди мән нејләјим, нејләјим? — деди.
Бир-бир гапылары дөјмәк истәди.
Дајанды...

Аһынын шө'ләләриндә
Елә бил гәфләти бир улдуз доғду.
Һардаса гәлбинин кизли јериндә
Севинди...

Бир гәдәр јүнкүлләшди о.
— Мән ки, пешман олуб дөндүм керіјә.
Гәдәр өз һөкмүнү белә дөндәрир.
«Бәлкә хејирлиси беләјмиш» дејә,
Инди өз-өзүнә тәскинлик верир.

Вицдандан асылыб үрәји дартан,
Јүкүн ағырлығы азалды бир аз.
Өзүнү алдадыб јашајыр инсан,
Бәлкә бу алверсиз јашамаг олмаз.

Анчаг бу мәгамда бир мәтләб дә вар:
Бир дәфә алданан јүз јол алданар.
Икинчи күнаһа јол верәр инсан,
Биринчи күнаһа һагг верән заман.

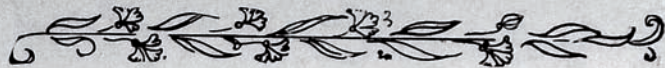

Кечди бир нечә күн гаралы, ағлы.
 Каһ ачыггабаглы, каһ гашгабаглы.
 О, гәсдән гәшш едиб күлүрдү бир ан,
 Гәлбиндә мөләйиб ону сарсыдан
 Көрпәнин сәсини батырмаг үчүн,
 Анчаг күчләнирди о сәс күнбәкүн:
 Дәниз нәрилтиси, су шырылтысы,
 Јарпаг пычылтысы, јел выјылтысы
 Онун гулағында ана ахтаран
 Көрпә баласынын һычгырыгыјды...
 — Мәним даш үрәјим, јохдур бир соран
 Аналыг һиссинә бәс нечә гыјды?
 О, бир јер истәјир, о, бир јер анчаг,
 Узаг, узаг олсун бу сәсдән узаг!
 Јох! Гача билмәди о, бу сәсләрдән.
 Наһар еләјәндә сызларды һәрдән
 Дөшүнүн киләси, дөшүнүн учу.
 Бу онун ән бөјүк күнаһы, сучу.
 Бу нә мүсибәтдир, күлүшләриндә
 Һөнкүрүр гәлбинин һајы, һарајы.
 Өзү чөрәк јејир...

Амма дөшүндә
 Сызлајыб ағлајыр көрпәнин пајы...

Бу нә мүсибәтдир, бу нә мүсибәт,
 Буна табламаға бир үрәк һаны?
 Бу нечә дәһшәтдир, бу нечә вәһшәт,
 Нечә сусдурасан бурда вицданы?

Һәјат нә ојундур, нә дә ојунчаг,
 Дандығын керчәји керчәк бил јенә.
 Инсан бир әлилә јандырыр,
 анчаг,

О бири әлилә вурур дизинә.
 О да дизләринә вуруб ағлады,
 Отуруб ағлады, дуруб ағлады:
 — Галмады бир шејә — деди — күманым,
 Сачымы дәрд јолду, гәм дараглады.
 О гәдәр аһ чәкдим,

аһым, аманым

Виранә көнлүмдә түстү бағлады.
 Дүшүб гасырғаја, борана көнлүм,
 Азмышам јолуму гәм мешәсиндә.
 Елә дағ-дағ олуб виранә көнлүм,
 Арылар шан бағлар һәр кушәсиндә.

Үмидлә, инамла јашајыр ана,
 Күнләри, ајлары өтүшүр белә.
 Күчәдә, бајырда ушаг көрдүмү,
 Бахыр диггәт илә, бахыр зәнд илә.

Ахтарыр өзүнүн чизкиләрини
 О каһ бу ушагда, каһ о ушагда.
 Кимсәјә ачмајыр анчаг сиррини,
 Көзләри ахтарыб һеј арамагда.

Беләдир әзәлдән, беләдир гајда:
 Тапмаг чәтин олур, итирмәк асан.
 Инди ағлајырсан...

Анчаг нә фајда
 Өзү јыхыланын ағламағындан?

Бәс көрпә?
 Нә јазды бәхтинә рүзкар?
 Көрпәләр евинә вердиләр ону.
 Аталы, аналы јетим балалар
 Јахшы ки, билмәјир атылдығыны.

Билмәди...

Бәс сонун?

Сонун мүсбәт!

Бу дәрди сөйләмә гәлбидашлар.
 Јахшы ки, һөкүмәт, јахшы ки, дөвләт
 Јенә саһиб дурур атылмышлар!

II ФӘСИЛ

ГОҶА

1

Ана таныјырам, ијирми јашындан
 Дул галды.
 Бәлалар өтдү башындан.
 Дәрди габағлады,

Кәдәри өтдү.

Ики нәр чүссәли бала бөјүтдү.
 Бири чатан кими он једдисинә,
 Сәс верди Вәтәнин чағрыш сәсинә.
 Кетди од ичинә.

Кетди,
 Кәлмәди.

Кәнч өмрү јарымчыг битди,
 кәлмәди.

Ана кичијинә үмид бағлады,
 Дәрдини кизләтди, кечә ағлады.
 О бирчә арзуја, бирчә нијјәтә
 Верди үрәјини, верди бүсбүтүн.
 Дөздү нәр ағрыја, нәр әзијјәтә,
 «Бир өвлад бөјүтдү бир афәт үчүн».

Она тој еләди,

Өмүр јүкүндән

Санды ки, азаддыр бу күндән бәри.

Анчаг о билмәди,

елә о күндән

Башланыр ән бөјүк мүсбәтләри.

Ана өз ишини тамам битирди.

Битирди!

Нәр шеји, демәк, итирди.

Вәзифән битдими, борч өдәндими,

Үз астар дөнүр, астар үзләшир.

Кејилиб атылмыш бир палтар кимп

Инсан да бу заман кәрәксизләшир.

Ајыра билмәди јохушдан дики,

О, буну билмәди,

Нә биләјди ки,

Нәр һөкмүн битәчәк, иш-күч битәндә

Һөрмәтин итәчәк һөкмүн итәндә.

Бир вахт ајылды ки, дәјишиб јерләр,

Чөмчә исти олуб инди газандан.

Ел ағзы —

фал ағзы

јахшы дејирләр,

Көјнәк јахын имиш үрәјә чандан.

Бир вахт ајылды ки,

кечиб иш ишдән,

Бахышлар сојујуб, үз јаман дөнүб.

Ана баша дүшдү, бу тәрпәнишдән

Оғул да дејәсән анадан дөнүб.

Әманәт кассасы дејил ушаглар,
Хәрчиндән кәсәрәк газанч кәрәсән.
Артыг кәлирини орда сахлајыб
Сонра фаизилә өмүр сүрәсән.

Ушагтәк бахырыг оғула, гыза,
Билмирик, бөјүјүр илбәил өвлад.
Раһат јашамагчүн
Сабаһымыза
Дүнән вердијимиз борч дејил өвлад:

Јанында бөјүјүр...
Анчаг јахшы бил,
Оғул да јар үчүн, гыз да јар үчүн.
Өвладлар, өвладлар! Бизимчүн дејил,
Биз онлар үчүнүк, биз онлар үчүн!

Өвлад — севкимиздән көјәрән нүбар,
Тәзәдән јарадыр өвладлар бизи.
Одур ки, борчуну дејил,
гој онлар
Бизә гајтарсынлар өз севкимизи.

Ај ана, асандыр борчу гајтармаг,
Севкини гајтармаг чәтиндән, чәтин!
Өвладлыг борчуну өдәмәк анчаг,
Өвәзи дејилдир һәлә севкинин.

Өвлада борчуну јада саланда
Ана севкисини умур оғулдан.
Мәһәббәт!

Мәһәббәт унудуланда
Борчуну истәјир борчлудан инсан.

Јығылыб мәчлисә достлар, танышлар,
Оғул ад күнүнү кечирир бу күн.
Сағлыглар баш алыр:

— Бир арзумуз вар:
Даим чичәк ачсын гој сәнин өмрүн.
Гапынын далында дајаныб ана
Мәчлиси динләјир:

— Сәнин зәкана,
Сәнин һүнәринә биз ки, мәфтунуг.
Ана фәрәһләнир...

Анчаг нејләсин,
Ичәри кечмәјә ихтијары јох.

— Бу көзәл дүнјаја сәни бәхш едән
Анаја афәрин, анаја әһсән!
Нечә фәрәһләнир, севинир ана,
Гапынын далындан бахыр оғлуна.
Белә дә дәрәд олар?..

Оғул доғасан,
Онун шад күнүнә кендән бахасан?
Дөзмәди...

Истәди кечиб ичәри
Гышгыра, дејә ки, бајагдан бәри
Әһсән дедијиниз ана мәнәм, мән,
Мәнәм ону доғуб өзкөјә верән.
Сахлады өзүнү, азча гымышды.

Сәһәрки сөһбәт
Јадына дүшдү,
Кәлин демишди:

— Чаванлар кәләчәк, чаванлар анчаг.
Букүнү мәчлисин сәнә дәхли јох.
— Һә, баша дүшүрәм.

Нә десин ана,

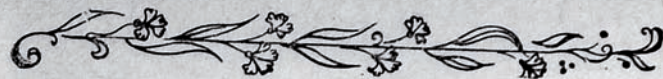
Анлады, баланын доғум күнүнүн
Бир дэхли јох имиш оғул доғана...
Олмады, олмады бир дејән она:
— Бәс доғум күнүндә шадлыг етдијин
Оғулу ким доғуб, ај нанкор кәлин?
— Бу көзәл өлкәјә сәни бәхш едән
Анаја афәрин, анаја әһсэн!
Дилхор олдуса да сағлыгдан јана,
Кәлин сусду...
Бу јердә о, динә билмәз.
Шә'нинә тә'рифләр сөјләнән ана
Гапы далындадыр,

билмәди бир кәс.
— Бу сағлыг үстүндә инди кәрәк сән.
«Ана» маһнысыны чаласан бизә.
Өвладын аналыг мәнәббәтиндән
Гој атәш чиләнсин үрәјимизә.

Оғул бир инамла галхды ајаға,
Дивардан тарыны алды үрәклә.
Ана үрәјини дуја билмәјән
«Ана» маһнысыны чалды үрәклә.

Бәс нијә көврәлдин, кәлин, ај кәлин,
Өз мәрһум ананмы дурду көзүндә?
Бәс ана гәлбинә нијә дағ чәкдин?
Ахы бир анасан сабаһ өзүн дә.

Бојлусан... заман да јаман дөвр едир,
Сән нә илк анасан, нә дә сон ана.
Бәс ана дејилми, өзүн сөјлә бир.
О гапы далында гојдуғун ана?

Сән дә бир анасан, кәлин, ај кәлин,
Индини сабаһа киров вермисән.
Әкәр гајнанана еләдикләрин
Кәлсә өз башына, көтүрәрмисән?

Нә тез доғмалашдын сән јад оғлуна?
Ана өз оғлунун чижинә јүкмүш.
Сән демә, ананын һаггы јох она,
Амма јад гызынын һаггы бөјүкмүш,
О да һагг, бу да һагг!

Һаггсызлыға бах!
Дәјишир јерини нечә дә һаглар.
Дөвран доландыгча дүнәнки гонаг
Бу күн саһиб олуб сәни ајаглар.

Баланын ад күнү јазыг ананын
Шад күнү олмады, дад күнү олду.
Башында турп әкди о, гајнананын,
О, кәлин олмады, о, күнү олду.

Кәлин нә дедисә әр гулаг асды,
Кәлин гајнананы бучаға басды.

Көјдән улдуз төкдү амансыз кәлин,
Зәрбини көстәрди,
Гәләбә чалды.
Үччә ај кечмәмиш бу гансыз кәлин
Евдә һакимлији әлинә алды.

Ана данышмады,
кириди,
сусду.

Ахы чохлаыны гынамышды о.
Инди өз башына кәлди...

Ишә бах!

Бирчә шеј дүшүнүр, бирчә шеј анчаг:
«Һәр зүлмә дөзәрәм, тәки тәк балам,
Гәлби ғырыг балам, о көврәк балам
Фикир еләмәсин, һеч дарыхмасын.
Бир дә... евин сирри чөлә чыхмасын...»

Ана баша дүшдү: Бу һаја, күјә
Дөзмәз.

Оғлуна да о, ғыја билмәз.
Јох, јох! Бундан сонра дөзүб һәр шејә
Кәлинлә бир евдә јашаја билмәз!

Атды анасыны икинчи оғул
Анасы бир кәлмә деди:— Чох сағ ол,
Боғду ичиндәки үсјан сәсини.
Деди: — Нејләмәли, беләјмиш гәдәр.
Јығды боғчасыны, дүјүнчәсини,
Гочалар евинә көчдү бир сәһәр.

III ФӘСИЛ

ГОЧАЛАР ЕВИ

1

Әјләшир гочалар икибир, үчбир
Гочалар евинин дәһлизләриндә.
Өмүр китаблары сәтирбәсәтир
Охунур онларын бәнизләриндә.

Нәдәнсә данышыр солғун бахышлар,
Орда тәәссүф дә, тәәччүб дә вар.
Һансы эзабларын шырымларыдыр
Үзләрдә ачылан дәрин ғырышлар?

Бир өмрүн зирвәси...

Тәрәзи,
чәки.

Азмыдыр, чохмудур хејри шәриндән.
Һәјатын ғајғысы, һәјатын јүкү
Артыг көтүрүлүб чијинләриндән.

Јохдур бу дүнјадан гәсди, гәрәзи
Хошбахтмы, бәдбәхтми бу һалында о?
Гурулур ичиндә мизан-тәрәзи,
Көрән нәји чәкир хәјалында о?

Тәрәзи көзләри... тутушду, енди,
О үрәк ачмаға сирдаш ахтарыр.
Вериб чәмијјәтә борчуну...

Инди

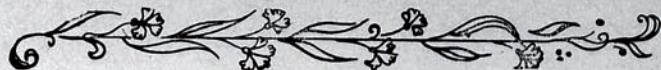
Һаггыны чәкмәјә бир даш ахтарыр.

Борчуну намусла верән кәсләрин
Һаггыны мүмкүнмү даш илә чәкмәк?
Јох! О ағырлығда даш һаны? Јәгин
О һаггы борчунла чәкәсән кәрәк.

Кәнчлик — арзуларын учуш нөгтәси,
Гочалыг — гондуғун сонунчу мәскән.
Сәнә пычылдајыр, өмрүн зирвәси,
Дүшүн, нәји нәјә гурбан вермисән?

Инди газанчын нә, удуздуғун нә?
Көрүрсән ахырда һамысы бирдир.
Истәр ағлајана, истәр күләнә
Онсуз да бу дүнја һәмишә сирдир.

Ким ача билибдир, бу сирри, де ким?
Чоху гора икән мөвүч олубдур...
«Дүнја мәнимкидир» сөјләјән һаким
Дүнјанын әлиндә мүрмүч олубдур.

Бизэ тэбиэтин вердиклэрини
 Заман алыр...
 Бизэ гочалыг галыр.
 Һәр кэлэн, кедэнин тутур јерини,
 Заман тэбиэтдэн интигам алыр.
 Сөнүб очаглары, сөнүб одлары,
 Дэрин дүшүнчэлэр баш алыб кедир.
 Һәјат јох,

арзу јох,
 инди онлары
 Дүшүнчә тәрпәдир, фикир тәрпәдир.
 Јата да билмирләр...
 Сүбһәдәк ојаг.

Ојулур дөшәкчә, ојулур балыш.
 Адамлар бир јана,
 Сән бир ишә бах,
 Гочадан јуху да безар олармыш.

Чијниндән дүшдүмү һәјатын јүкү,
 Һәјатын ләззәти битди бүсбүтүн.
 Арзулар ешгинә јох, буну бил ки,
 Инди јашајырсан јашамаг үчүн.
 Өлүнчә бу јүкдән һәзәр ејләмә!
 Килејләnmә кәл.

Чәк ону үрәклә!
 Һәјат, сән демә
 Һәјатын јүкүнү чәкәркән көзәл!

2

Гочалар евиндә сәлигә, саһман...
 Отагда һәр кәсин өз кушәси вар.
 Масанын үстүндә көзлүк, гәләмдан,
 Гәзетләр, журналлар, чилд-чилд китаблар.

Долабын үстүндә кибрит вә сигар,
 Чүрбәчүр нүсхәли һәбләр, дәрманлар.
 Балача отағын баш диварындан
 Чаванлыг шәклини асыб һәр бири.
 Күзкүдә өзүнү көрдүмү? Бир ан,
 Шәкилә зилләнир тез нәзәрләри.

Бу күн, дүнән илә дурур јан-јана,
 Дајаныб арада учурум — илләр.
 Хәјалын хатирә ганадларына
 Сығыныб
 дүнәнә учур көнүлләр.

Каһ она,
 каһ буна дөнүр бахышлар,
 Тәәссүф бу күнә, алгыш дүнәнә!
 Күзкүјә баханда әјилән башлар
 Шәкилә баханда дикләнир јенә.
 Бу күнү — гочалыг, сабаһы — торпаг,
 Дүнәнлә јашајыр, дүнәнлә анчаг!

Үч оғул атасы чилинкәр әми
 Гочалар евинә јеничә көчмүш.
 Дүнјанын кәдәри, дүнјанын гәми,
 Елә бил чијниндән гәлбинә чөкмүш.
 Гочалар евинин гајдаларына
 Нә гәдәр чалышыр, ујуша билмир.
 Јаман ағыр кәлир атылмаг она,
 Пәнчәрә өнүндән бир ан чәкилмир.

О, һәр күн көзләјир, «јох, ола билмәз,
 Аталар, аналар атыла билмәз».
 Чырпыныр үрәји бу дар гәфәсдә,
 Көзләри бајырда, гулағы сәсдә.

Беләчә күнләри о јола салды,
Кишинин көзләри јолларда галды.
«Демәк һагг да мәндә, күнаһ да мәндә...
Онларын бир сөзү јалан олмады.

Ја һаглы, ја һагсыз, мән инчијәндә
Бир дәфә көнлүмү алан олмады,
Голуну бојнума салан олмады.

Тәклијин гәмینی тәк өзүм једим,
Әһвалым, овғатым һеч сорулмады.
Нечә јол һирсләниб «кедирәм» — дедим,
Бир јол габағымы кәсән олмады.

Галмајыб аманым, галмајыб һејим,
Көнүл ханиманым нә тез учулду.
Өз исти јувамдан көчүб кәлмәјим,
Сән демә, онларын көнлүндән олду...»
Бир күн зәнк дә чалды евә чилинкәр,
Нәвәси көтүрдү дәстәји...

— Бәли!

Билмәди нә десин?

Јашарды көзләр.

Титрәди додағы,
Титрәди дили...
Нәвәси ғышгырды: — Чаваб версәнә!
Аваранын бири.

Сусду о јенә.

Амма тел-тел олду гәлби бу сәсдән,
Деди: — О дүз дејир, аварајам мән.
Дәстәји асынча, үрәјиндәки
Јаралар гөвр етди...

Доғулан тәки

Гоча, нәвәсинә адыны верди.
Нәвә бабасына чох бәнзәјирди.

Дүшүндү: «Ејби јох, доланыб дөвран,
Јербәјер еләјер тез-кеч һамыны.
Алар мәним нәвәм өз атасындан
Бир күн бабасынын интигамыны».

Гызыл чәрчивәдә көһнә бир шәкил:
Рәгс едир учабој, көзәл бир оғлан.

— О кимдир?

— Јахшы бах.

— Көзүм кор дејил.

Таныја билмирәм.

Һирсләнди рәггас:

— Мәни танымырсан?

Көзлүјүнү тах,

Бир дә јахшы бах.

— Сәни таныјырам, ону јох анчаг.

— Һә... буну дүз дедин, нә галды биздән?

Чохдан ајрылмышыг өз-өзүмүздән.

Буро-буро дејән күнләрим варды,

Мән идим бәзәји тој-дүјүнләрин.

Гызлар да һәсрәтлә мәнә бахарды.

Еһ, кечән күнләрим, кечән күнләрим, —

Дејиб гоча рәггас аһ чәкди...

Јенә

Оғрун бахышларла бахды шәклинә.

Гајдадыр һәсрәтлә бахар һәмишә

Чаван кәләчәјә, гоча кечмишә.

Чаванын сәрвәти — һәлә өндәдир,

Гочанын нәји вар — кечмишиндәдир.

О: — Кечән күнләрә күн чатмаз — дејә.

Сигар түстүсүнү чәкди синәјә.

— Ә... фикир верирәм бајагдан сәнә,

Чәкирсән далбадал, чәкирсән јенә.

Тәркидә билмирсән, азалт бир гәдәр,
Чанына язығын кәлмәҗир мәкәр?
— Нә чан? Күн ахшамдыр, өлүмдән даныш,
Артыг нә чан галмыш, нә өмүр галмыш.

— Деҗирсән, тирләниб узанаг инди?
Өмрүн галан паҗы даһа ширинди.
Сән о зәһримары бир гәдәр аз чәк,
Көр нә күнә салыб сәни өскүрәк?
Чөлдән тапмамысан ахы бу чаны,
Онун әвзинә ич о дәрманы.

— Һансыны деҗирсән? О сары тозу?
Өзүнү алдадыб јашамаг јетәр.
Дибиндән гуруҗан аҗачыг... Бизи,
Нә күбрә көјәрдәр, нә су көјәрдәр.
— Сус, елә данышма, горхурам.
— Нәдән?

— Јох, һәлә јашамаг истәҗирәм мән.
— Бәс мән истәмирәм?
— Өмүр чох көдәк!
— Кеч ја тез, јаранан бир күн кедәчәк.
— Инсан ики дәфә јашајајды каш!

Јаман үшүјүрәм...

— Мән дә, а гардаш!
Нечә дәрәчәдир истилик көрән?
Һава чох күман ки, сојујуб јенә,
Бир о дәрәчәјә көз јетирсәнә.

Көзлүјү тах.

— Киши, көрүр көзүмүз.
Көзлүјү көзүмә сән дүртмә тез-тез.
О галхды,

бојланды термометрә,
Чырпды дизләринә о, бирдән-бирә:
— Сән өл, бир ишә бах, ијirmi сәккиз!
— А киши, бәс нијә үшүјүрүк биз?

— Һава ки истијмиш, хәбәримиз јох.
— Чөлүмүз истидир, ичимиз сојуҗ.
Инди сән көрдүнмү һаҗлыјам, ләлә,
Дәвадан, дәрмандан кар ашмаз бизә.
Бош-бош үмидләрлә, тәсәллиләрлә
Өзүнү алдатмаг јарашмаз бизә.

3

Бир шәкил чыхартды чибиндән гоча
Бахды, хејли бахды, бахды дојунча.

— Бу оғлум, бу гызым...

— Бәс бу балача?

— Нәвәмдир, бу језнәм, бу да...

— Һә, кимдир?

— О, кәлинимдир.

— А киши, сәнин ки ушаҗларын вар,
Сән аллаһ, бәс бурда нә азарын вар?
Деди: — Өзүмдәдир валлаһ һәр күнаһ,
Олмаг истәмәдим бир кәсә мөһтач.
Биз дүнја көрмүшүк, деҗирәм, аллаһ
Сағ көзү етмәсин сол көзә мөһтач.

Елә ки, рәһмәтлик арвадым өлдү,
Мәним бу дүнјадан әлим үзүлдү.
Јүк ола билмәдим чаван кәлинә,
Аллаһ да чох көрдү мәнә гарымы.
Бура кәлмәјимдә, инан, мән јенә
Күнаһкар билмирәм ушаҗларымы.

Сындырмыр өзүнү, ахы нә кәрәк?
Сиррини ичиндә сахлајыр гоча.
Елә ки, јатаға кирир,
сүбһәдәк
Јорҗанын алтында аҗлајыр гоча.

Кечириб ишыгы о гоча рэггас
Кирир јатагына... јатаг буз, о буз.
Дикилир отагдан чөлә бахышы,
Отаг зил гаранлыг, көј улдуз-улдуз.
Динләјир, дөјүкүр...

Бу нәдир белә?

О, инилти сәси ешидир бирдән.
Бојланыр јатага о, диггәт илә:
«Јохса о, ағлајыр?.. Көр нејләдим мән?
Дејәсән кишинин гәлбинә дәјдим...
Ағлајыр... әввәлләр мән дә беләјдим...»

Кечәнин јарысы... чилинкәр ојаг.
Рэггас аста-аста дилләнир: — Дејән
Сәнин үрәјинә тохундум бајаг,
Әкәр беләдирсә, кеч тәгсиримдән,
Дүзүнү сөјләдим мән сәнә анчаг.
Гардаш, алдатмајаг бир-биримизи,
Дүзүнү дејәк ки, атыблар бизи.
Керчәји кизләдиб дүзү данмајаг,
Өвладлар утансын, биз утанмајаг.

Дөвранын кәрдиши беләдир, белә,
Бу дүнја әзәлдән јаман дүнјады.
Күчлүнү галдырар чијинләринә,
Күчсүзү чијиндән атан дүнјады.

Кимини галдырар јердән көјләрә,
Кимини ендирәр көјләрдән јерә.
Јахшыны јамана, хејири шәрә,
Доғруну әјријә сатан дүнјады.

Тутма бу дүнјаны, тутма тәк әлли,
Накаһан күлүшү јенә тәсәлли.
Нә севинчи бәлли, нә гәми бәлли,
Зәһәри шәкәрә гатан дүнјады.

Бу нечә анадыр, дүз илгары јох,
Киминә сығалдыр, киминә јумруг.
Јејә биләнләрә бир тикә гујруг,
Јејә билмәјәнә јаван дүнјады.

Ушагла ојнајар, кәнчлә бәһс едәр,
Ким она ағ олса, она гәсд едәр.
Бизи әлдән салар, бизи синсидәр,
Өзү һаман дүнја, һаман дүнјады.
Доғрусу, бу дүнја јаман дүнјады.

4

— Мәним аман-заман бир оғлум варды
Ону да әлимдән өлүм апарды.
Өмрүн бу чағында галдым көмәксиз,
Гочалар евини гуран вар олсун,
Әлачсыз галмадыг бу мәгамда биз.
Сән дә мәним кими өвлад сарыдан
Дејәсән мәғмунсан?..

Дурухду бир ан,

Ана билмәди ки, нә десин?..

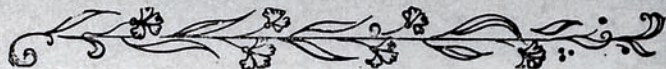
Бирдән

Дөнүб деди: — Мәнми?

— Һә!

— Сонсузам мән.

«Сонсузам!» Сөздәки дәншәтә бир бах!
Јә'ни мәнән сонра һеч ким дүнјада
Мәним чырағымы јандырмајачаг.
Сонсузам! Мејвәсиз бир көкәм, сојам,
Әслимин, нәслимин сонунчусујам.
Ана јалан деди, гәлбиндәкиләр
Дилинә кәлмәди.
Јох, кәлә билмәз.
Нә өзү, нә оғлу, нә дә кәлини

Өзкэлэр өнүндө алчала билмэз.
 Сусду...
 Богазында дүжүлдү гөһөр,
 Сахлады өзүнү ана биртөһөр.
 — Бэс хара кедирсэн һәрдән ахшамлар?
 — Көрпэлэр евинә.
 — Орда кимин вар?
 — Ора дајаг јерим, үмид јеримдир.
 Ордакы атылмыш бүтүн көрпэлэр
 Елә билірәм ки, нәвәләримдир.

Гоча сөз демәди, бир сигар ешди,
 Мәтләби анлады, сөзү дәјишди.
 Јенә данышдылар дағдан, арандан,
 Һәр кәс отагына кечдији заман
 Гоча деди: — Сәндән бир хаһишим вар,
 Ора нә вахт кетсән, мәни дә апар.

Күчәнин бу тајы — көрпэлэр еви,
 О тајы — гочалар сыгыначағы.
 Инсан мөһтач олур башгаларына
 Бир өмрүн илк чағы, бир дә сон чағы.

Мөһтач олан вахтда мөһтачы атмаг?
 Бу, һансы китабда јазылыб дејин?
 Вичданы унутмаг, инсафы сатмаг
 Бәлкә өлчүсүдүр мүасирлијин?

Бә'зән бабалары бәјәнмәјирик,
 Бә'зән биз онлара «чаһил» дејирик.
 Инсафы данана аман вермәмәк,
 Једији чөрәјә дал чевирмәмәк,
 Сәдагәт, дәјәнәт, дүзлүк, әдаләт,
 Е'тибар, кишилик, бөјүјә һөрмәт,
 Улу бабалардан мирасдыр бизә,
 Кәлин, бир дә бахаг кечмишимизә...

Јашлылар өлкәси дејилир нәдән
 Ана вәтәнимиз Азәрбајчана?
 Бәс бунун сәбәби нә имиш көрән?
 Һәкимләр һәрәси јөзду бир јана.

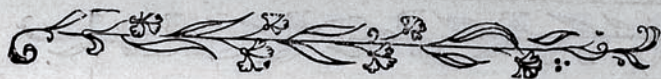
Мин бир тәчрүбәдә, мин бир ојунда,
 Алимләр мөһәјә вурду бу сирри.
 Бири һавасында, бири сујунда
 Бири иглиминдә көрдү бу сирри.

Бир дејән олмады: — Нә олуб сизә?
 Нәдир бу тәчрүбә, нәдир бу сынаг?
 Мән һејрәт едирәм һејрәтинизә,
 Инсанын һаггыдыр узун јашамаг!

Мәним дә сөзүм вар: — Еј, дајанын сиз
 Нәдир бу тәәччүб, нәдир бу һејрәт?
 Дүз дејил, дүз дејил јөзумларыңыз,
 Инсаны јашадар инсана һөрмәт!
 Узун јашамағын сирри —
 јурдумун

Нә торпағындадыр,
 Нә дә сујунда.
 Кичијә мәрһәмәт, бөјүјә һөрмәт!
 Сәбәби бундадыр, сәбәби бунда!
 Өз јашына көрә һамыја сајгы:
 «Јол бөјүјүн, амма су кичијинди...»
 Бөјүјә еһтирам, кичијә гајгы
 Јохса бир чәһаләт сајылыр инди?
 Инсан гочалдымы?

Башгаларындан
 Дөнүб көмәк умур дилсиз көрпәтәк.
 Билмирәм, аләтми, әшјаһы инсан
 Кәрәксиз оlanda атылсын кәрәк?

Атылмаг!

Кимсәјә кәрәк олмамаг!

Сән һеч билирсәнми бу нә демәкдир?

Инсанлыг адындан данышыб, анчаг

Инсанлыг адыны ләкәләмәкдир.

Аталар, аналар өвладларына

Өмүрдән пәј верир, чандан пәј верир.

Јандырыр өзүнү баладан јана,

Тутуб әлимиздән јол да көстәрир.

Елә ки, гочалды, әл ачыр бизә,

Күвәнир, сығыныр көмәјимизә.

Даныр инсан оғлу өтән илләри

Бахынча бу күнүн өз зирвәсиндән.

Бир вахт әлимиздән тутан әлләри

Бизә ачыланда кәсирик бә'зән...

Аздыр беләләри јахшы ки, биздә,

Анчаг горхулудур олса да тәк-тәк.

Һеч вахт көрүнмәјиб ән'әнәмиздә

Бөјүјүн, кичијин һаггыны кәсмәк!

Һәмишә өјрәдиб, өјрәдир заман:

Көкдән кәлмәјәни јох етмәк асан!

IV ФӘСИЛ

КӨРПӘЛӘР ЕВИ

1

Атды анасыны икинчи оғул.

Анасы бир кәлмә деди: «Ҷох сағ ол!»

Нә десин тәләјин сәрәнчамына,

Гочалар евинә сығынды ана.

О кедир базара һәр базар күнү,

Каһ күл-чичәк алыр, каһ да ојунчаг.

Көрпәләр евинә атыр өзүнү,

Көзләјир јолуну орда бир ушаг.

Көрпәләр евиндә һамы бир јана,

Чилли бир ушаға мејлини салмыш.

Ону көрән кими басмыш бағрына,

Демиш: — Сән атылмыш, мән дә атылмыш.

О күндән бәри,

Базар күнләри

Көрпәләр евиндә бир чанланма вар,

Нәнәни көзләјир бүтүн ушаглар,

О чилли көрпә,

Үрәји севкидән нискилли көрпә

О күндән бәри,

Көзләјир нәнәни базар күнләри.

Көрпәләр евиндә бир тој-бүсат вар,

Ушаглар севинир, әјләнир јенә.

Үрәји нискилли көрпә балалар

Топлашыб ананын јан-јәрәсинә.

Дүнјаја кәләли, онлар дүнјадан

Јаманлыг көрүбләр, бәли, јаманлыг.

Јетимләр һәр кәсдән јалныз һәр заман

Бир хош бахыш умар, бир меһрибанлыг.

Һамыдан чәкинәр, һамыдан һүркәр,

Сыныг үрәкләри шүшәдән көврәк.

Нә дәчәллик биләр, нә шылтаг биләр,

Онларын бахышы инамсыз, үркәк.

Онлар нә хош сифәт,

нә сығал көрәр,

Бахымсыз бағлардан,

де, бағ олармы?

Көрпә шылтаг едәр, ана көтүрәр,
Анасыз көрпәләр шылтаг олармы?
Онлар дајәләрден мәһәббәт умар,
Буна нә һөвсәлә, нә дә мачал вар.
Атанын, ананын хәтринә анчаг
Таныш да, билиш дә көрпәни охшар.

Онун етдијини јад едә билмәз.
Дајәнин хош сөзү, нәвазиши дә
Көрпә үрәкләри исидә билмәз.
Ана севкисинә вармы бир әвәз?
Ана севкисинә көрпә һәсрәти
Ким дејир ән бөјүк бир һәсрәт дејил?
Дајәнин сығалы, ади һөрмәти
Вәзифә борчудур, мәһәббәт дејил.

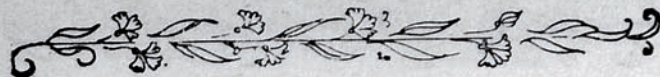
Ушаг үрәјини алдатмаг олмаз,
Јанылыр о гәлбә гыјыб һөкм едән.
Сечир,

көрпә гәлби һәссасдыр, һәссас,
Әсил мәһәббәти сахта севкидән.
Ушаг бөјүдүкчә

дәрди-сәри дә
Бөјүјүр өзүлә биркә илбәил.
Дајәнин ушагдан тәләбләри дә
Анчаг тәрбијәдир, мәһәббәт дејил.

Дәчәл көрпәләрин назы, шылтағы
Дајәнин көзүндә гүсүрдур әлбәт.
Ана мәзәммәти, ата данлағы
Анчаг мәһәббәтдир, анчаг мәһәббәт!

Јаман көврәк олур, јаманча һәссас
Јетим үрәкләрин ешги, фитрәти.
Бир ана гучағы, бир исти нәфәс
Онларын ән бөјүк көнүл һәсрәти!

Үрәји һәсрәтлә шишиб долса да,
Нә чүр'әти олар, нә чәсарәти.
Беләдир...

Адлары ушаг олса да,
Ушаглыг онларын дејил гисмәти.

Дуарлар узагда, бахарлар кендән,
Көзләр интизарлы, бахышлар дәрин.
Онларын үзүнә гәм көлкәсиндән
Басылыб мөһүрү кимсәсизлијин.

Ушаг үрәјини алдатмаг олмаз,
Јанылыр, о гәлбә гыјыб һөкм едән.
Сечир,

ушаг гәлби о гәдәр һәссас,
Әсил мәһәббәти сахта севкидән.

Мәһәббәт! Һәмишә мөһтачыг она,
Онсуз нә дәрк едәр, нә дујар инсан.
Мәһәббәт бәсләрми башгаларына
Мәһәббәт көрмәјән башгаларындан?

Әкәр гәлбимиздә мәһәббәт јохса,
Ону балалардан алмаг чох чәтин!
Онлардан мәһәббәт уачағыгса,
Амандыр, онлара мәһәббәт верин!

Көрпәләр евинә кәлир арабир
Ушаг көтүрмәјә сонсуз гадынлар.
Елә ки, көрпәләр буну һисс едир,
Кәл, көр, отагларда нә чахнашма вар.

Чичи палтарыны кејинир о күн,
Һәлә күзкүјә дә бахыр ушаглар.
Бәзәнир, дүзәнир...

Бәјәнилмәкчүн
Көрүн нә ојундан чыхыр ушаглар.

Јанашыр гадына...
Бахыр үзүнә.
Бахышда јалварыш, бахышда үсјан.
Бахыр маддым-маддым,

О, дөнә-дөнә,
Бахышлар гышгырыр: «Мән сәнин балан!»

Ағыр... Бу мәнзәрә нә гэдәр ағыр!
Үрәкләр чырпыныр...
Көзләр интизар.
Бурда өзләринә ана ахтарыр
Ана гучағына һәсрәт балалар.

Гырылыр үмиди, тутулур јенә,
Бир күнчә гысылыр бәјәнилмәјән.
Баш вур о үрәјин дәринлијинә,
Итәрсән, батарсан о үрәкдә сән.

2

Көрпәләр евиндә бир тој-бүсат вар,
Ушаглар севинир, әјләнир јенә.
Үрәји нискилли көрпә балалар
Топлашыб гарынын јан-јерәсинә.
Ушаглар ојнајыр, атылыб-дүшүр,
Гарынын гәлбиндә күлләр өпүшүр.
О, чилли көрпәни басыр бағрына,
«Чыртдан» нағылыны данышыр она:
— Ким јатыб, ким ојаг?
Дилләнир ушаг:
— Намы чохдан јатыб, тәк Чыртдан ојаг.
Чыртданын анасы јохму, әј нәнә?
Онун да анасы...
— Нә дејим сәнә?
Билирсән, әј бала, Чыртдан...

— Һә, Чыртдан...
— Икидир јаман.
О диви...
— Өлдүрәр... Горхмур һеч нәдән.
Бөјүјүб Чыртданла дост олачам мән.
— Јахшы, мәним балам...

Кечди бир гэдәр
Онлар чох данышыб, чох күлүшдүләр.
Әввәлки мәтләбә гајытды јенә:
— Һә, бәс... сәнин анан, јохму, әј нәнә?
— Мән өзүм анајам.

О, дөндү бирдән
Бәләкли кукланы көтүрдү јердән.
Гышгырды: — Бунун да анасы мәнәм.
Һеч кәсә, һеч кәсә буну вермәнәм!
— Ди, јахшы, гој олсун о, сәнин балан.
Ахы кимдир ону әлиндән алан?
— Бәс сәнин евин вар?

Нә десин ана?

— Вар!
— Мәни евинә сән апарсана.
Нијә апармырсан?..

Һә, дилләнсәнә.
Ана данышмады. Сусду.

— Әј нәнә,
Јашардыг бир јердә биз нәнә-бала.
Анаја охшајан көзәл бир хала
Апарды өзүјлә дүнән Адили.
Титрәди ананын додағы, дили.
— Адил анасыны тапды... әј нәнә...
Бәс мәним...

Ардыны демәди.

Јенә

Сусдулар...
Бахышлар данышды лал-кар,
Онлар бирдән-бирә гучаглашдылар.

Сөһбәтә бу јердә хитам вурулду.
 Артыг нә данышым, артыг нә дејим,
 Кизли дујғуларла бошалды, долду
 Анадан јетимлә, баладан јетим.
 Ана һеч билмир ки, нә дујғудур бу?
 Нијә бу дујғунун әсири олду?
 Јенә дә гәлбиндә сонсуз диләкләр,
 Һансы бир амала о сәчдә гылмыш?
 Тапар бир-бирини сыныг үрәкләр,
 Тапар бир-бирини ики атылмыш.
 Атылмыш!

Атылмыш, һәгигәтди бу —
 Биринин әввәли, биринин сону.

СОН СӨЗ

Мәһкәмә гурулсун!

Атылмышларын
 Узаг, көздән узаг сығначағында.
 Вичданлар әјләшсин о күн һакимин
 Бире сол јанында, бире сағында.

Мәһкәмә гурулсун, һөкм верилсин,
 Һәр кәс һаггыны јох, борчуну билсин!
 Баласыны атан аналар илә
 Анасыны атан балалар кәлсин.

Атсын күлләсини өз чәһһәсиндән
 Өзүнү һагг билән дилләр бирбәбир.
 Амма бу атәшин горхма сәсиндән,
 Һәдәфи јенә дә өз чәһһәсидир.

Һәјат сынағындан чыхан «зирәкләр»
 Һаггыны истәсин, борчуну дансын.

Балаја, анаја гыјан үрәкләр,
 Мәһкәмә өнүндә нијә утансын?

Хәчаләт! Утанмаг! Намусун, арын
 Илкин мејвәсидир...

Умма сән ондан!

Вичдан һакимини алдаданларын
 Горхусу олармы һагг диванындан?

Мәчәллә һөкмүјлә хатырланан борч
 Јахшыдыр мин дәфә, өдәнилмәсә.
 Верилән чәзанын кимә нә хејри,
 Күнаһкар өзүндә күнаһ билмәсә?

Зорла борч өдәтмәк?

Де кимә кәрәк?

Дејирәм һөкм дә һәзин нәғмәтәк
 Көнүлдән-көнүлә ахсын, дујулсун!
 Мәһкумун үзүнә охунан һөкмүн
 Мәгсәди — ганмазы гандырмаг олсун!
 Ганмагда чәза да, әдаләт дә вар.
 Гансын!

Борчундан да бир бој учалсын!
 Севкијә, гајғыја мөһтач оланлар
 Анчаг севкијә дә һаггыны алсын!

1976—1978.

ТЭЗАДЛАР

(поемадан парчалар)

*Һәким достум Чаваншир, бәшәрин
чисмани ағрылары сиз һәкимләрин,
мә'нәви ағрылары исә гәләм саһиблә-
ринин үрәжиндән кечир.*

ВЈЕТНАМДА МУҲАРИБӘ

Ч ы х ы ш:

Вјетнам, бу әзми сән хардан алдын?
Бу әзмә, гүдрәтә һејрандыр чаһан,
Дүнјаја сәс салан бир әждаһанын
Өнүндә дағ кими нечә дурмусан?

Пентагон дүшүндү,
вурудан әввәл
Јүз өлчдү, бир бичди һәр шеји тәкһар.
Сәнин гүдрәтини, сәнин әзмини
Дәгиг машинларла һесабладылар.

Пентагон дүшүндү дөјүшдән габаг:
Он мин нејләјәчәк нечә јүз минә?
Машын мөһләт верди алты ај анчаг
Сәнин ирадәнә, сәнин әзминә.

Ағалар, машина гәзәбләнемәјин,
Чансыз рәгәмләрин нә кұнаһы вар;
Әзми, ирадәни, өзүнүз дејин,
Нечә һесабласын чансыз машинлар?

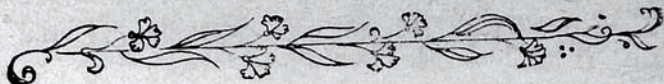
Машын вара билмәз бу инчәлијә
Машын зору өлчәр,
Күчү һесаблар.
Машын нә билсин ки, «мән һаггам» — дејә,
Чошан үрәкләрдә нә бојда күч вар...

Демәјин кұнаһкар машинлар олду,
Артыг сизин үчүн ишләмир заман.
Машын нә билсин ки, бир үрәк оду
Мин гат горхулудур јүз-јүз бомбадан.

Һаггыны дәрк едән өзүнү анлар,
Буну мәнән јахшы Пентагон билир.
Һаггын көзләријлә күллә атанлар
Нә гүввәт таныјыр, нә ганун билир.

Дананг чәнкәллији...
Кечә тән јары...
Ғоча бир гары

Һәрби базалара кедән јоллары
Доланыр бирбәбир, кәзир бирбәбир.
Чызыб синәсини хәритә чәкир...
Көксә көчүрүлүр чығырлар, јоллар.
(Бурда јада дүшүр гәдим нағыллар).
Өзүнү јетирир о, чәнкәллијә.
Мән дә бучығазы бачардым! — дејә
Бир хәритә кими ачыр көксүнү.
Ғоча бир гарыда бу гәдәр белә,
Шүчаәт, ирадә бәс хардан олду?

Дејердим, эн ачиз адамлар белэ
Инамын күчүнэ гәһрәман олду.
Вјетнам тәпәдир, дүшмәнисә дағ.
Демәјин бу гүдрәт она бәс хардан?
Инамдыр,

инамдыр,
инамдыр анчаг
Ону дөјүшләрден галиб чыхардан.

Вјетнам, гүввәт дә, һагг да сәндәдир
Сәнин бүтүн күчүн әгидәндәдир.
Күчлүсән мин дәфә өз дүшмәниндән,
Чүнки о һагсыздыр, һагсан амма сән.

Корун дүјгусу да она көз олар,
Әкәр ешги варса, инамы варса.
Күчсүзүн бир күчү дөнүб јүз олар
Өзүнә, һаггына о, инанырса.
Сәһһәтин гәдрини јатагда бимар
галандан соруш.
Азад јашамағын гәдрини анчаг
зинданда душтаг
оландан соруш.

Азадлыг!
Азадлыг әлдән кетдимин
Дүнја да хәјала дарысгал кәләр;
Инсан азадлығы итирән кими
Бүтүн фәлакәтләр далбадал кәләр.

Кедәр ағызлардан дад да, ләззәт дә,
Ағыл да, үрәк дә күләр арзуја.
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә
Һәгигәт ријадыр, әдаләт боја!

Инсан үрәјиндә кин дә, нифрәт дә
Әбәди көз бағлар, бир анлыг олмаз.
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә
Инсанлар јашајар, инсанлыг олмаз.

Дүшүнән бејинләр сөнәр зүлмәтдә —
Јаланла һәгигәт үзбәүз олар.
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә
Дүз әјри адланар, әјри дүз олар.

Идрак да боғулар, сөз дә, сәнәт дә,
Ағыл килидләнәр дилдә, додагда;
Азадлыг олмајан бир мәмләкәтдә
Надан башда кәзәр, ағил ајагда.

Ч ы х ы ш:

Филин ајағына һәлә көрпәјкән
Зәнчирли, ғыфыллы, гандал вурдулар.
Нијә?
Чүнки филин кәләчәјиндән,
Ахыр зәрбәсиндән чох горхурдулар.
Күнләр аја дөндү,
ајлар ил олду.

Бөјүдү,
бала фил, јекә фил олду.
О елә билди ки, елә санды ки,
Бәзәкдир, зијнәтдир гандаллар филә.
О елә билди ки, елә ганды ки,
Дәдә-бабасы да јашамыш белә.

Ону инчитмәди бу душтаг һалы,
«Јәгин ки, бу мәним һаггымдыр» — деди.
Фил өз ајағында көрдү гандалы,
Мәһбус олдуғуну гана билмәди...

Зэрэрсиз һејвандыр көрдүләр бу фил,
Азад еләдиләр ону зәнчирдән.
Анчаг... елә бил ки, о, һеч фил дејил,
Бир аддым атмады дурдуғу јердән.

«Јери! Јери!» — дејә вурдулар ону.
Галхмады,
Гамчыја башыны әјди.
Ахы азадлығын нә олдуғуну
Фил һардан биләјди, фил нә биләјди.

Вјетнам, сөкүлүр үфүгләрдә дан,
Сәнә арха дурур солун, сағын да.
Һәмишә сән азад јашадығыннан
Билирсән гәдрини азадлығын да.

Ишығын гәдрини синәси дағ-дағ,
Көзләри сонрадан тутулан биләр.
Азад јашамағын гәдрини анчаг
Һәбсдә синәси көз олан биләр.

Баш ачыг,
Әл јалын,
Ајаглар јалын,
Америка әскәри гачды чәбһәдән.
Деди: — Вәтәнини горујанларын
Ганыны төкмәкдә һаглыјаммы мән?

Деди: — Вјетнама кәлдијим илк күн
Вичданым тәмизди,
Алным ачыгды.
Демә алдадыблар бизи бүсбүтүн,
Һәгигәт бурада гаршыма чыхды.

Белә анлатмышды забитләримиз:
Әдаләт, азадлыг әскәријик биз.
Гәдим Вјетнама кедирик бу күн
Онларын һаггыны горумаг үчүн.

Кимдән?
Чох дүшүндүм бу суалы мән.
Сонра баша дүшдүм:
Өз-өзләриндән!..

Милләт бир,
Вәтән бир,
һава бир,
су бир.

Јол ики,
сөз ики,
тәригәт ики.
Гардашы гардаша дүшмән едибдир
Бир ана торпағын ики мәсләки.

Бир бөјүк мәмләкәт, ганаһмырам мән
Сахта қағызлара нечә бүкүлдү?
Гара сијасәти Аф евин, дүнән
Бир халгы, бир јурду икијә бөлдү.

Инсан бәд ајагда һәр шеји анлар,
Гылынч кәсә билир бә'зән гында да.
Мән бурда илк дәфә көрдүм,
јаланлар

Олурмуш һәгигәт палтарында да.
Ах, рәнкли чүмләләр, бојалы сөзләр,
Абырлы,
исмәтли,
һәјалы сөзләр.

Мән көрә билмәдим о заман нечин,
Арханызда дуран о һагсызлығы?
Бирчә мә'насы вар дедим һәр сөзүн
Мән сечә билмәдим гарадан ағы.

Мән инди билирәм, билирәм артыг
 Нәдир әсил һәјат,
 Әсил азадлыг!
 Биз ағ јаланлара чох ујмушуг, чох,
 Демәјин дәриси галына вај, вај!
 Дејин, һәгигәтин палтарыны јох,
 Өзүнү көрәнин һалына вај, вај!

Сөзүн бәзәјини, сахта зәрини
 Мән инди көрүрәм, тәчрүбәм ки, вар.
 Бөјүк чәнабларын дедикләрини
 Тәрсинә чевирсән һәгигәт олар.

Онлар «силаһлары ләғв едәк!» — дејир,
 Онлар силаһланыр кизлиндә анчаг.
 Неч кәс бир-биринә көнүл вермәјир.
 Сөз алыб сөз верир һеј гучаг-гучаг.

Инамлар наминә сөз јығын-јығын.
 Бағланыр бирбәбир мугавиләләр
 Дејирәм, әслиндә инамсызлыгын
 Ән бөјүк рәмзидир мугавиләләр...

Чәнаблар «силаһлар мәһв олсун» дејә,
 Бир-бир имза атыр мугавиләјә
 Данышыб күлүрләр лап ширин-ширин,
 Күлүшләр далында ишләр кизләниб.
 Галхыб көрүшүрләр...

бу көрүшләрин
 Далында гычанан дишләр кизләниб.
 Ах, нијә, ах, нијә бунлары билдим?
 Мән дири өлүјдүм,

билиб дирилдим.
 Билдим...
 Ах, бу јүкү көтүрмүр үрәк.

Билдим...
 Нәдән өтрү?

Де кимдән өтрү?
 Әкәр билмәсәјдим...
 башгаларытәк,
 Мән дә јашајардым бир инсан өмрү...

Јалана, бөһтана биз чох ујмушуг,
 Демәјин дәриси галына вај, вај!
 Дејин һәгигәтин палтарыны јох,
 Өзүнү көрәнин һалына вај, вај!

Һәр күн бир өлкәдә гопур вәлвәлә,
 Залимләр, зүлмләр кәлди-кәдәрдир.
 Бәшәрин тарихи — гәдимдән һәлә
 Азадлыг јолунда чәкишмәләрдир.
 Азадлыг алынар, јаддан умулмаз,
 Азадлыг верилмәз әрмәган тәкин.
 Верилән азадлыг азадлыг олмаз,
 Башга бир рәнкидир о, әсарәтин.

Шәрәфдир өлмәк дә азадлыг үчүн.
 Бу мәсләк — дәјмәзми бүтүн динләрә?
 Дејирәм, ешг олсун дүнән вә бу күн
 Азадлыг јолунда чан верәнләрә.

Азадлыг — әзәлдән һәјатын өзү,
 Азадлыг — ән уча, ән шанлы бајраг.
 Азадлыг арзусу, азадлыг сөзү
 Дүнјанын ән бөјүк динидир анчаг.

Азадлыг — чәсарәт, азадлыг — һүнәр.
 Азадлыг әскәри неч әјиләрми?!
 Бүтүн халглар үчүн азадлыг гәдәр
 Бөјүк бир сәадәт ола биләрми?

Мәзлүмун журдунда бостан экибдир
Зүлмү өз ичиндә гочалдан өлкә.
Бу күн азадлыға ғылынч чәкибдир
Азадлыг һејкәли учалдан өлкә.

Бәс о нечә даныр ахан ганлары?
Бу сахта рәнкләрдән, де, нә көтүрдүк?
Даим һәгигәтдән дәм вуранлары
Һәмишә биз белә јаланчы көрдүк.

Мән «һејиф» демәрәм тутуб әлини
Азадлыг јолунда ахан ганлара.
Алгыш! Азадлығын тунч һејкәлини,
Гәлбиндә јашадан мәрд инсанлара!

ДӨРДҮНЧҮ ХӘБӘР

Чәнаб Чонсон нараһат,
Леди Чонсон нараһат —
Америкада оғурлуг,
Артыр,
артыр
һәр саат.

Ч ы х ы ш:

Хырда оғурлугларын
Төрәтдији чинајәт
Бөјүк оғурлугларын
Дәһшәтиндән ағырмыш...
Ханым Чонсон

өлкәнин

Күбар ханымларыны
Мәшвәрәтә чағырмыш:
— Кимдир бурда күнаһкар?
— Нејләмәк?
— Бир-бир дејин,
Кимин нә тәклифи вар?

— Гаранлыгдыр күчәләр,
Ишыглары чохалтмаг!
— Бәлкә... валидејнләр...
— Јох-јох! Нә данышырсан
Күнаһкар әсримиздир,
Ғызышыбдыр бејинләр...
Сөз верилир Ертаја —
Зәнчи мүғәннисинә:
— Кәрәк бүтүн үрәкләр
Вичдан, инсаф одунун
Атәшинә исинә.
Вармы биздә бу вичдан?
— Ерта, нә данышырсан?
— Мән нә данышдығымы
Билирәм...

гулаг асын.

Ким истәр,

өз өлкәси

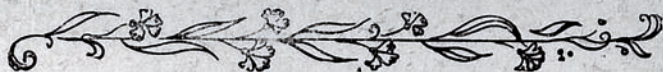
Јад әлләрдә талансын?
Өлкәмизин ичиндә
Оғурлуға дөзмәјиб
Гануну бәркитмишик...
Анчаг... јад өлкәләрә
Оғурлуға кетмишик!

БЕШИНЧИ ХӘБӘР

Чәнаб Чонсон,

Көрк үчүн

Әмр едир гәзетләрә:
«— Билдирсинләр Ағ евин
Нөвбәти хәбәрини:
Президент чәкинмәдән
Вјетнама көндәрир
Өз ғызынын әрини».

Чыхыш:

Тез јаыр бу хәбәри
«Американын сәси» дә:
«Әдаләтин наминә»
Вьетнамда дөјүшүр
Чонсонун језнәси дә.
Јазды башга гәзетләр
«Бу да президентин
Әзмидир,
һүнәридир...»
Анчаг... һеч јазмадылар
Вьетнамда дөјүшән
Чонсонун тәк гызынын
Сәккизинчи әридир...

Чох да ата көндәрир,
Бу кедәр-кәлмәз јола
Разылашды нәдән гыз?
Доггузунчу,
Онунчу
Әрләрә кетмәзми бәс
Сәккизинә кедән гыз?..

ЕФИРДӘ ДӨЈҮШ

Дүјмәни бурурсан,
Ефирдә сәсләр...
Гарышыб долашыр бири-биринә.
Бир өлкә һавадан һеј ахшам-сәһәр
Бөһтанлар јағдыр өзкәләринә.

Әввәлләр беләјди:
дуруб дөш-дөшә
Чыхарды дүшмәнләр ачыг дөјүшә...

Гылынчда парларды гәзәб, әдавәт,
Бу ачыг дөјүшдә сөзә нә һачәт?
Архадан вурмазды дүшмәни дүшмән,
һәм өлән кишијди, һәм дә өлдүрән...

Дөјишди дүнјанын көһнә әһвалы,
Артыг бу адәтләр гочалды кетди;
Короғлу демишкән: «Түфәнк чыхалы
Мәрдлик дә дүнјадан баш алды кетди...»

Бу күн, бу әсрдә биз һаһаг јерә
Вәһшилик дејирик бу адәтләрә.
Дејирик, мәһв олсун әдавәт кәрәк,
Гардаш олмалыдыр бүтүн адамлар.
Бөјүк дүјгуларла јашасын үрәк,
Ахы, ган төкмәкдә нә јахшылыг вар?

Анчаг дәрд одур ки,
әдавәтин дә
Өзү мәһв олмады, сөзү дөјишди;
Хаин үрәкләрдә гәзәб дә,
кин дә,
Астары сахлады, үзү дөјишди.
Ган төкмәк ганунла јасаг оландан
Ганлары гаралтмаг дәб олуб јаман!..

Ингилаб еләдик, зүлмү девирдик,
Ујмадыг заманын мин гәзасына.
Биз мәрдү-мәрданә дөјүшә кирдик,
Һагсызы чатдырдыг өз чәзасына.
Ингилаб — заманын, әсрин сәсидир.
Ингилаб — кишилик нүмүнәсидир.
Ингилаб — мәрдлији шәрәф, шан етмиш,
Архадан вурмағы гадаған етмиш.

— Бәс онда?..

Билирәм, нә сорачагсан.
Нәдир бу жалтаглыг, икиүзлүлүк?
Әфсус! Өз јолујла кедиркән заман
Он сафы корлајыр бә'зән бир чүрүк...

Һәр шеј өз донуну дәјишир, фәгәт
Дәјишир адәтләр, ганун-гајдалар.
Инди әдавәтин башында бирет,
Үзүндә тәбәссүм, әлиндә күл вар.

Бахырыг кечмишә инди узагдан,
Араја илләрдән дағ ендирмишик.
Кинин, әдавәтин әјнинә чоҳдан
Мәдәнијјәт дону кејиндирмишик.

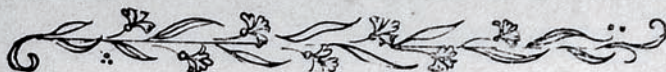
Тәһсиллә, сәнәдлә санырыг ки, биз
Чатмышыг ән али мәдәнијјәтә.
Анчаг гычгыранда әсәбләримиз
Мәһәббәт бир анда дөнүр нифрәтә.

Гәзәбли анларда
Инсан бүсбүтүн
Дәјишир, алчалыр,
(көзләрдән ираг...)

О өз мәнлијини бөјүтмәк үчүн
Дедији «мән»ләрлә кичилир анчаг.

Архада «филанкәс алчагдыр» дејән
«Алчағын» үзүнә иришир бә'зән.
Ачыгча дөјүшә кирә билмәјән
Имзасыз мәктуба киришир бә'зән.

Јазыр ки, «Оғрудур филан, филанкәс».
Јазыр ки, «Онларын көзү тох дејил».
Һамыдан јајыныб кизли-кизли бәс
Өзкәјә кор газмаг оғурлуг дејил?

Өзкәјә хәлвәти гују газанда,
Сөјлә, өз-өзүндән утанмадынмы?
Өз дәсти-хәттинлә сән «К» јазанда
Кишилик сөзүндән утанмадынмы?

Гәләм кәләчәјә јол көстәрәндир,
О ки, јаранмајыб бөһтанлар үчүн.
Гәләм көнүлләрдән чичәк дәрәндир,
Она јарашармы кор газмаг бу күн?

Дүшүн бабалары:
Мүдрик сөзләри
Јурдун дөвләтидир, елин варыдыр.
Гајалар үстүндә гылынч изләри
Дүшмәнә имзалы мәктубларыдыр.
Дүјмәни бурурсан,
Ефирдә сәсләр...
Гарышыб долашыр бири-биринә;
Бир өлкә һавадан һеј ахшам-сәһәр
Бөһтанлар јағдырыр өзкәләринә.
Американын сәси,
Би-би-си,
Пекин...

Динмәмиш билирсән нә дејәчәкдир.
Долуб гулаглары бәшәријјәтин —
Ахы, бу јаланлар кимә кәрәкдир?

Бири дикәринә «гәсбар» дејир,
Өзү дә билир ки, јалан данышыр.
Залым, өз көзүндә тири сечмәјир,
Өзкә көзүндәки гылдан данышыр.

Ефирдә гарышыб сәсләр сәсләрә,
Јаланлар титрәјир,
Әсир һавада.
Бир мәтләб сәсләнир күндә мин кәрә,
Сөзләр бир-бирини кәсир һавада.

Сусун, еј бајгушлар, жазыгдыр инсан,
Сиздә бир азачыг инсаф вармыдыр?
Бу бәшәр өвләды ешг учбатындан
Дүнјаја кәлмәкдә күнаһкармыдыр?

Инсанын гајғысы, дәрди чүрбәчүр,
Она аман вермир һәјәчанлары.
Онсуз да гәлбләри тәлатүмлүдүр,
Гојун гулаглары динчәлсин бары.

Ефирдә дәһшәтли бир чарпышма вар,
Сәсләр бир-бириндән гејлү-гал едир;
Јалан фабрикләри — телетајплар
Һәр саат мин јалан истәһсал едир.
Өлкәләр гышгырыб, дејир: «Мәнәм, мән!»
Ешидә билмирик: «О да вар!» — дејән.

Никар Короғлудан сорду: — Геч сәни
Бир јыхан олубму, биләјдим буну?
Короғлу деди ки, «Кизир Мустафа
Бу күн чаја басды гоч Короғлуну».

Далады гурд кими бәшәријјәти,
«Мән!», «Мән!» — дејә-дејә Нитлер дә бир вахт.
Өзкә һесабына, о, бир милләти
Бөјүтмәк истәди, кичилди анчаг.

Инди силаһлары әвәз едиб сөз,
Сөз илә дүшүрләр инди гармаға.
Бөһтанлар жағдырыр Бонн, кечә-күндүз
Чалышыр һагсызы һагландырмаға.

Һаким масасында зор адлы ганун
Иттиһам еләјир вичданы, ары.
Дүнјанын Гәрб үзү сәһнәдир,
онун

Јаландыр, бөһтандыр режиссорлары.

Намәрдләр ағзында һагг чилик-чилик
Доғраныб сәпилди ефирә јердән...
Бөһтанлар јурдунда мәрдлик, кишилик,
Бахыр адамлары абидәләрдән...

БЕЈИН АХЫНЫ

Американын гызылы вар,
Доллары вар.
Бу долларын күчүнә дә
Узаг, јахын өлкәләрә
Кизли-кизли јоллары вар.
Өлкәләри дејил јалныз
Көзәл-көзәл дүјгулары,
Дәрин-дәрин фикирләри,
Зәнчирләрә сала билән
Күчлү-күчлү голлары вар.
Алыр, сатыр о, һәр шеји —
Ширин-ширин диләкләри,
Бејинләри,
үрәкләри...
О, сулары буландырыр.
Гызылларын шәфәгилә
О, көзләри гамашдырыр,
Ағызлары суландырыр.

Тәләсинин гырмағына
Гујруг тахыб
Асијаны доландырыр...
Африканы доландырыр...

Бәзәк вуруб
О, «азадлыг һејкәлине»
Инкилисин бармағыны
Чохдан кәсиб
чаләг едиб өз әлине.

Хырда-хырда өлкөлөрө
 Лайла чалыр.
 Сијасәти һамарлајыб
 Хәјаллары тумарлајыб
 Фикирләри тора салыр...
 Африкадан,
 Асијадан
 Европадан
 Америкаја ағыл ахыр, бејин ахыр.
 Јүз-јүз ахыр,
 Мин-мин ахыр...
 Бејинләри хаммал кими дашыјрлар
 Галаг-галаг.
 Ону сатаг,
 Буну алаг!..
 Дили бағлы,
 Голу бағлы,
 Көксү дағлы милләтләрин,
 Тәкчә вары, сәрвәти јох,
 һисси,
 фикри,
 дүшүнчәси талан олур.
 Һәгигәтин тәрчүмәси
 Јалан олур.
 Нечә-нечә илдән бәри
 бејинләри
 бир доллара дәјмәјәнләр
 Алыр, сатыр
 Фиқир долу,
 Әмәл долу,
 Ишыг долу
 бејинләри.
 Сөз гудуруб һаггы даныр,
 «Һәгигәти» тәмсил едән,
 Ганун саплы балталарла
 Һаггын башы парчаланыр.

Бу ганунлар лайла чалыр
 Милләтләрә бәләјиндә,
 Јаланларын башы дурур бир өлкәдә,
 Әлләрисә кәзир башга өлкәләрин
 үрәјиндә..
 Милләтләрә хејирини, зәрәрини
 О көстәрир,
 Ганун әкиб
 Гызыл дәрир.
 Америкаја бејин ахыр,
 әмәл ахыр,
 ишыг ахыр.
 Бу әмәлә, бу ишыға
 Африкалы кендән бахыр,
 Асијалы кендән бахыр.

У С Ј А Н

*Американын Вјетнамдакы муһарибә-
синә е'тираз етдијинә көрә һәким
Б. Спок мәнһәмәјә верилмишдир.*

— Нечин ахмалыдыр узаг дијарда
 Америка кәнчинин күнаһсыз ганы?
 Бу гәсдли, гәрәзли вурушмаларда,
 Сиздән сорушурам,

 әдаләт һаны?
 Бајгуш әмәлидир әмәлләримиз,
 Буна биканәдир ганун да, дин дә.
 Нечин хошбәхтлији тапмалыјыг биз
 Башга өлкәләрин бәдбәхтлијиндә?

Нечин саһибини евдән говлајаг,
 Нечин шәһәрләрә од әләјәк биз?

Нечин үрәкләрә дәрә, әләм гоҗаг,
Нечин јанагларә јаш чиләјәк биз?
Горхуб чәмијјәтин хәстәлијиндән
Артыг тәбабәтдән әл чәкирәм мән.
Тәк-тәк хәстәләри сағалтмаг һәлә
Дејил әлимиздә о гәдәр чәтин.
Еј һәким достларым, верәк әл-әлә
Дәрдини дүшүнәк бу чәмијјәтин.
Үзүлдүк,

дүшүндүк,
билмәдик анчаг
Нәдир дәрманымыз, чарамыз бизим.
Биз бурда хәстәјик,
билмәдик анчаг,
Вјетнамда ачылды јарамыз бизим.

Бу сөзләр үстүндә тутдулар ону.
Чәкди мәнкәмәјә оғру доғруну.
Дедиләр: — Вәтәндаш дејилмисән сән?
Бәс сәнин гејрәтин, намусун һаны?
Бизи имдадына сәсләркән Вәтән
Күлдүрдүн Вәтәнә бүтүн чаһаны.

Деди: — Күнаһкары мәкәр дүнјамы?
Кәсир көкүмүзү өз әлләримиз.
Биллаһ, күлмәлидир,
Вјетнамдамы
Вәтән гејрәтини чәкмәлијик биз?

Бәс онда... һәр јердә дејирик нәдән,
Зүлмүн зәнчирини чохдан гырмышыг,
Биз ки јурдумузу дөврү-гәдимдән
Азадлыг өлкәси адландырмышыг.

— Азадлыг! Һәр шејин ахы һәдди вар.
— Бизи мәнв еләди һәдләр, һүдудлар.
— Демәк һүдудларә нөгтә гојулсун?
Һәким, чох бөјүкмүш сәнин нијјәтин.
— Јарымчыг азадлыг гој сәнин олсун,
Бүтөвү көзәлдир һәр сәадәтин.
— Һәким, замана бах, өзүнү данла,
Көрмүшүк дөшүнә чох дөјәнләри.
Заман өзү удур, вахтла, заманла
Фикрини көкләјә билмәјәнләри.

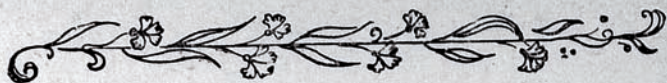
— Һәгигәт бојанын далында јатыр,
Утанмаз-утанмаз бөһтан да атыр
Замана бојалар, вахта бојалар,
Минүзлү бојалар, сахта бојалар.

Күн дедим Күнәшә, Ај дедим Аја,
Өјүндүм хәјали күндүзләримлә.
Бахмаг истәјирәм ахы дүнјаја
Мән өз көзләримлә, өз көзләримлә.

Бир ешгим, мин арзум, мин диләјим вар,
Чалма мин үрәји тәк бирчә симлә.
Мәнә үрәк вермә, өз үрәјим вар,
Дујмаг истәјирәм өз үрәјимлә.

Гој өзүнә галсын бу сәфсәфәләр,
Мән сечә билирәм дүзү әјридән.
Мәнә ағыл вермә, өз ағлым јетәр,
Ганмаг истәјирәм өз ағлымла мән.

Вәтәни һамыдан чох севдијиндән
Вәтәнин дүшмәни — дедиләр она.
Нәдәнсә... Зиндана дөнүбдүр вәтән
Вәтәнин ән бөјүк оғулларына.

Кәлин вараглајаг кечмиш илләри,
Дүшүнән башлара гылынч чалдылар.
Дантени,

Пушкини,
Фейхтванкери,
Надини Вәтәндән гачаг салдылар.

Наггы бајраг едән,
гәдимдән бәри
Батыб ијнә кими көзүнә әсрин.
Бөјүк үрәкләрин бөјүк сөзләри
Дәјиб силлә кими үзүнә әсрин.

Бөһтанлар атылды, дамға вурулды
Анды вәтән олан вәтәндашлара.
Бу нәдән беләдир?

Бир һаким олду
Һәмишә бош башлар долу башлара.

Нәдән гаршы гојду «мәнәм» — дејәнләр,
Чылыз мәнлијини јүз-јүз минләрә?
Бу нәдән беләдир

дүшүнмәјәнләр
Дүшмән кәсилибдир дүшүнәнләрә?..
Суал јериндәдир,

чавабы: Горху!
Бош башлар, шүбһәјлә, горхујла долу!

Зору бу дүнјада һагг сајанларын
Ән бөјүк силаһы ифтира, бөһтан.
Өз һаһаг ишини анлајанларын
Һәмишә үшүмүш чаны горхудан.

Вурушмуш, дејүшмүш онлар илбәил,
Зүлмү һәдәләјән һаггын сәсијлә,
Зора күвәнәнләр, ағылла дејил,
Дүшүнмүш һәмишә әзәләсијлә.

Һагга дејинибләр: — Дејәсән сәнин
Јемин бир балача артыг олубдур.
Доғру данышанын, доғру дејәнин
Папағы һәмишә јыртыг олубдур.

Вәтәни һамыдан чоһ севдијиндән
Вәтәнин дүшмәни дедиләр она.
Вәтән зиндан олуб дөврү-гәдимдән
Вәтәнин ән садиг оғулларына.

ГАРА — АҒ

*Чәрраһ Кр. Берһард икинчи үрәк-
көчүрмә әмәлијатыны диш һәкими
Блајбергын үзәриндә апармышдыр.
Блајберг инди бир зәнчинин үрәји
илә јашајыр.*

Инди дејирсән ки, инсандыр һамы,
Бәс онда?..
Блајберг, де, јадындамы
— Дишими чәк! — дејә сәнә јалваран,
Зәнчинин евиндән говдун о заман.

Дедин:
— Чәкилмәсә диши зәнчинин
Күнәшми сәнәчәк, ајмы батачаг?
Ајрыдыр милләтин, ајрыдыр динин
Мәним мүштәрәмсә ағлардыр анчаг.
О сәнә јалварды,
Рәдд еләдин сән.

Дедин: — Зәһләм кедир диләнчиләрдән.

О кетди...
 Сүбһэдәк чәкиб аһ-аман,
 Көзүнү гырпмады диш агрысындан...

Ағлыны итирир инсан аз гала
 Заманын долашыг көшмәкәшиндә.
 Агрыжан зәнчинин дишијми?..
 әсла!..

Заман агрыјырды онун дишиндә.

Анчаг... һеч билмәдин, һеч билмәдин сән
 Дүнјада чох бөјүк бәлалар да вар.
 Чохлары азлара мәһкум ејләјән
 Заманын да јаман ојунлары вар.

Илләр, дүјүн-дүјүн өтүшдү...
 Бир күн,
 Үрәк агрысындан јатаға дүшдүн.
 Сән онда умдун ки, јер үзүндәки
 һәкимләр тәк сәни дүшүнүб ансын.
 Јалвардын, һамыја әл ачдын,
 тәки

Бир аз да, бир аз да өмрүн узансын.

Бир күнлүк өмүрчүн ким билир, бәлкә
 Сән гурбан верәрдин чијәрпараны.
 Гаршына чыхартды таләјин јенә
 Гапындан говдугун һәмән гараны.

Гапындан говдугун һәмән зәнчинин
 Үрәји дөјүндү көксүндә сәнин...
 Зәнчинин әмәји,
 Дузу, чөрәји,
 Бөјүк дугуларла вуран үрәји
 Сизә кәрәкмиш!
 һамынын үрәји демә үрәкмиш!...

Инди дејирсән ки, инсандыр һамы,
 Блајберг, Блајберг, бәс јадындамы,
 Гапындан говдугун о гара зәнчи?..

Инди өзүн де,
 Сәнми диләнчисән, ому диләнчи?
 Зәнчинин үрәји сәнин синәндә
 Вурандан бәри,
 Севмәјә башладын де бәлкә сән дә,
 О бәјаз үрәкли гара үзләри?..

* * *

Көзәкөрүмәздән уммадыг имдад
 Инсанын өзүдүр — дедик — пәнаһы.
 Јердә ахтармадыг биз Аршиметтәк,
 Фикримиздә тапдыг истинадкаһы.

Учалдыг көјләрә, баш вурдуг јерә,
 Күлдү үзүмүзә көјүн гатлары,
 Миндик машыңлары ,тәјјарәләрә,
 Вердик колбасаја биз Гыратлары...

Һәмишә ирәли!
 Кери дөнмәдик.
 Дүјдуг гәлбимиздә күнүн сәсини.
 Анчаг...

дүшүнмәдик,
 һеч дүшүнмәдик
 Гыратын, Бозатын фачиәсини...
 Нә олар... бир бахсаг кечмишә һәрдән,
 Дүшүнәк дүнјанын гәмини бир-бир.
 О гәдим, мөһтәшәм абидәләрдән
 Дүшән кәрпичләрин дәрди киминдир?

Нә гәдәр күчлүсэн, еј гадир инсан,
Өзүн бир јанасан, әзмин бир јана.
Нә гәдәр ачизсэн, әсир олурсан
Өзүн өз әлинлә јаратдығына...

Нә гәдәр күчлүсэн,
өләчәјини
Билсэн дә
ишдәдир јенә әлләрин.
Нә гәдәр ачизсэн,
горхудур сәни
Өз фикрин,
Өз һиссин,
Өз әмәлләрин!
Көзлә көрүнмәјән бир зәррәјлә сән
Бу бојда дүнјаны һәдәләјирсэн...

Күчлүсэн, ән узаг улдузун белә
Сирринә, сөзүнә вагифәм — дедин...
Ачизсэн, ән јахын достунун һәлә
Гәлбиндән кечәни дуја билмәдин.
Һәм елә күчлүсэн, һәм белә күчсүз.
Биликдә күчлүсэн, дујгуда ачиз.

КӘЛ, АНА ТӘБИӘТ

Јорулдуг,
бир дајан,
машыны сахла!
Нә гәдәр јол кедәк резин «ајагла»?.
Сәһәрдән бу јерә сәфәрдәјик биз,
Машын да адам тәк јорулур јәгин.
Дејирәм, нә олар ајагларымыз
Бир аз да бу гара торпаға дәјсин!

Тәкәрләр фырланыр
Јол кедирик биз,
Дикиб узагларә көзләримизи.
Тәкәрләр фырланыр,
һарај-һәширсиз,
Бу елдән о елә апарыр бизи...
Ағаппаг јоллардан елә бил бу ан
Ағ мәрчан тахыбдыр дағлар бојнуна.
Чыхмышыг шәһәрин дар гучағындан
Ана тәбиәтин кениш гојнуна...

Көрүрсән, үрәјә сөз дејәндә дә
Тутулур,
көврәлир,
күсүр һамыдан.
Бә'зән адамлардан инчијәндә дә
Дағларә, дашларә үз тутур инсан.
Сөз дә хәнчәр кими ишләјир чана;
Ганы лахталадыр әзаб, изтираб.
Шәһәрин сөзүнә, суалларына
Ана тәбиәтдән умуруг чаваб.

Күлләрин шәбнәми, отларын шәһи,
«Кәл мәни дуј!..» — дејә бизә көз дикир.
Дағларын күләји, бағларын меһи,
Инчик руһумуза бир сығал чәкир.

Чалышыр, ворушур нә гәдәр инсан
Адамлар ичиндә јер тутмаг үчүн
...Нәркизә бахырам,
Мәнә кәм бахан
Надүрүст көзләри унутмаг үчүн...

Началы даглара бахырам,
мәнә

Гычанан дишләри унутмаг үчүн.
Бахырам үфүгүн кеңишлижинә
Сојуг бахышлары унутмаг үчүн.
Бахырам сылдырым, даш гајалара
Јолум үстүнә

Атылан дашлары унутмаг үчүн.
Бахырам дағларын дик вугарына,
Әжилән башлары унутмаг үчүн.

Кәл, ана тәбиәт, говушум сәнә,
Сәнин бир парчандыр ахы илкимиз.
Нолар, әслимизә гајыдаг јенә,
Ахы бу торпагла бир вәһдәтик биз.

Мајам да, сүдүм дә, сәндәндир мәним,
Бу јорғун руһуму кәл диндир мәним...
Илкимиз тәмиздир тәбиәт гәдәр,
Әмдији сүд кими сафдыр көрпәләр.

Күлләрин шәбнәми, отларын шеһи,
«Кәл мәни дуј!» — дејә бизә көз дикир;
Дағларын күләји, бағларын меһи
Инчик руһумуза бир сығал чәкир.

Кечидләр адлајыб дағлар ашдыгча
Бөјүјүр анбаан үрәкләримиз.
Ана тәбиәтә јахынлашдыгча
Дөнүб өзүмүзә гајыдырыг биз.

Јәгин ки, охујур гушлар дәрәдә,
Ешидә билмирик мотор сәсиндән.
Лаләли, нәркизли чәмәнләрә дә
Бахырыг машинын пәнчәрәсиндән.

Олсаг да торпага бу гәдәр јахын
Һәлә јол кедирик өз јеримиздә.
«Гутулар» ичиндә олур,
бир бахын,
Ана тәбиәтә сәфәримиз дә...

«Гутулар» кичилтди үрәјимизи,
Сыхды бәдәни дә,
Сыхды чаны да...
Јағышдан, јағмурдан горујуб бизи,
Алды әлимиздән бол һаваны да...

Һәрдән һәкимләрин мәсләһәтилә
Чыхырыг булвара бир тәләб кими.
Удуруг һаваны биз килә-килә
Аптеkdән верилән сары һәб кими.

Ди дүшәк,
Гуртараг бензин ијиндән.
Нола бир јел әсиб туфан гопарсын.
Дәрәк бу дөшләрин күл-чичәјиндән
Валидол ијини биздән апарсын.

Кичик отаглара чәкилиб гыш, јаз
Кәздик даһиләрин сөз бағларыны.
...Бәсди, китаблары гапајыб бир аз,
Чевирәк чөлләрин варағларыны...

Енишдә, јохушда әлдән салыбдыр
Бизи, бир-биринә чаланан јоллар.
Елә бил дағлары әсир алыбдыр
Дағларын белинә доланан јоллар.

Жолларын өнүндө баш эйир даглар,
Дагларын гојнунда обалар јени,
Эјлөшиб кедирик...

инди ајаглар
Төкөрлөрө вериб везифесини.

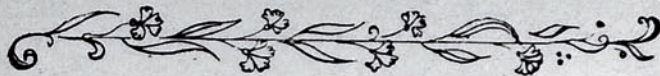
Эјлөшиб кедирик көјдө, јердө биз,
Узаныб үзүрүк кәмиләрдә биз.
Фикримиз өндәдир һәмишә биздән.
Сәјјаһыг...

Хәјал ки көрүнмүр көзә.
Алыб һәрәкәти бәдәнимиздән
Вердик бејнимизә, үрәјимизә.

Бејнин һагг-һесабы чандан сорулмур,
Фиқирләр гојнунда јол кедирик биз.
Одур, бәдәнимиз чох да јорулмур,
Јорулур бејнимиз, үрәкләримиз.

Мин арзу,
Мин гајғы,
һәлә үстәлик,
Дава тәһлүкәси,
Атом һәдәси,
Инфаркт, ган тәзјиги!..

Ики хәстәлик —
Әсрин кәркинлији, әсрин зәдәси!
Дүшүрүк машындан биз күлә-күлә,
Дәјир нәм торпаға ајагларымыз.
Сүкут лајла чалыр чәмәнә, чөлә,
Сүкут!..
Чинкилдәјир гулагларымыз.
Охгај!
Һаваја бах, нечә тәмиздир.
Бурдан гачаг дүшәр азар, безар да.
Бакы чанымыздыр, чијәримиздир,
Анчаг... Бу һаваја һәсрәтик орда...

Елә бил нур јағыр һавадан јерә,
Хошбәхтлик көлүндә үзүр бу чөлләр.
Дејирәм, бурада јохдур
бир гәтрә

Радиактив зәһәр...
Радиактив?

Нә олду?
Диксиндимми мән?
Боғулдум, кечикди елә бил нәфәс.
— Грелландијада, дејирәм, көрән,
Итән бомбалары тапдылармы бәс?

Суал һаымызы чашдырды бир дәм,
Бу тәмиз һава да зәһәрә дөндү.
Дөнүб көзүмүздә гаралды аләм,
Лаләли јамачлар ода бүрүндү.

Елә бил дәјишди һаынын рәнки,
Алды чөһрәләри нарын бир кәдәр.
Һава чох көзәлдир,
нејләјәсэн ки,
Көнүл һавамызы зәһәрләјибләр...

Е П И Л О Г

Тәзадлар!
Тәзадлар артыр илбәил.
Заман, өз-өзүнү нечә даныр һеј.
Кедирик...
Кетдикчә ғысалмыр бу јол,
Чәкирик...
Чәкдикчә дәрд узаныр һеј...

Бу гэдэр јазмышам, һәлә аздыр, аз.
Эн бөјүк, эн дәрин сөз ичимдәдир.
Һагг-һаһаг,

дүз-әјри,

гәм-севинч,
гыш-јаз

Мәним өз ичимдә, өз ичимдәдир.
Мәним үрәјимдә баш-баша дурур,
Горхујла чәсарәт,
Шүбһәјлә инам.
Бири о биринә мин чүр тор гурур,
Онлар вурушурлар...

Мән һарајчыјам!

Чәсарәт — вүгарым, әзмим, һүнәрим,
Горху — мүтилијим, итаәтимдир.
Өзүмә дүшмәндир өз фикирләрим,
Бунлар барышмаса... фәлакәтимдир.
Чәсарәт, горхуну үстәләјәндә,
«Беш адам ичиндә, дејирәм, мән дә
Адамам...

Өз јолум, өз әмәлим вар,
Ахы, нијә горхум?
дүз әмәлим вар...».

Буну өз-өзүмә сөјләсәм дә мән,
Горху баш галдырыб синәмдә һәрдән
Бурулуб сүрүнән бир илан кими
Изләјир һәр јердә чәсарәтими...

Билмирәм, ичимдә баш-баша дуран,
Мәни каһ диндирән, каһ да дондуран
Бу мүдһиш хәјаллар,
Бу һаллар нәдир?
Чәсарәт кәләндә раһатлыг кедир...

Горху һөкм едәндә...

кичиликмән мән...

Вичданым кизләнир хәчаләтиндән.
Бир дә көрүрсән ки, ојаныр вичдан,
Дејир: — һәјатмыдыр сәни горхудан?
Ахы нејләјирсән бу чүрүк өмрү?
Киши кими јаша беш күнлүк өмрү.
Горхујла чәсарәт дуруб дөш-дөшә
Тәзә бир инамла кирир дөјүшә!

Нечә «мән» јашајыр тәк бирчә «мәндә»
Өлдүрән дә мәнәм, ахы өлән дә.
Су да өзүмдәдир, од да өзүмдә.
Дост да өзүмдәдир, јад да өзүмдә.
Рәһм дә мәндәдир, зүлм дә мәндә,
Һәјат да мәндәдир, өлүм дә мәндә...

Инсанлар дөјүшүр бири-бирилә,
Инсанлар дөјүшүр өз-өзләрилә.
Јаман дөјүш кедир көјдә, јердә дә.
Дөјүшләр һәр заман кирир бир донә.
Утанмаз-утанмаз һәр дөврдә дә
Јыхырыг күнаһы вахтын бојнуна.

Де, кимдир јарадан бу фәсадлары?
Дөјүшдә јараныр эн бөјүк сөз дә.
Вахтын нә күнаһы?

Бу тәзадлары

Кәлин биз ахтараг өз ичимиздә.
Сонсуз дөјүшләрдә һәјат јүксәлир,
Бүтүн јүксәлишләр говгадан кәлир.

Бә'зән бир саатда, бир нечә күндә,
Дашыјыр илләрин јүкүнү инсан.

Бә'зән өзүмүзү тапмаг үчүн дә,
Биз кечә билирик варлыгымыздан.
Сүкүнәт...

Дајаныр дилсиз мазарда
Гәбрин башдашына илишиб заман.
Вуруша-вуруша

бу вурушларда
Өзүнү ахтарыр һәмишә инсан...

— Мазарда тапырмы?

— Нә дејим сәнә!

Башга чүр јашамаг сон тәсәллимиз.

Ахы, әслимизә дөнүрүк јенә,

Илкимиз торпаға гарышанда биз...

1966—1967.

КИТАБЫН ИЧИНДӘКИЛӘР

ВӘТӘНДАШ

Өмрүн пајызында	5
Вәтәндаш	11
Мүбарәк	13
Вуруш	15
Әскәр-шаир	16
Гара сачлар, ағ сачлар	18
Өзүмдән наразыјам	19
Гарағач	21
Пајыз дүшүнчәләри	22
Дағда шәләлә кими...	24
Јашаја-јашаја јашамајан вар	27
Гәлилеј	29
Гәрибәдир	32
Елтијат	33
Ана дили	35
Өзүмүздән өјрәнәк	37
Сарај-дахма	40
Тәзәлик	42
Суалымыз јохса...	45
Ахтарма	47
Салам Өзбәкистан	48
Вәтән вар	49
Чәкмәчи Әли	50
«Дүнјадан әкәр һөрмәт умуб...»	52
Дејирәм бәлкә дә...	53
Учмаг истәјирәм	55
Саттынлыг	57
Бәли, әсәбијәм	60
Нида-суал	62
Јахшы бах дүнјаја...	63
Чәкисизлик	65
Пијада-сәрнишин	68
Вахтында	70
Мән өләндән сонра...	72
Күзкүсүјәм мән...	74
Чәһиз	75
Гара зурна	79
Бәс бу нечә күлүшдү?	81

Дөзүм	83
«Бөрөжө чатмамыш...»	84
Нараһат оlanda...	85
Шәһријара	87
Устад Шәһријарын Сүлөјман Рүстәмә көндәрдији мәкту-	
буна чаваб	90
Бизләри һәсрәт	93
Ејни јашдајыг	94
Нә ондансан, нә бундан	97

ӨЗҮМ ҮЧҮН ДАРЫХМЫШАМ

Охшарлыг	101
Тапмачалар	102
«Јарпагларын ағачдакы нәгмәси...»	104
Јаман сыхыр кечә мәни...	105
«Көк көзә көрүмүр...»	107
Паузалар	108
Кечәнин сағлыгына	109
Сөкүн чәпәрләри	111
Гочалар	112
«О өлдү бирдән-бирә...»	113
Јахын узаг олду	114
«Бөјүк арзулары хәјалмы сәјдыг...»	117
«Бир анын ичиндә дәјишир һалым»	118
«Булуд өтдү, һава енди һаваја»	119
Кечәләр көнлүмә улдузлар јагыр	120
Бәлкә	121
«Хәјалын гучағы...»	122
«Мәнзил узагда, јол долашыг...»	123
«Өмүр јолу — ичимдәки вурешларым»	124
Бири вармыш, бири јохмуш...	125
Сән һардан биләсэн?	127
Баһар һәсрәти	129
«Севирәм һаванын тутулмағыны»	131
Тапмаг-итирмәк	132
Дағдан ашан күн	134
Башга чүр јашамаг	136
Улу дүнјанын	137
Өз дүнјам мәним	138
Әл-әлә, гол-гола	140
Екран гараланда	141
Јахшы сөз	143
Өз-өзүмә	145
Бөл көрүм	146
Һәр шәкилдә бир аным...	147
Јашдан килејлијәм	149
Һејрәт	151
Көрә билмирәм	154

ҺӘЈАТ СӘН НӘ ШИРИНСӘНІ

Һәјат сән нә ширинсән	157
Ушаг тәбәссүмү	160
Горху	162
Булаг башында сусузлуг	163
Дүшүнчә	164
Ана вә балалар	165
Тутугушу	166
Үлкәр әфсанәси	168
Көз јашы	170
«Кан олур...»	174

СОВХА МЕДАЛЛАР

Совха медаллар	177
Гүрбәтдә көрүш	179
Еһрамларын өнүндә	180
Ачлардан тохлара	181
«Таги-кәсра» өнүндә	182
«Баба кур-кур»	186
Рәфаилин гәбри үстдә	188
Аглајан пәри	191
Мумија	193
Бирчә ајда	194
Микеланджелонун «кәдәри» өнүндә	195
Кәмиләрин дили	196
Истамбул	198

ҺАГГА ҺАГСЫЗ ДЕДИЛӘР

Һагга һагсыз дедиләр	203
Көз, ја гулаг?	205
А. Лилијенталын Картерә мәктубу	207
Тарихин гануну	209
Көзәл сөзләр	212
Көлкәләр	214
Шаирләри өлдүрүрләр	215
Дүнјанын сәрһәдди	218

КӨР НЕЧӘ КҮЧЛҮСӘН...

Көр нечә күчлүсән!..	221
Бир салама дәмәди	223
Әл унутмур	225
«Кизли сахламышдым...»	226
«Көнүл вердик»	227
Олду	228
Јахшы ки, дүнјада...	229
«Дедим, горхан көзә...»	230

Аг түк	231
«Дејирәм, бәлкә дә...»	233
Саадәт дејил?	234
«Кечә серенадасы»	236
Навасы-сөзү	237
Кан аста јеридик...	238
«Сән чохсан...»	239
«Һирсләндиң...»	240
Јухулар	241
Бир бахышла...	243
«Нур атәшә...»	244
«Сәнинлә һәр көрүш...»	245
Көлкәләр, сәсләр	246
«Дөјдү гапысыны...»	248
«Јаманча кечикир...»	250
«Јағыш тәк јағмаға...»	251
Бир пайыз кечәси	252
«Нә заман истәсәм»	254
Одум, көзүм кәл...	255
Дүз еләдин	256
«Јухума кәлмишдиң...»	257
«Мән бир гәм дашыјам...»	258
«Күндә зәнк...»	259
Сајғач	261
Чичәкләрин бахышында	262
Тәзәлә севкими	263
Сән олурам мән	264
«Чискиңли навалар...»	266
«Өмрүмүн ән узун...»	267
Једди сөз	268
«Ағарды сачлары...»	270
Көңлүмдә, руһумда...	271
«Сәнин бахышларың...»	272
«Мән бир гибләнүма...»	273
«Арзуларым гөнчәләнир...»	274
«Дүз мәрәмым...»	275
Заман-мәкан	276
«Еј, гадын...»	278
«Дејирсән...»	279
Дәринсән, зирвәсән	280
«Арзу дарда галды...»	282
«Мән сәнин одуна...»	284

ПОЕМЛАР

Атылмышлар	287
Тәзадлар	330

Редактору Сабир Рүстәмханлы,
Рәсәмә Ф. Әфәндијев,
Бәдһи редактору А. Мәммәдов,
Техники редактору В. Плиткина,
Корректорлары Н. Гурбанова, С. Шыхәлијева.

ИБ № 787

Јығылмаға верилмиш 25.04.1981-чи ил. Чапа им-
заланмыш 25.08.1981-чи ил. ФГ 24706. Қағыз фор-
маты 84×108^{1/32}. Қағыз № 2. Әдәби гарнитур. Јүк-
сәк чап үсулу. Физики чап вәрәғи. 11.5. Шәр-
ти ч. в. 11.4. Учот нәшр. вәрәғи 19.32. Сифарш
№ 471. Тиражы 37.000. Гижмәти 1 ман. 50 гәп.

Азәрбајҹан ССР Дәвләт Нәшријат. Полиграфиа
вә Китаб Тичарәти Ишләри Комитәси. «Јазычы»
нәшријаты 370088. Бақы, Киров проспекти, 18.

26 Бақы комиссары адына мәтбәә 370005. Бақы,
Әли Бајрамов күчәси, 3.

Вагабзаде Бахтияр Махмуд оглы

ОСЕННИЕ РАЗДУМЬЯ

Стихи

(на азербайджанском языке)

Баку — 1981

Издательство «Язычы» 370088, Баку, проспект
Кирова, 18.

Типография им. 26 бакинских комиссаров, 370005,
Баку, ул. Али Байрамова, 3.

126

327